

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE
YAŞANAN KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE
YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Gönül İŞSEVER
122001691
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
TÜRKÇE İŞLETME

DANIŞMAN
Prof. Dr. Halit Targan ÜNAL

İSTANBUL, Nisan2015

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE
YAŞANAN KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE
YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Gönül İŞSEVER

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
TÜRKÇE İŞLETME

DANIŞMAN
Prof. Dr. Halit Targan ÜNAL

İSTANBUL, Nisan 2015

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE
YAŞANAN KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE
YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Gönül İŞSEVER
122001691

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
TÜRKÇE İŞLETME

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halit Targan ÜNAL _____

Diğer Jüri Üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Bülent GÜNCELER _____

Yrd.Doç. Dr. Kadir TUNA _____

İSTANBUL, Nisan 2015

ÖNSÖZ

Türkiye Ekonomisinde iki farklı yıllara ait dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizin incelenerek, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile 2008 Küresel Ekonomik Krizin ve sonrasında, Türk Ekonomisine olan yansımalarını dört kriter üzerinden; işsizlik oranları, enflasyon oranları, büyüme oranları, GSMH oranlarına göre değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tez çalışmamı hazırlarken yol gösterip yolumu aydınlatan Tez Danışmanım Prof. Dr. Halit Targan ÜNAL'a, yardımlarından dolayı Dr. Turgay MÜNYAS ve Okan Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretmenlerine, yaptığım çalışmalarımı destekleyen güzel aileme, eşime, çocuklarıma teşekkür ederim. Yaptığım çalışmayla bu alanda araştırma yapacak olanlara katkıda bulunup faydalı olmayı isterim.

İstanbul , 2015

Gönül İŞSEVER

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
TABLO LİSTESİ	xii
BÖLÜM 1.GİRİŞ VE AMAÇ	1
BÖLÜM 2. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI.....	3
2.1. EKONOMİK KRİZ NEDİR?	4
2.2. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ VE NEDENLERİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	12
2.2.1. İçsel Nedenler	12
2.2.2. Dışsal Nedenler	13
2.2.2.1. Klasik Liberal Yaklaşım	14
2.2.2.2. Neo-Klasik Yaklaşım.....	15
2.2.2.3. Keynesyen Yaklaşım.....	16

2.2.2.4 Yeni Liberal Yaklaşımlar.....	17
2.3. EKONOMİK KRİZİN KAPSAMI VE BOYUTLARI.....	21
2.3.1. Fiyat İstikrarının Bozulması.....	21
2.3.2. Ödemeler Bilançosu Dengesizliğiwt	22
2.3.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik.....	23
2.3.4. Aşırı Borçlanma	23
2.3.5. Arz-Talep Dengesizliği	24
BÖLÜM 3. DÜNYA ÜZERİNDE YAŞANAN EKONOMİK	
KRİZLER	25
3.1. 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI.....	27
3.1.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Nedenleri	27
3.1.2. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Sonuçları.....	31
3.2. 2008 Küresel EKONOMİK KRİZİ.....	33
3.2.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri.....	34
3.2.2.2008 Küresel Ekonomik Krizinin Sonuçları	42
3.3. 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL	
EKONOMİK KRİZİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	48
BÖLÜM 4. 1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE YAŞANAN	
KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE YANSIMALARININ	
KARŞILAŞTIRILMASI.....	54
4.1. İŞSİZLİK ORANLARI.....	54
4.1.1. Türkiye'deki İşsizlik Oranları.....	55

4.1.2.Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması.....	59
4.2. ENFLASYON ORANLARI.....	61
4.2.1.Türkiye'deki Enflasyon Oranları.....	62
4.2.2.Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması.....	66
4.3. BÜYÜME ORANLARI	68
4.3.1. Türkiye'deki Büyüme Oranları.....	69
4.3.2. Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması.....	71
4.4. GSMH ORANLARI.....	72
BÖLÜM SON . SONUÇ VE ÖNERİLER	77
KAYNAKLAR	82
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖZET

1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE YAŞANAN KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Dünya tarihi boyunca nedenleri ve sonuçları birbirinden oldukça farklı birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlerden bazıları ortaya çıktığı ülkede ve yakın coğrafyalarında etkili olmuştur. Ancak bazı krizler ise, küresel anlamda etkileri olan krizlerdir. Dünya üzerinde küresel anlamda yıkıcı etkileri olan ve meydana getirdiği olumsuzlukları uzun süre piyasalarda ve ekonomilerde kalan iki önemli küresel finansal krizin, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Kriz ve sonrasında, Türk ekonomisine olan etkileri işsizlik, enflasyon, reel büyüme, gayri safi milli hasıla olarak, dört başlık altında incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, dünya üzerindeki gelmiş geçmiş en yıkıcı iki krizi karşılaştırırken, Türkiye Ekonomisine kriz ve kriz sonrasındaki işsizlik oranlarını, enflasyon oranlarını, reel büyüme oranlarını, gayri safi milli hasıla oranlarını da değerlendirmektir. Bu çalışmanın konu içeriğinde 1929 dünya ekonomik kriz yılından 1935 yılına kadar olan süreç ile, 2008’de yaşanan küresel ekonomik kriz yılından günümüze kadar olan süreçlerin Türk ekonomisi üzerine yansımaları dikkate alınıp karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, 2008 Küresel Ekonomik Krizi, Ekonomik Kriz, İşsizlik, Enflasyon, Reel Büyüme, GSMH

ABSTRACT

THE COMPARISON OF THE REFLECTIONS OF THE CRISIS IN 1929-1935 AND 2008-2014 ON TURKISH ECONOMY

World's history faced many crises that are different than each other in terms of their causes and effects. Some of those crises not only affected their home countries and their neighbours but also created a global devastation. Affects of Great Depression 1929 and Financial Crisis of 2008, which both influenced market and economies negatively for a long term, on Turkey's economy are analysed under four main bullets; unemployment, inflation, real economic growth, and gross national product. This work aims to evaluate rates of unemployment during and after crisis, rates of inflation, rates of economic real growth, and rates of gross national product of Turkish Economy while comparing those two devastating economical crises of all time. In content of this work, time intervals from the beginning of Great Depression 1929 until 1935 and from 2008 in which Financial Crisis occurred till present are taken into account.

Key Words: 1929 Economic Crisis, 2008 Global Economic Crisis, Economic Crisis, Unemployment, Inflation, Real Growth, and GNP

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
FED	:	Amerikan Merkez Bankası
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
IFC	:	International Finance Corporation
IMF	:	International Monetary Fund
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
WTO	:	World Trade Organization

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA NO

Şekil 3.1: 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Ekonomik Büyüme Oranları	44
Şekil 3.2: Küresel Ekonomik Krizin Büyüme Oranlarına Etkisi	45
Şekil 3.3: Küresel Ekonomik Krizin İşsizlik Oranları Üzerindeki Etkisi.....	46
Şekil 3.4: 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Enflasyon Oranları	47

TABLolar LİSTESİ

SAYFA NO

Tablo 2.1: Ekonomik Krizlere İlişkin Öncü Göstergeler.....	6
Tablo 2.2 : Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması.....	11
Tablo 2.3: Yaşanan Krizler ve Nedenleri	20
Tablo 3.1: ABD'nin I.Dünya Savaşı Sürecinde Vermiş Olduğu Borçlar.....	28
Tablo 3.2: Tarımsal Fiyat Göstergeleri.....	30
Tablo 3.3 : Toplam Sanayi Üretimi	31
Tablo 3.4 : 1929 Dünya Ekonomik Krizinden Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Gayri Safi Milli Hasılası	32
Tablo 3.5 : Mortgage Krizinin Küresel Likitide Krizine Dönüşmesinin Süreci.....	37
Tablo 3.6: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi Karşılaştırma (Kriz Nedenleri Açısından)	48
Tablo 3.7: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi Karşılaştırma (Kriz Sonuçları Açısından).....	49
Tablo 3.8: İmalat Sanayi Üretimi.....	50
Tablo 3.9 : İhracat Oranlarının Karşılaştırılması	51
Tablo 4.1 : 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de İşsizlik Oranları.....	56
Tablo 4.2 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması.....	59
Tablo 4.3 : 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Enflasyon Oranları	63
Tablo 4.4 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması.....	66
Tablo 4.5 : 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Büyüme Oranları.....	70
Tablo 4.6 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması.....	71
Tablo 4.7 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki GSMH Oranlarının Karşılaştırılması.....	74
Tablo4.8: Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki İşsizlik Oranları, Enflasyon Oranları, Büyüme Oranları, GSMH Oranlarının Karşılaştırılması.....	76

BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ

Finansal piyasalar sürekli bir gelişim içerisinde. Özellikle küreselleşmenin etkileri ve teknolojiye gelişmeler sonucu, finansal piyasalar küresel anlamda birbirlerinden kolaylıkla etkilenebilir bir hal almıştır. Bunun yanı sıra, değişen finans yapıları ile birlikte ortaya çıkan yeni finansal enstrümanlar ya da diğer bir ifade ile türev ürünler, finansal piyasaların karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Yapının karmaşıklaşması denetim fonksiyonunun tam anlamı ile çalışmasını engellemektedir. Bu durumun yanı sıra, türev ürünler ile birlikte riskin çeşitliliği artmıştır ve risklerin bir üründen diğerine transferini kolaylaştıran teknolojik yenilikler ile bir ülke piyasasında ortaya çıkan bir kriz diğer ülke piyasasına rahatlıkla sıçrayabilmektedir.

Bilindiği gibi, dünya üzerinde nedenleri ve sonuçları birbirlerinden farklı, irili-ufaklı pek çok kriz yaşanmıştır. Yaşanan bu krizlerin bazılarının etkisi ve çapı oldukça büyük iken, bazıları patlak verdikleri coğrafya ile sınırlı kalmıştır. Sonuçları ve etkilerinin derinliği farklılaşsa dahi, özellikle yaşanan her küresel krizden sonra ülkeler bu krizleri oluşturan nedenlere ilişkin olarak bir takım düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Bu düzenlemelerin bir kısmı ülkesel anlamda olurken, bir kısmı da tüm küresel piyasalardaki aktörleri etkileyecek niteliktedir.

Küresel finansal krizlere ilişkin olarak alınan önlemler finansal piyasaları ve özellikle bankacılık sektörünü düzenlemeye yöneliktir. Bu düzenlemelerdeki temel esas finansal piyasaların can damarı olan bankaların sermaye yeterliliklerinde standardı sağlamak ve risk yönetimi uygulamalarını etkin bir şekilde sürdürebilmektir. Krizler tam anlamı ile önlenilecek olgular değildir. Çünkü tekrar etmek gerekirse krizler her zaman belirli nedenler ile ortaya çıkmamaktadır. Finansal temelli nedenlerin yanı sıra, siyasi nedenler ile de patlak veren krizler vardır ve siyasi anlamda atılacak adımların kriz oluşturup oluşturmayacaklarının önceden tahmin edilmesi mümkün olan bir durum değildir.

Bu çalışmanın amacı dünya tarihinde ortaya çıkmış en yıkıcı iki kriz olarak kabul edilen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve sonrasında Türk Ekonomisine olan etkilerinin incelenmesidir. Bu kapsamda çalışmanın ikinci

bölümünde ekonomik kriz kavramı irdelenecektir. Öncelikle ekonomik kriz nedir sorusunun cevabı aranacaktır. Daha sonra, iktisadi yaklaşımlar kapsamında ekonomik krizlerin nedenleri içsel nedenler “Marksist Yaklaşım” – ve dışsal nedenler “klasik liberal yaklaşım, neo-klasik yaklaşım, Keynesyen yaklaşım, yeni liberal yaklaşım” kapsamında incelenecektir. Bu bölüm altında son olarak ekonomik krizin kapsamı ve boyutları; fiyat istikrarının bozulması, ödemeler bilançosu dengesizliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik, aşırı borçlanma, arz-talep dengesizliği kapsamında incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Dünya üzerinde yaşanan ekonomik krizler, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile 2008 Küresel Ekonomik Krizi incelenecek, her iki krizin nedenleri ve sonuçları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde 1929-1935 ile 2008-2014 dönemlerinde yaşanan Dünya ekonomik krizlerinin Türk ekonomisi üzerine yansımalarının karşılaştırılmasında belirlenen ölçütler kapsamında (işsizlik oranları, enflasyon oranları, reel büyüme oranları, gayri safi milli hasıla oranları) detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümünde yer alan sonuç ve öneriler kısmında çalışmaya yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM 2. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Ekonomik kriz kavramının temelinde yatan kelime olan kriz kavramı yalnızca iktisat bilimi tarafından kullanılan bir kelime değildir. Birçok farklı bilim dalı tarafından ve günlük hayattaki konuşma dilinde de sıklıkla kullanılan kriz kelimesi Yunanca kökenli bir kelimedir. Kriz kelimesinin iktisat literatüründeki yerini alması 17.yüzyıl sonlarına denk gelmektedir ve bu yüzyıla kadar literatürde kullanılan “buhran”, “bunalım” kelimelerinin ikamesi ya da diğer bir ifade ile eş anlamlısı olarak literatüre girmiştir.(Gedikli, 2009)

Kriz kavramının 17inci yüzyıl sonlarına doğru literatüre girmesi ile birlikte gerek yaşanan küresel gelişmeler, gerekse bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler nedeni ile piyasalarda ve sosyal hayatta oluşan değişimler sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumlar ile birlikte kriz kelimesi sıklıkla kullanılan bir kelime halini almıştır. Ekonomik kriz, finansal kriz, para krizi, döviz krizi, reel sektör krizi gibi birçok farklı formda ortaya çıkabilen kriz kavramı günümüz iktisatçıların en önemli araştırma alanlarından bir tanesidir. Ekonomik anlamda kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı, gelişmelerin makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması anlamına gelmektedir. (Aktan ve Şen, 2001). Başka bir tanımlamaya göre kriz, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve / veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmektedir. (Kibritçioğlu, 2001). Çalışmanın bu bölümünde gerek yerel ülke ekonomileri için gerekse küresel ekonomi için son derece önemli bir kavram olan ekonomik kriz kavramı ele alınacaktır.

2.1. EKONOMİK KRİZ NEDİR?

İktisat bilimcilerin en önemli çalışma alanlarından bir tanesi olan ekonomik kriz en basit anlamda; ekonomik hayat sürecinde mal ve hizmetlerin arz ve taleplerine ilişkin olan dengelerin bozulmasına ve tüm ekonomik unsurlar arasındaki ilişkilerin sekteye uğramasına neden olan olumsuz olaydır. (Çapraz, 2001)

Ekonomik kriz kavramına ilişkin olarak iktisat literatüründe birçok farklı tanımlamaya rastlamak mümkündür. Ekonomik kriz kavramına ilişkin genel kabul görmüş tek bir tanım olmamasının nedeni, krizlerin ortaya çıktıkları sektörler, sürelerine, nedenlerine göre farklılaşıyor olmasıdır. Ancak her ne kadar her ekonomik kriz kendi içerisinde farklı özelliklere sahip olsa da ekonomik krizlere ait genel olarak kabul görmüş dört aşamadan söz etmek mümkündür.

Ekonomik krizler hangi sektörde ortaya çıkarsa çıksın ya da süresi ne olursa olsun aşağıda yer alan dört temel aşamaya sahiptir. Ekonomik krizlerin aşamaları aşağıda özetlenmiştir (Şen & Saray, 2010).

Genişleme Devresi: Ekonomik krizlerin birinci evresi kabul edilen genişleme devresinde milli gelir sürekli dalgalanır ve tüketim artışı uyarılmış yatırımlara doğru kayar. Genişleme devresinde tam istihdam düzeyine yaklaşılır ve gelir ile tüketim arasında oluşan fark açılır.

Resesyon Devresi: Ekonomik krizlerin ikinci evresi kabul edilen resesyon devresinde otonom yatırımlar belirli bir doyuma ulaşmıştır ve bu durum ekonomi için bir olumsuzluk sinyalidir. Ekonomik büyüme önceki dönemler ile karşılaştırıldığında aşırı derecede azalmıştır.

Depresyon Devresi: Ekonomik krizlerin üçüncü evresi kabul edilen bu devrede ekonomik göstergeler son derece kötüdür ve uzun süreli işsizlik sorunları ortaya çıkmaktadır.

Deflasyon Devresi: Ekonomik krizlerin son aşamasıdır ve en önemli olumsuzluklardan bir tanesi fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak gerilemesidir. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli gerileme üretim kapasitelerinin son derece aşağısında faaliyet gösteren üretim tesislerine neden olur ve bu durum atıl üretim faktörlerinin meydana gelmesine sebebiyet verir.

Yukarıda yer alan dört devre kapsamında ekonomik krizlere ilişkin söylenebilecek en önemli nokta ekonomik krizlerin bir süreç sonucu ortaya çıkmasıdır. Elbette ki ekonomik krizlerin tam anlamı ile ne zaman ortaya çıkacağını bilmek mümkün değildir. Diğer bir ifade ile ekonomik krizler ani şoklardır ancak ekonomik krizlerin ortaya çıkacağına ilişkin bazı göstergelerin olduğu aşikârdır. Ekonomik hayatta ve finansal hayatta ortaya çıkan bazı göstergelerin doğru anlaşılması ve etkin bir şekilde analiz edilmesi sonucunda ekonomilerin krize doğru yol alıp almadığı analiz edilebilir ve olası ekonomik krizleri bertaraf edecek ya da olumsuz etkilerini minimum düzeyde tutacak önlemler alınabilir. Bu kapsamda ekonomik krizlere ait öncü göstergelerin incelenmesi yararlı olacaktır. International Monetary Fund (IMF) tarafından kabul edilmiş olan ekonomik kriz öncü göstergeleri aşağıda yer alan tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2.1: Ekonomik Krizlere İlişkin Öncü Göstergeler

Mikro Bazda Ekonomik Konsolide Göstergeler	Makroekonomik Göstergeler
<u>Sermaye Yeterliliği Göstergeleri</u> 1. Konsolide sermaye yeterliliği oranı 2. Sermayeli oranların frekans dağılımı	<u>Ekonomik Büyüme</u> 1. Toplam Büyüme Oranları 2. Sektörel Krizler
<u>Aktif Kalitesi Göstergeleri</u> 1. Kredi Veren Kurumlar 2. Sektörel Bazda Kredi Konsantrasyonu 3. Döviz Kredi Kullandırmaları 4. Batık Krediler ve Bunlara Ait Karşılıklar 5. Zarar Eden Kamu İşletmelerinin Kullandığı Krediler 6. Aktiflerin Risk Yapısı 7. Dolaylı Krediler 8. Kaldıraç Oranı	<u>Ödemeler Dengesi</u> 1. Cari İşlemler Açığı 2. Döviz Rezervlerinin Yeterlilik Seviyesi 3. Dış Borçlanma Oranları 4. Dış Ticaret Hadleri 5. Sermaye Hareketlerinin Kompozisyonu
<u>Yönetim Kalitesi Göstergeleri</u> 1. Gider oranları 2. Finansal Kuruluşların Sayısındaki Büyüme	<u>Enflasyon</u> 1. Enflasyonun Değişkenliği
<u>Gelir ve Karlılık Göstergeleri</u> 1. Aktif Karlılığı 2. Öz Kaynak Karlılığı 3. Gelir ve Gider Oranları 4. Yapısal Karlılık Göstergeleri	
<u>Likidite Göstergeleri</u> 1. Merkez Bankasının Kullandığı Krediler 2. Bankalar Arası Piyasanın Faiz Oranları 3. Kredi / Mevduat Oranı 4. Likit Aktifler Oranı	<u>Faiz Oranları ve Döviz Kurları</u> 1. Faiz Oranlarının Değişkenliği 2. Döviz Kurlarındaki Değişkenlik 3. Döviz Kuru Taahhütleri
<u>Piyasa Riski Göstergeleri</u> 1. Döviz Kuru Riski 2. Faiz Oranı Riski 3. Hisse Senedi Fiyat Riski	<u>Booms</u> 1. Kredilerin Aşırı Yükselmesi 2. Aktif Fiyatlarının Aşırı Yükselmesi

Kaynak:(Erdoğan B., 2006)

Diğer bir yaklaşım kapsamında ise ekonomik krizlere ilişkin öncü göstergeler farklı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Her ne kadar sınıflandırma mantığı farklı olsa da ekonomik krizlerin tamamı neredeyse benzer öncü göstergeler kapsamında ekonomik, sosyal ve siyasi hayatı etkileyecek şekilde oluşmaktadır. Aşağıda yer alan maddelerde

(Yay, Gürkan, & Yılmaz, 2001) tarafından sınıflandırılan ekonomik krizlere ilişkin öncü göstergeler yer almaktadır.

- MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
  - Enflasyon
  - Kamu Açıkları / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - Yatırımlar / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - Yatırım Artış Oranı
  - Sermaye Kontrolleri
  - Bölgesel Yayılma Göstergeleri
- CARI HESAPLARLA VE BORÇLARLA İLGİLİ GÖSTERGELER
  - Dış Ticaret Dengesi
  - Dış Ticaret Hadleri
  - Cari Hesap Açığı / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - İhracat Artış Oranı
  - İhracat / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - İthalat / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - Reel Döviz Kuru Değerleme Oranı
  - Toplam Borç / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
  - Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç Oranı
  - Toplam Borç / İhracat Oranı
  - Borç Servisi / İhracat Oranı
  - Faiz Ödemeleri / İhracat Oranı
  - Kamu Borcu / Toplam Borç Oranı
  - Yabancı Doğrudan Yatırımlar / Toplam Borç Oranı

- FİNANSAL GÖSTERGELER

- İç Kredilerin Artış Oranı
- Özel Sektöre Açılan Kredi Artışı / Gayri Safi Milli Hasıla Artışı Oranı
- Bankalara Verilen Merkez Bankası Kredileri / Gayri Safi Milli Hasıla Oranı
- Para Çarpanındaki Değişmeler
- Uluslararası Rezervler / İthalat Oranı
- Faiz Oranlarındaki Değişmeler
- Özel Sektör Yükümlülüklerinin Artışı

- MİKRO EKONOMİK GÖSTERELER

- Bankaların Ödeme Kabiliyetini Yansıtan Göstergeler

- Geri Dönemeyen Borçlar / Toplam Borç Oranı
- Toplam Borç / Aktif Oranı
- Sermaye / Aktif Oranı

- Karlılıkla İlgili Göstergeler

- Faiz Gelirleri / Aktifler Oranı
- İşlem Harcamaları / Aktifler Oranı
- Karlar / Aktifler Oranı

Mikro ve makro bazda oluşan göstergelerin doğru analiz edilmesi, ekonomik krizlere ilişkin olarak önceden önlem alınması hususunda önemlidir.

Ekonomik krizlere ilişkin iktisat literatürü tarafından genel kabul görmüş tek bir tanım olmadığı daha öncede belirtilmiştir. Ancak, yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi ekonomik krizlere ait bir takım ortak öncü göstergelerin olduğu ve ekonomik krizlerin kabul edilmiş dört aşamasının olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında ekonomik krizlerin genel özelliklerini sıralamak bir anlamda ekonomik kriz kavramına ilişkin yapılan tanımlamaları özetlemek anlamına gelecektir. Ekonomik krizlerin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir; (Akmeşe & Çetin, 2009)

- Ekonomik kriz bir “aşırı-üretim” olgusudur.
- Ekonomik kriz “geneldir” ya da genelleşebilir niteliğe sahiptir.
- Ekonomik kriz “dönemseldir” ya da en azından “geri-dönüşlüdür”.
- Ekonomik kriz kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçasıdır.

Ekonomik krizlerin genel özellikleri ve öncü göstergeleri kapsamında ekonomik kriz kavramının ne olduğuna ışık tutulmuştur. Bu kapsamda ekonomik kriz kavramının oldukça geniş bir kavram olduğunu ve kendi içerisinde farklılaşan bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile ekonomik krizler kendi içerisinde farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır.

Ekonomik krizler temel olarak iki başlık altında incelenmektedir; reel sektör krizleri ve finansal krizler. Reel sektör krizleri kendi içerisinde piyasa bazında ayrılmaktadır. Reel sektör krizleri; mal ve hizmet piyasasında görülen krizler ve işgücü piyasasında görülen işsizlik krizleri olarak iki sınıfta incelenmektedir. Mal ve hizmet piyasasında ortaya çıkan reel sektör krizleri ise, enflasyon krizleri ya da durgunluk krizleri olabilmektedir.

Reel sektör krizleri mal piyasalarında, hizmet piyasalarında ve işgücü piyasalarında ortaya çıkan krizlerdir. Reel sektör krizlerinin temel özelliği bu piyasalarda ortaya çıkması ve sonuç olarak istihdamda ya da üretimde ciddi daralmalara neden olmasıdır.

Reel sektör krizlerinin temel sınıflandırılması mal ve hizmet piyasasında görülen krizler ve işgücü piyasasında görülen krizlerdir. Mal ve hizmet piyasasında görülen krizlerin en önemlilerinden bir tanesi enflasyon krizidir. Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli ve büyük oranlarda bir artış olarak tanımlanan enflasyon (Erdemir, 2005) nedeni ile ortaya çıkan krize enflasyon krizi denir ve mal ve hizmetler piyasalarındaki genel fiyat düzeylerinin sürekli artışları ile sonuçlanarak reel sektörde kriz yaratır. Mal ve hizmetler piyasalarında görülen bir diğer kriz türü durgunluk krizidir. Durgunluk krizi en genel anlamda fiyatlar genel seviyesinde oluşan artışların yatırımları teşvik edecek düzeyin altında gerçekleşmesi ile mal ve hizmetler piyasalarında durgunluk sureti ile kriz oluşturması şeklinde tanımlanabilir.

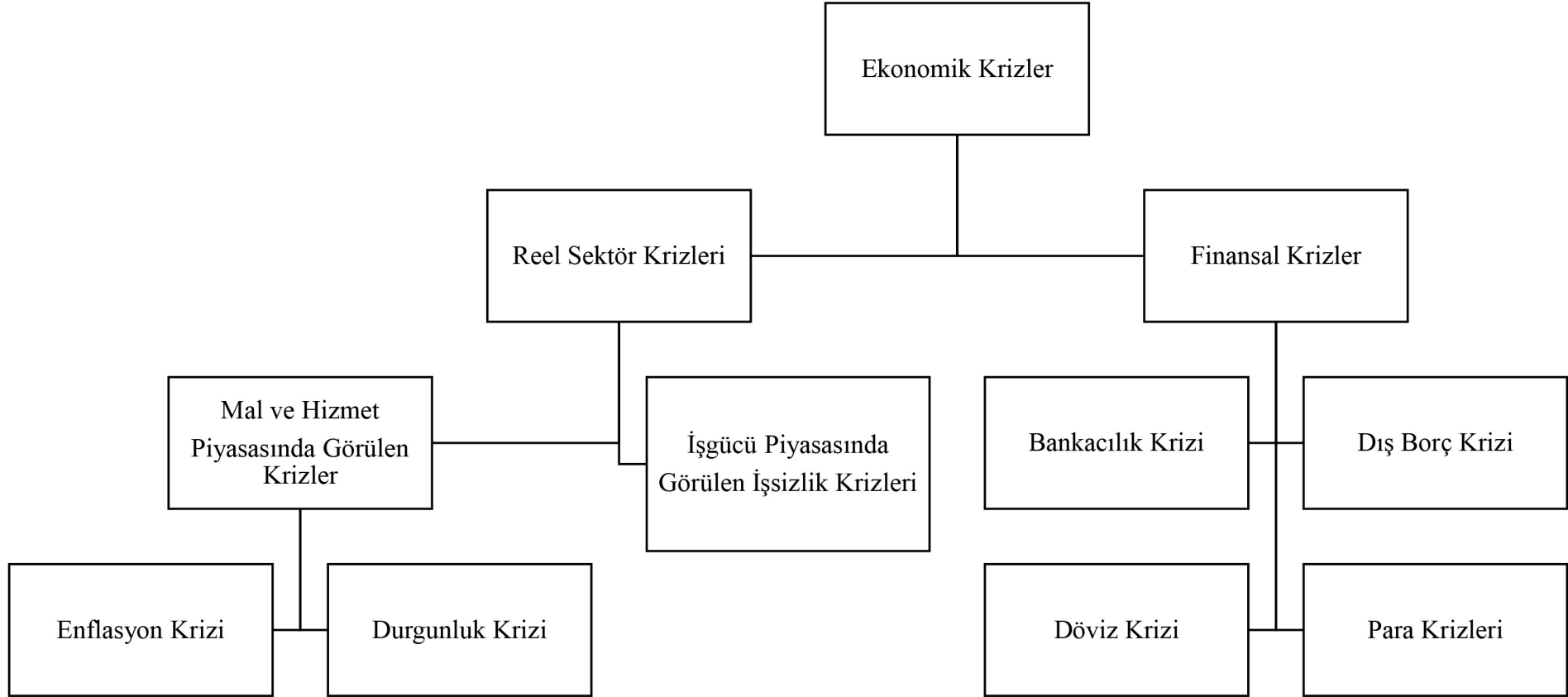
Ekonomik krizlerin sınıflandırılması kapsamındaki temel ikinci sınıf olan finansal krizler; bankacılık krizleri, dış borç krizler, döviz krizleri ve para krizleri olarak sınıflandırılmaktadır.

Finansal krizler sonuçları son derece ciddi olan ve etkileri genel olarak uzun süreli olan ve etkili önlemler alınmadığında reel sektöre de sıçrama potansiyeli oldukça yüksek olan krizlerdir. Finansal krizler; finansal sistemlerde ortaya çıkan ve finansal sistemlerin varlık değerlemesi, krediler gibi önemli fonksiyonlarının kesintiye uğramasına neden olan krizler şeklinde tanımlanmaktadır(Erdoğan M., 2008).

Finansal krizlere ilişkin olarak literatürde yapılmış birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Finansal krizler, iktisat biliminin önemle üzerinde durduğu ve nedenlerine ilişkin araştırmaları sıklıkla yaptığı kriz türüdür. Finansal krizlerin bu denli önemli olmasının en temel nedeni ekonomik serbestleşmenin gerçekleştiği 1970'li yıllardan günümüze kadar her on dokuz ayda bir finansal kriz yaşanmış olmasıdır (Akdiş, 1992).

Aşağıda yer alan tablo yardımı ile ekonomik krizlerin sınıflandırılması özet halinde incelenebilir.

Tablo 2.2. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Çalışmanın bundan sonraki başlığında ekonomik krizlere ilişkin nedenler ve bu nedenlere ilişkin iktisadi yaklaşımlar ele alınacaktır.

2.2. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ VE NEDENLERİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Ekonomik krizlerin nedenlerine ilişkin olarak iktisatçılar çok çeşitli araştırmalar yürütmüşlerdir. Bu araştırmalar sonucunda bazı iktisat bilimcileri ekonomik krizleri içsel nedenlere bazı iktisat bilimcileri ise dışsal nedenlere dayandırmışlardır. Çalışmanın bu bölümünde ekonomik krizin içsel ve dışsal nedenleri ile bu nedenlere ilişkin iktisat okullarının yaklaşımlar değerlendirilecektir.

2.2.1. İçsel Nedenler

Ekonomik krizlerin içsel nedenleri ya da ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında etki sahibi olan iç nedenler yerel ekonomilerde yani ülkelerde meydana gelen olumsuz durumlardır. Ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında etkili olan yerel ekonomi kaynaklı nedenleri yani içsel nedenleri aşağıdaki gibi maddelemek mümkündür;

- Bir ülkede bilgi ve koordinasyon eksikliği varsa bu eksiklik merkezi yönetimin ve piyasa sisteminin etkin çalışmasını engeller ve bu engel ekonomik krizin oluşmasını tetikler (Baytar, 2006).
- Bir ekonomiye ilişkin olan beklentiler ekonomik kriz tetikleyicisi olabilmektedir. Bir ekonominin tam anlamı ile etkin bir şekilde büyümesi için en önemli unsurlardan bir tanesi ekonomide yer alan aktörlerin sahip olduğu iyimser beklentilerdir.
- Bir ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki yapısı; ekonomik istikrar, ekonomiyi yöneten kişilerin yönetim becerileri, ekonomik krizin oluşmasında etkili olan içsel nedenler arasındadır (Sütütemiz, Balaban, & Okutan Y., 2009).

Ekonomik krizlerin içsel nedenler ile ortaya çıktığını savunan iktisat yaklaşımı “Karl Marks” tarafından geliştirilmiş olan Marksist Yaklaşımdır.

Ekonomik krizi içsel nedenlere bağlayan yaklaşım “Marksist Yaklaşım” dır. Sosyalizm düşüncesinin kurucusu kabul edilen Karl Marks, Klasik (Liberal) yaklaşımı

reddetmiştir. Marksist yaklaşımın temelleri Emek-Değer Teorisi üzerine kurulmuştur (Baytar, 2006).

Marksist Yaklaşım'a göre ekonomik krizler kapitalist üretim ve dolaşım süreçlerinde meydana gelen aksamalar sonucu oluşmaktadır (Sütütemiz, Balaban, & Okutan Y., 2009). Marksist Yaklaşım'a göre kapitalist düzende ekonomik kriz içsel çelişkiler nedeni ile oluşur. Bu içsel çelişkiler kâr oranlarının düşmesi ve üretim gücünün sürekli surette artması olarak iki sınıf altında incelenebilir. Marksist Yaklaşım'a göre, sabit sermaye oranının yükselmesine ve üretim teknolojilerinin ilerlemesine rağmen katma değer oranının sabit kalması, kâr oranının düşmesine neden olmaktadır. Marksist Yaklaşım içsel bir dinamik olan kâr oranlarının düşmesi hususunun bir takım yollar ile engellenebileceğini ya da diğer bir ifade ile yavaşlatılabileceğini savunmaktadır. Şöyle ki; kâr oranlarındaki düşme, emek üretkenliğinin arttırılması, sermayenin devir hızının arttırılması gibi yöntemler ile yavaşlatılabilir.

Marksist Yaklaşım'a göre, ekonomik krizlerin ortaya çıkmasındaki bir diğer içsel etken, üretim olgusudur. Sermaye, kapitalist üretimin gerçek anlamda engelidir, üretim tarzının içsel çelişkilerden kaynaklanan krizlerin kaçınılmazdır ve sermaye bu kriz süreçlerinde tetikleyici bir rol üstlenir ve ekonomik kriz sürecinin yeniden canlanması hususunda önemli bir aktördür (Marks, 1990).

2.2.2. Dışsal Nedenler

Ekonomik krizlerin dışsal nedenleri yerel ekonomilerin dışa açıklık durumu ile doğru orantılı olarak değişir. Yani, bir ülkenin ekonomisi dışa ne kadar kapalı ise dışsal nedenler ile ekonomik kriz yaşaması o denli zor olur. Bunun tam tersi bir şekilde de bir ekonomi dışa ne kadar açıksa dışsal nedenler ile kriz yaşaması o denli olasıdır.

Dışsal nedenler ile ekonomik kriz yaşamak ekonominin dışa açıklık derecesi ile ilgili olduğu kadar konu ülkenin gelişmişlik düzeyi ile de ilgili bir husustur. Gelişmişlik düzeyi ile ekonomik ilişki arasındaki bağ uygulanan ekonomik politikalardan ileri gelmektedir. Şöyle ki; bilindiği gibi gelişmekte olan ülkeler ithal ikamesi politikaları tercih etmektedir. Uygulanan ihracata yönelik politikalar kapsamında yerel ekonominin zarar görmemesi için, gümrüklerle ve kotalarla yurt içinde üretilen mallara ait sanayilerin dış aktörlere karşı korunması gerekmektedir (Uysal, 2007).

Ekonomik krizlerin dışsal nedenler ile ortaya çıkmasında küreselleşmenin önemi son derece büyüktür. Küreselleşme ile birlikte kotalar kalkmış ve dünya ekonomisi tek bir pazar halini almıştır. Bu gelişmelere ek olarak bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ile gerek paranın gerekse bilginin son derece hızlı bir şekilde küresel alanda yayılması beraberinde birçok olumlu taraf getirirse de birtakım olumsuzluklara da sebebiyet vermiştir. Bu olumsuzlukların başında tek bir pazar halini almış olan küresel dünyanın herhangi bir bölgesinde oluşan ekonomik krizin domino etkisi ile son derece kısa bir zaman zarfında dünyanın diğer ekonomilerine de sıçraması ve yerel krizlerin çok çabuk bir şekilde küresel ekonomik krizlere dönölüyor olması gelmektedir.

Küresel ekonomik krizlerin dışsal nedenleri arasında (şahinöz, 2005);

- Uluslararası finans piyasalarının ve bu piyasaların bağlı buldukları Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların yaptırımları,
- Rakip ölkelerde yaşanan devalüasyon durumu,
- Yoğun rekabet ortamı,
- Hammadde ile enerji fiyatlarındaki yüksek montanlı artışlar,

sayılmaktadır.

Ekonomik krizlerin dışsal nedenlere sebebi ile ortaya çıktığını savunan iktisadi yaklaşımları incelemek krizlerin dışsal nedenlerine ilişkin daha detaylı bir fikir sahibi olunması hususunda yararlı olacaktır. Bu kapsamda incelenecek olan iktisadi yaklaşımlar; klasik liberal yaklaşım, neo-klasik liberal yaklaşım ve Keynesyen yaklaşımdır.

2.2.2.1. Klasik Liberal Yaklaşım

Klasik İktisat düşüncesine ilişkin temeller 1720 – 1870 yılları arasında atılmıştır ve bu iktisadi akımın başlıca temsilcileri, Adam Smith, Jean-Baptiste Say, Thomas Robert Malthus, David Ricardı, John Stuart Mill, Alfred Marshall ve Arthur Cecil Pigou'dur(Kasalak, 2007).

Klasik iktisat akımı liberalizm adı altında gelişen bir akımdır ve arz ağırlıklı bir iktisat akımıdır. Klasik iktisat akımının öncölüğünü yapan Adam Smith'e göre iktisat temelini doğal düzenden almaktadır ve arz yönlü olan bu iktisadi görüşe göre her arz

kendi talebini yaratacaktır. Klasik yaklaşımın içerisinde barındırdığı dört temel unsurun varlığından söz etmek mümkündür (Bekiroğlu, 2010).

- Bütün bireyler kendi ekonomik çıkarları yönünde hareket ederler,
- Devletin kişilerin bireysel girişim haklarını kısıtlaması doğru değildir,
- Bireyler kendi çıkarları yönünde hareket ederek toplumsal çıkarlara da hizmet etmiş olurlar,
- Ekonomik hayatta düzeni sağlayan bir “görünmez el” vardır ve “görünmez elin” varlığı nedeni ile ekonomi sürekli olarak tam istihdam düzeyindedir.

Yukarıda yer alan klasik iktisadi yaklaşımın temel unsurları kapsamında klasikçilere göre ekonominin sürekli tam istihdam seviyesinde olduğunu yani diğer bir deyişle, mal ve hizmetler piyasaları ile para piyasaları sürekli olarak denge düzeyindedir. Bu yaklaşımı benimsediklerinden ötürü klasik iktisatçılar ekonominin önemli kavramlarından bir tanesi olan istihdam üzerinde fazla durmamışlardır. Klasik iktisatçılara göre çalışmak isteyen her birey, cari ücret düzeyini kabul ettiği sürece iş bulabilir (Aren, 1982).

Klasik (Liberal) Yaklaşımın temel argümanının ekonomik dengeyi sağlayan bir güç olduğu yönünde olduğunu söylemek mümkündür. Yani klasik iktisatçılar ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olduğunu, her bireyin piyasada kabul görmüş makul ücret düzeyinden yüksek ücret talep etmediği sürece iş bulabileceğini, devletin ekonomi üzerinde etkisi olmayan bir aktör olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşımları kapsamında da klasik iktisatçıların ekonomik krizleri devre dışı bırakan bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile klasik (liberal) yaklaşıma göre ekonomik krizler geçicidir.

2.2.2.2. Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-Klasik Yaklaşım, klasik yaklaşım tarafından kabul edilen; tam istihdam, tam rekabet, “Say Yasası” ve görünmez el varsayımını kabul eden bir yaklaşımdır (Guerrin, 1988). Neo-Klasik Yaklaşım’a göre bir piyasa ekonomisinde denge fiyatı noktasında herhangi bir dengesizlik yaşanmayacağı ya da diğer bir ifade ile bir ekonomik kriz oluşmayacağı savunulmaktadır. Diğer bir ifade ile Neo-Klasik iktisatçıların, piyasa

koşullarına herhangi bir dışsal kaynaklı müdahale olmadığı takdirde, piyasa dengesinin bozulmayacağını ve bir krizin patlak vermeyeceğini savunduklarını söylemek mümkündür. Neo-Klasik Yaklaşım'a göre ancak dışsal nedenler ile piyasalarda meydana çıkan arz-talep dengesizliğinin krize yol açması olasıdır (Guerrin, 1988).

Neo-Klasik Yaklaşımı benimsemiş olan iktisatçılar, klasik iktisat teorisinden farklılaşarak, para ve kredi mekanizmalarının ortaya çıkarttığı dengesizlikleri incelemişlerdir. Neo-Klasik iktisatçılara göre para arzı esnektir ve para arzında ortaya çıkan değişimler faiz oranları üzerinde direkt olarak etki sahibidir ve bu etki fiyatlar genel düzeyini değiştirir. Fiyatlar genel düzeyinde oluşan olumsuz seyirlerde piyasa dengesini bozacağı için ekonomik krize yol açabilir.

Neo-Klasik yaklaşım kapsamında ekonomik krizlerin dışsal nedenler sebebi ile oluşan piyasa dengesizliğinden ortaya çıktığı savunulmaktadır. Ancak genel kapsamda bu yaklaşım için otomatik olarak oluşmuş bir denge durumu söz konusu olduğu için ekonomik krizlerin Neo-Klasik Yaklaşım mantığı kapsamında yeri olmadığı görülmektedir. Neo-Klasik Yaklaşım, piyasalara müdahale olmaması gerektiğini savunan klasik yaklaşımın bir uzantısıdır ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi'ne kadar kabul görmüş bir yaklaşımdır.

2.2.2.3. Keynesyen Yaklaşım

İngiliz iktisat bilimcisi John Maynard Keynes'in 1936 yılında yayınladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli kitabı ile temelleri atılan Keynesyen Yaklaşım, temelde tam istihdama ulaşmanın koşullarını araştıran ve işsizlik sorununun ekonomik nedenlerini ortaya koymaya çalışan bir iktisat yaklaşımıdır (Ünsal, 2007).

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin patlak vermesinden sonra Klasik ve Neo-Klasik iktisat yaklaşımlarının yerini alan Keynesyen Yaklaşım, Klasik ve Neo-Klasik Yaklaşımlar ile tam zıt olarak piyasaya müdahale edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir ifade ile Keynesyen Yaklaşım'a göre piyasalara devlet müdahalesi gereklidir.

Keynesyen Yaklaşım için tam istihdam düzeyinde piyasaların dengede kalması son derece istisnai bir durumdur ve Klasik Yaklaşımların savunduğu bu durum ancak çok özel şartlar altında ortaya çıkabilmektedir. Keynesyen Yaklaşım tam istihdamın

oluşmasının mümkün olmadığını savunurken, Klasik Yaklaşımlar ancak geçici bir işsizlik durumunun olduğu savunmaktadır (Pekin, 1996).

Keynesyen Yaklaşım'a göre uygulamada var olan işsizlik sorununun mutlak surette devlet müdahalesi ile giderilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile işsizlik merkezli aktif iktisat politikaları hayata geçirilmelidir (Ünsal, 2007).

Klasik Yaklaşımlara göre para arzı ve para talebi tarafından belirlenen fiyat seviyesi, Keynesyen Yaklaşım'a göre doğru bir yaklaşım değildir. Keynesyen Yaklaşım, paranın dolaşım hızının sabit olmadığını kabul etmektedir ve para arzının artması ile birlikte paranın dolaşım hızı düşmektedir. Keynesyen Yaklaşım'a göre para arzının devlet tarafından kontrol edilmesi gereklidir. Ancak bu durumda para arzının otonomluğundan bahsetmek mümkündür.

Keynesyen Yaklaşım'a göre yatırımcıların beklentileri ekonomik krizler ile ilgili önemli bir değişkendir. Yatırımcıların beklentilerinin belirsiz olması, ekonomik krizlere yol açan önemli etkenlerdendir. Yatırımcıların mevcut yatırımlarına ait geri dönüşlerine ilişkin beklentilerindeki değişimler ekonomik krizlere neden olmaktadır (Togay, 1998).

Keynesyen Yaklaşım'a göre ekonomik krizlerin meydana gelmesindeki dışsal nedenlerin kontrol altına alınabilmesi krizlerin önlenmesi hususundaki en önemli adımlardan bir tanesidir. Bu yaklaşıma göre, toplam talebin artmasını sağlayacak kamu harcamaları krizlerin çözümü sürecinde son derece önemlidir (Ulusoy, 2007).

2.2.2.4 Yeni Liberal Yaklaşımlar

Klasik Yaklaşımlar, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin yaşanmasında sonra etkinliklerini kaybetmiştir. Keynes tarafından önerilen yaklaşımlar ise özellikle 1970'li yıllara kadar geçerliliğini korudu ise de bu yıllardan sonra yeni liberal yaklaşımlar önem kazanmıştır. Yeni Liberal Yaklaşımlar; Monetarist Yaklaşım, Arz Yanlı Yaklaşım ve Yeni Klasik Yaklaşım kapsamında ele alınabilir.

Monetarist Yaklaşım; ekonomik istikrarsızlığı izlenen yanlış ekonomik istikrar politikalarına bağlayan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu yaklaşım ekonominin doğal olarak bir istikrara sahip olduğunu savunur. Monetarist Yaklaşım'a göre ekonomide oluşan istikrarsızlıklar devletin para arzı ile ilgili yaptığı oynamalardan kaynaklanmaktadır (Orhan, 1989). Monetarist Yaklaşım ekonominin kendi haline

bırakılması durumunda enflasyonun ortaya çıkmayacağını savunurlar. Monetarist Yaklaşımına göre ekonomide doğal bir işsizlik durumu hâkimdir ve bu nedenle de bu yaklaşımı savunan iktisatçılara göre, ekonomik istikrarsızlıkların ya da diğer bir ifade ile ekonomik krizlerin temel nedeni enflasyondur.

1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında ortaya çıkan sorunların çözümünde yetersiz kalan klasik yaklaşımlar yerini talep yönü ağır basan ekonomik yaklaşımlara bırakmıştır ancak, 1970'li yıllarda yaşanan krizlerin çözümünde bu yaklaşımlarında yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu eksiklik, birçok yönden klasik ekonomi teorilerini benimseyen ancak bazı kritik noktalarda klasik teorileri eleştiren Arz Yönlü Yaklaşımların ekonomik politikalar üzerinde hâkimiyet kurmasına neden olmuştur.

Arz Yönlü Yaklaşımın temelleri, özel girişim serbestleştirmek, tasarrufu özendirmek ve yatırımı arttırmak için vergi düzenlemelerine gitmek, kamu harcamalarını azaltmak, iş dünyasına engel teşkil eden kural ve düzenlemeleri kaldırmak üzerine kurulmuştur (Thurow, 1989). Arz yönlü yaklaşıma göre ekonomik istikrarsızlıklar ve dolayısıyla ekonomik krizler arzın yani üretimin yetersiz kalmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik istikrarsızlıklar ve ekonomik krizler para arzının artmasından dolayıdır ve bu artışların önüne ancak üretimi ve istihdamı artırıcı ekonomi politikaları ile geçilebilir.

Yeni Liberal Yaklaşımlar kapsamında ele alınacak olan son yaklaşım Yeni Klasik Yaklaşımdır. Yeni Klasik Yaklaşım, klasik iktisatçılar tarafından kabul edilen tam bilgi kuramını reddeder. Yeni Klasik Yaklaşımına göre, krizlerin temelinde, ekonomi ile ilgisi olan her bir birimin yetersiz bilgilenmesinden kaynaklanan yanlışlar yatmaktadır (İslatince, 2007).

Yeni Liberal Yaklaşımlara yani Monetarizm, Arz Yanlı Yaklaşım ve Yeni Klasik Yaklaşımına ilişkin olarak varılacak sonuç, bu yaklaşımların tamamı ekonomik krizlerin ya da ekonomik istikrarsızlıkların temel nedeninin devlet tarafından izlenmiş olan hatalı para ya da maliye politikalarından kaynaklandığını savunmasıdır. Diğer bir deyişle bu yaklaşımlara göre ekonomik krizler dışsal nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır ve ekonomik krizden çıkmanın yolu ekonomiyi piyasa kurallarına göre liberalize etmekten geçmektedir (Özcan, 2009).

Ekonomik krizler çalışmanın bu bölümünde ilişkin içsel ve dışsal yaklaşımlar kapsamında nedensel olarak irdelenmiştir. Dünya tarihindeki iki büyük kriz 1929 Dünya

Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Kriz ile ilgili olarak detaylandırma yapılmadan önce, dünya tarihi boyunca yaşanmış ekonomik krizlere neden olan piyasa kırılganlıklarını ve tetikleyici nedenlerini irdelemek krizlere ilişkin alınan önlemlerin temelini daha iyi anlaşılması hususunda yararlı olacaktır.

Tablo 2.3: Yaşanan Krizler ve Nedenleri

Ülke ve Yıl	Ekonomideki Kırılganlıklar	Krizi Ateşleyen Nedenler
Norveç (1988) Finlandiya (1991) İsveç (1991)	<ul style="list-style-type: none"> Kredilerdeki genişleme Emlak fiyatlarının şişmesi Banka sermayelerinin yetersizliği Risk yönetimindeki eksiklikler Denetim süreçlerinin eksikliği	<ul style="list-style-type: none"> Vergi reformu Para politikasındaki sıkılaştırma Yerli paranın yabancı para karşısında değer kaybetmesi
Meksika (1994)	<ul style="list-style-type: none"> Meksika devletinin kısa vadeli dış borçlarının yüksek olması ve aynı zamanda bu borçların dövizde endeksli olması	<ul style="list-style-type: none"> Amerika Birleşik Devletleri'nin para politikasını sıkılaştırması Yaşanan siyasi şoklar
Arjantin (1995)	<ul style="list-style-type: none"> Bankaların özellikle Pezo bazlı olan yükümlülüklerindeki aşırı artış	<ul style="list-style-type: none"> Meksika Krizi
Japonya (1995)	<ul style="list-style-type: none"> Kredilerdeki şişme Emlak değerlerinin kontrolsüz artışı Denetim mekanizmasındaki gerekli düzenlemelerin yapılmamış olmasına rağmen yapılan deregülasyonlar Yönetişimdeki zayıflıklar	<ul style="list-style-type: none"> Emlak piyasasının çökmesi
Tayland (1997)	<ul style="list-style-type: none"> Şirketlerin dış borç yükümlülüklerindeki artış Bankalar tarafından emlak sektörüne açılan yüksek krediler	<ul style="list-style-type: none"> Dış ticaret hadlerindeki bozulmalar Varlık fiyatlarının çökmesi
Kore (1997)	<ul style="list-style-type: none"> Mali sektördeki dış yükümlülüklerin sektör genel konjonktürü ile olan uyumsuzluğu	<ul style="list-style-type: none"> Dış ticaret hadlerindeki bozulmalar Tayland krizi
Endonezya (1997)	<ul style="list-style-type: none"> Şirketlerin dış borç yükümlülüklerinin yüksek olması Bankalar tarafından emlak sektörüne açılan yüksek krediler	<ul style="list-style-type: none"> Tayland krizi
Rusya (1998)	<ul style="list-style-type: none"> Rus devletinin kısa vadeli ihtiyaç duyduğu finansmanın yüksek oranda olması	<ul style="list-style-type: none"> Bütçe açığı hedefinin tutturulamaması Dış ticaret hadlerindeki bozulma
Brezilya (1999)	<ul style="list-style-type: none"> Devletin kısa vadeli dış borç yükümlülüklerinin yüksek olması	<ul style="list-style-type: none"> Bütçe kesintilerinin planlanan şekilde uygulanamaması, Cari açığın artması Rusya krizi
Türkiye (2001)	<ul style="list-style-type: none"> Devletin kısa vadeli borçlarının yüksek hadlere sahip olması Bankacılık sistemindeki kur ve vade arasında oluşan uyumsuzluk durumu	<ul style="list-style-type: none"> Büyüyen cari açık Türk Lirası'nın değerlenmesi Dış ticaret şokları Mali sektör reformlarının yetersiz kalması
Arjantin (2002)	<ul style="list-style-type: none"> Gerek kamu kesiminin gerek özel kesimin yabancı paraya endeksli dış borç yükümlülüklerinin yüksek olması	<ul style="list-style-type: none"> Maliye politikası ve para politikası arasındaki uyumsuzluk Rusya krizi
Uruguay (2002)	<ul style="list-style-type: none"> Bankacılık sektöründeki kısa vadeli yükümlülüklerin yüksek oranlı olması	<ul style="list-style-type: none"> Arjantin tarafından dondurulan mevduatlar Uruguay bankalarındaki mevduatların geri çekilmesi

Kaynak: (Eğilmez, 2009)

2.3. EKONOMİK KRİZİN KAPSAMI VE BOYUTLARI

Ekonomik krizin çok çeşitli ve farklı derinliklere sahip yansımalarının olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik krizler kimi zaman sadece bir sektör ile sınırlı kalmakta ve o sektör özelinde yıkıcı sonuçlar yaratmaktadır. Ancak kimi zamanda ekonomik krizler tüm ülke ekonomisini ve finansal sistemini etkilemekte ve hatta küresel boyutlara yayılabilmektedir. Son derece ciddi olumsuz etkilere sahip olan ekonomik krizlerin kapsamı ve boyutları beş temel başlık altında fiyat istikrarının bozulması, ödemeler bilançosu dengesinin bozulması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, aşırı borçlanma ve arz-talep dengesizliği incelenecektir.

2.3.1. Fiyat İstikrarının Bozulması

Ülkeler tarafından uygulanan ekonomi politikalarının önemli amaçlarından bir tanesi fiyat istikrarının ya da diğer bir ifade ile fiyatlar genel düzeyinde yüksek ölçülerde dalgalanmaların yaşanmamasının sağlanmasıdır (Küçükaksoy & Dayar, 2009). Ekonomilerde fiyat istikrarının sağlanmasındaki temel amaç, milli gelir, istihdam, gelir dağılımı, ödemeler dengesi gibi ekonomi açısından son derece önemli olan faktörlerin fiyatlar genel düzeyindeki yoğun dalgalanmalar sonucu oluşabilecek zararlardan korumaktır. Fiyat istikrarı sağlanması para politikalarının temel amacıdır ve fiyatlar genel seviyesinde yaşanan gelişmeler; milli gelir ve istihdam, gelir dağılımı, ödemeler dengesi ve ekonomik faaliyetler üzerinde direkt olarak etki sahibidir (Küçükaksoy & Dayar, 2009).

Ekonomik krizlerin öncül sonuçlarından bir tanesi olan fiyat istikrarının bozulması, özellikle gelişmekte olan ülkelerin en büyük hastalığı olan enflasyonun ortaya çıkması anlamına gelmektedir. İktisat politikalarının mutlak surette fiyat istikrarını sağlayıcı yönde tedbirler alması ve ekonomik politikaların bu yönde uygulanması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile fiyat istikrarı için uygun para ve maliye politik alanı seçilmelidir.

2.3.2. Ödemeler Bilançosu Dengesizliği

Ekonomik krizlerin bir diğer boyutu ya da diğer bir ifade ile kapsamı ödemeler bilançosunda oluşan dengesizlik durumudur. Bilindiği gibi ödemeler bilançosu bir ülkenin uluslararası arenada gerçekleştirdiği tüm iktisadi faaliyetlerin muhasebe kayıtlarından oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile ödemeler bilançosu ülkenin dış dünya ile gerçekleştirmiş olduğu tüm iktisadi faaliyetlere ilişkin kalemleri, gelir-gider dengesi şeklinde göstermektedir. Ödemeler bilançosu bir anlamda ülkenin dış ekonomik ilişkilerinde denge ya da dengesizlik durumunu ortaya koymaktadır (Seyidoğlu, 2006).

Yıllık kayıtlar şeklinde tutulan ödemeler bilançosu hesapsal anlamda her daim dengededir ancak ekonomik anlamda dengede olmadığı zamanların varlığından söz etmek mümkündür (Seyidoğlu, 2003).

Ödemeler Bilançosunda ortaya çıkan dengesizliklerin birçok farklı nedenden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Ve hangi nedenden dolayı olursa olsun, ödemeler bilançosunda ortaya çıkan dengesizlikler ekonomik krize neden olabilmektedir. Ödemeler Bilançosunda dengesizlik ortaya çıkartan nedenler, aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kula, 2003);

- Uluslararası ticarete oluşan kaymalar,
- Teknolojik ilerlemeler,
- Tüketici tercihlerinde meydana gelen değişiklikler nedeni ile karşılaştırmalı üstünlüğün ortadan kalkması,
- Uluslararası ticareti engelleyen önlemler,
- Ulusal üretim sektörlerinin korumaya yönelik önlemler,
- Enflasyon,
- Ulusal paranın aşırı değerlenmesi

Bu noktada; ödemeler Bilançosu ile ekonomik krizler arasındaki ilişkinin çift taraflı bir ilişki olduğunun altının çizilmesi de gerekmektedir. Daha açıklayıcı bir ifade ile denilebilir ki; ödemeler bilançosundaki dengesizlikler ekonomik krizlere sebep olur ve bunun tam tersi, ekonomik krizler sonucunda ödemeler bilançosunun dengesi bozulabilir.

2.3.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

Yaşanan ekonomik krizlerin beraberinde getirdiği en önemli sosyal sıkıntılardan bir tanesi gelir dağılımında yaşanan adaletsizliktir. Diğer bir ifade ile ekonomik krizler sonucunda kriz yaşanan ülkedeki ve krizden etkilenen ülkelerdeki gelir dağılımının bozulması beklenen bir sonuçtur.

Ekonominin istikrar içerisinde olduğu durumlarda dahi gelir dağılımının ülke vatandaşları arasında tam anlamıyla adil dağılımı mümkün olmamaktadır. Ancak ekonomik istikrar dönemlerinde özellikle gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmekte olan ülkeler ile kıyaslandığında daha adil bir görüntü çizer (Çeçen, S., & Doğruel, 1996). Gelir dağılımının adil olması, ekonominin istikrarlı olmasının bir göstergesi olmanın yanı sıra, sosyal yaşantıda da bireyler arasındaki sorunları en aza indirmesi yönünde önemli bir kavramdır.

Ekonomik krizler, gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda son derece önemli bir değişken olan gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki ederler. Diğer bir ifade ile ekonomik kriz dönemlerinde gelir dağılımındaki adaletsizlik artar ve zengin kesim daha zengin hale gelirken, gelir dağılımından az pay alan kesim daha fazla fakirleşir.

2.3.4. Aşırı Borçlanma

Tasarruflar, sermaye birikimi sağlayan ve iradi – zorunlu olarak iki şekilde ortaya çıkan kazancın tüketilmeyen kısımlarıdır. Ekonomide istikrarın sağlandığı dönemde tasarruflar ekonomik sürdürülebilirlik açısından yeterlidir. Tasarrufların yetersiz kalması durumunda borçlanma ortaya çıkar. Borçlanma belirli bir seviyeye kadar tolere edilebilen bir kavram iken, Gayri Safi Milli Hasıla'nın belirli bir kısmını aşan borçlanmalar ekonomiye borç krizi olarak yansır (Zeytinoğlu, 1992).

Bir ülke ekonomisinde aşırı borçlanma durumunun var olmasının birçok farklı nedeni olabilir. Bu nedenlerin; ülkelerin dış ticaret açıklarını finanse etme gereksinimleri, ülke kalkınması için gerekli olan yatırımların yapılabilmesi için eksik kalan sermayenin tamamlanması ya da yerel para biriminin tüketimi karşılayamaz hale gelmesi olabilmektedir. Nedeni ne olursa olsun borçlanma vasıtasıyla ülkeye aktarılan kaynakların etkin ve doğru kullanılması esas amaç olmalıdır. Çünkü, ülke içerisinde verimli alanlarda kullanılmayan dış borçların sürekli bir borç krizine sebebiyet vermesi

olasıdır(Balkan, 1995). Dolayısıyla, Gayri Safi Milli Hasıla ile oranı makul seviyelerde olan dış borçların etkin bir şekilde ülke içine aktarılması ülkelerin kalkınmaları ve gelişmeleri açısından yararlı olabilmektedir. Ancak, bunun tam tersi bir durum söz konusu olduğunda, aşırı borçlanmanın ülke ekonomisinde borç krizine yol açması ve bu krizin uzun vadeli süregelmesi olasıdır. Dolayısıyla, borçlanma sürecinde elde edilen dış kaynakların etkin ve verimli kullanılması esastır.

2.3.5. Arz-Talep Dengesizliği

Bilindiği gibi ekonomilerin en temel faktörleri arz ve taleptir. Ekonomik politikaların bir kısmı arz yönlü iken bir kısmı talep yönlüdür. Arz yönlü uygulanan ekonomik genellikle yapısal içerikli, uzun vadeli ve oldukça maliyetli politikalardır. Talep yönlü politikalar ise, etkisi arz yönlü politikalara kıyasla daha kısa dönemde ortaya çıkan, para ve maliyet politikalarıdır. Bir ekonomide uygulanan iktisat politikası hangi yönlü olursa olsun ekonomi genelinde arz ve talep arasında bir denge oluşturulması, ülke ekonomisinin istikrarı açısından son derece önemlidir. Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda ekonomilerde istikrarsız bir dönemin hüküm süreceği bir gerçektir.

BÖLÜM 3. DÜNYA ÜZERİNDE YAŞANAN ÖNEMLİ EKONOMİK KRİZLER

Dünya üzerinde meydana gelen ve önemli olumsuz etkileri olan krizler elbette ki sadece 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi Değildir. Dünya üzerinde yaşanmış olan önemli krizlerden bir tanesi Latin Amerika Krizidir.

Latin Amerika 1970'li yıllarda spekülâtif fonların merkezi halini almış bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Spekülâtif fonların merkezi olan bu coğrafya, 1982 yılında önemli bir dış borç krizi yaşamıştır. Yaşanan bu dış borç krizinin en temel nedeni, Latin Amerika ülkeleri tarafından gelişmiş ülke bankalarından alınan kamu borçlarının kullanım yerleridir (Edwards, 1998). Gelişmiş ülke bankalarından alınan kamu borçları, Brezilya ve Meksika'da, bütçe açığı finansmanında, Arjantin'de ise özel sektöre kredi aktarımında kullanılmıştır.

Gelişmiş ülkelere temin edilen kamu borçlarının hatalı kullanımı, 1982 dış borç krizinin en önemli nedenidir. 1982 yılında yaşanan dış borç krizinin fitilini çeken adım ise, Latin Amerika ülkelerini finanse eden önemli büyüklükteki bazı bankaların bu ülkelere borç vermeyi durdurmasıdır. Bankalar tarafından Latin Amerika ülkelere aktarılan paraların durması ve bu coğrafyadaki ülkelerin mevcut sanayi üretimleri ile mevcut borçları geri ödeyememeleri 1982 yılında ortaya çıkan dış borç krizinin yalnızca Latin Amerika sınırları içerisinde kalmasının önüne geçmiştir. Ancak, bu krizin Latin Amerika coğrafyası haricindeki diğer coğrafyalardaki etkileri 1929 Dünya Ekonomik Krizi gibi yıkıcı olmamıştır.

1982 yılında patlak veren borç krizi Latin Amerika coğrafyasındaki ülkeleri önemli orada etkilemiştir. Bu coğrafyadaki başta Brezilya, Arjantin ve Meksika olmak üzere ülkeler, ülkeye giren yabancı sermayenin kesilmesi ile birlikte bir takım finansal revizyonlara gitmek zorunda kalmışlardır.

Dünya üzerinde yaşanmış olan bir diğer önemli kriz ise 1995 Arjantin Krizidir. 1995 yılında yaşanan Arjantin Krizi, reel milli gelir ve enflasyon artış hızları arasında yaşanan dengesizliklerden dolayı ortaya çıkmıştır. 1991 ve 1994 yılları arasında Arjantin'de ortaya çıkan gelişmeler kısır bir döngü oluşturmuştur.

Sabit kur rejiminin uygulanması, yüksek faizler ve yavaş düşen enflasyon oranları ile birleşince reel döviz kurunun, rekabet gücünün kaybına yol açmış, dış ticaret açığının büyümesine, reel sektörün rekabet gücünün azalmasına neden olmuştur (Yentürk, 2001). Sayılan bu olumsuzluklar bir ülkenin dar boğaza girmesi ve ekonomik kriz yaşaması için son derece geçerli ve yeterli nedenler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenlerin yanı sıra, Meksika’da yaşanan krizin olumsuz etkileri bertaraf edilememiştir. Meksika’da yaşanan krizin Arjantin’e sıçramasının en önemli sebebi Meksika ve Arjantin’in bölgesel yatırım portföylerinin aynı olmasıdır (Esquivel & Larrain, 1998).

Arjantin krizi, ülkenin ekonomi politikalarını yeniden gözden geçirmesine ve bu krizin etkilerini bertaraf etmeye yönelik önlemler almasına neden olmuştur. Arjantin krizi, dünya çapında önemli etkiler yaratmamış olsa da, tüm dünyanın sabit kur rejiminin bir kriz tarafından tehdit edilebileceğini anlaması hususunda yararlı olmuştur (Delice, 2002).

1995 Arjantin Krizinden sonra yaşanan 1998 Rusya Krizi’nde dünya kriz literatüründeki yerini almış önemli bir krizdir. 1998 yılında yaşanan Rusya Krizinin en önemli nedeni aynı yıl ülke para biriminin devalüe edilmesidir. Rusya, 1990’lı yıllarda dünya ekonomisi açısından son derece önemli bir merkezdir. Ekonomik olarak ve siyasi olarak birçok ülkeyi etkileme gücüne sahip olan Rusya’nın yerel para birimi olan rublenin devalüe olması, Rusya etkisinden olan ülkelerin ekonomik ve siyasi olarak istikrarsızlaşmasına neden olmuştur.

Rusya krizinin patlak vermesine yani rublenin devalüe olmasına kadar yaşanan ekonomik sürecin detaylandırılması krizin neden patlak verdiğine yönelik bilgilenme açısından önem teşkil etmektedir. Elbette ki Ruble bir gün içerisinde devalüe olmamıştır. 1998 Rusya Krizinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

(Ekodiyalog, 2014);

- Geniş mali açıklar,
- Ülkeden yurt dışına yüksek oranlarda sermaye çıkışının olması,
- Fiyatların serbestleştirilmesi ile birlikte Ruble değer kaybetmeye başlamış ve bu durumda dövize, değerli madenlere olan talep artmış ve ekonomi spekülatif bir hal almıştır.

- Asya ülkelerinde yaşanan resesyon döneminin Rusya'yı etkilemesi
- 1995 yılında kurulan Ruble / Dolar koridorunun borsayı yükseltmesi ancak eş zamanlı olarak ödenmemiş borçların artması

Yukarıda sayılan sebepler 1998 yılında Rusya'da bir kriz patlak vermesine neden olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz sonrasında Rusya'nın ekonomisi önemli oranda küçülmüştür. Ancak beklenmedik bir şekilde krizin yaraları çabuk sarılmış ve kriz sonrasındaki toparlanma süreci oldukça hızlı ve başarılı sonuçlanmıştır.

3.1. 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, dünya çapında etkili olan, sonuçları ve boyutları itibariyle ülkelere yön veren dünya tarihinde yaşanmış en ağır ekonomik kriz olarak kabul edilmektedir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, mali sektörde başlayan ve kısa sürede reel sektöre sıçrayan ve sonuçları itibariyle dünya çapındaki her sektörü etkileyen önemli bir ekonomik buhrandır. Çalışmanın bu bölümünde 1929 Dünya Ekonomik Buhranının nedenleri ve sonuçları detaylandırılacaktır.

3.1.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Nedenleri

1850'li yıllardan I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte ülke ekonomilerinde dengesiz bir büyümenin yaşandığından bahsetmek mümkündür. Özellikle 1876 Endüstri Devrimi'nden sonra sanayileşmenin ülke ekonomilerindeki etkisini göstermesi ve bu etki ile birlikte teknolojik anlamda gelişmelerin hızlanması ile birlikte emek yoğun piyasalar teknoloji yoğun piyasalar haline almaya başlamıştır. Piyasalarda ortaya çıkan bu köklü değişimi tam olarak yönetemeyen ülkelerin bir de I. Dünya Savaşı'nı yaşamaları ve savaş sonrasında oluşan yıkım ve kayıplar ile karşılaşmaları 1929 Dünya Ekonomik Buhranının oluşmasına neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı özellikle savaşan devletlere çok önemli maliyetler yüklemiştir. Savaş esnasında ülke kaynaklarının önemli bir miktarının yok olması nedeni ile savaşın kaçınılmaz sonuçlarından biri olan enflasyon ortaya çıkmıştır (Kuyucuklu, 1982). Ortaya çıkan bu enflasyonist ortam, savaşın açtığı ağır hasarlarla baş etmek zorunda olan ülkeler için ağır bir darbe olmuştur. Savaş sonrasında yaşanan enflasyonist ortamla

birlikte Avrupa ülkelerinin ithalatındaki artış ve ihracatındaki azalma ülkelerin mali yapıları üzerinde önemli hasarlar oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan 1929 yılına kadar olan dönemde savaşın yıkıntılarını ortadan kaldırmaya çalışan Avrupa ülkelerinin yanında Amerika Birleşik Devletleri kapitalist dünyanın sanayi ve mali merkezi haline gelmeye başlamıştır (Hamitoğulları, 1978) .

Amerika Birleşik Devletleri'nin kapitalist dünyanın sanayi ve mali merkezi haline gelmesinin bir nedeni de savaşa girmemiş olsa dahi savaş süresince ve savaştan sonra savaşan ülkelere vermiş olduğu borçlardır. Amerika Birleşik Devletleri I. Dünya Savaşı sonrasında verdiği borçlar ile “dünyanın alacaklısı” sıfatını hak eden ve bu borçları tahsil etmek için de istediği küresel politikayı uygulayabilecek gücü elinde bulunduran bir ülke konumunu almıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş süresince verdiği borçların büyüklüğünü gösteren aşağıdaki tablo, ülkenin bu kapsamda nasıl bir konumsal üstünlük sağladığını göstermektedir.

Tablo 3.1: ABD'nin I. Dünya Savaşı Sürecinde Vermiş Olduğu Borçlar (milyon US\$)

Borçlu Ülke	Anapara	Faiz	Toplam Borç
Avusturya	24	1	25
Belçika	377	41	418
Çekoslovakya	92	23	115
Estonya	12	2	14
Finlandiya	8	1	9
Fransa	3.341	684	4.025
İngiltere	4.075	525	4.600
Yunanistan	15	3	18
Macaristan	2	-	2
İtalya	1.648	394	2.042
Yugoslavya	51	12	63
Litvanya	5	1	6
Letonya	5	1	6
Polonya	160	19	179
Romanya	36	8	44
Toplam	9.851	1.715	11.563

Kaynak:(http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C4%B0BRAH%C4%B0M%20BAKI%20RT%C5%9E%20-%20AL%C4%B0%20TEK%C4%B0N%C5%9EEN/83-100++.pdf)

Dünya'nın alacaklısı konumundaki Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik gücü sadece bu konumundan dolayı değildir. Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda Dünya'nın en büyük sanayi üretim hacmine sahip olan ülkesi konumundadır. Savaş sonrası yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri özellikle otomotiv ve elektrik sektörlerinde ciddi yatırım yapmış ve bu iki sektörün gelişmesi ile birlikte Dünya ekonomisinin itici gücü konumunu almıştır (Tekeli & İlken, 2009).

Amerika Birleşik Devletleri Savaşın yıkıcı etkisinden yeni çıkmış Almanya'nın mevcut borçlarını ödemeye yanaşmaması üzerine bir darboğaza girmiştir. Bu darboğazın yarattığı ekonomik baskının ortadan kaldırılması için "hükümet harcaması" gücünün kullanılmıyor olması nedeni ile toplam yatırım fonksiyonunda bir çöküş olmuştur (Bernstein, 1989).

1929 Dünya Ekonomik Buhranından önce Amerika ve Avrupa'nın ekonomik durumu bu noktaya kadar özetlenmiştir. Bu ekonomik durumlar aslında Buhranın temel nedenlerinin ne olduğunun çerçevesini çok net bir şekilde çizmektedir.

Dünya çapında yaşanan ilk büyük küresel finansal kriz olan 1929 Dünya Ekonomik Buhranının fitili, 24 Ekim 1929'daki bu tarih "Kara Perşembe" olarak adlandırılmaktadır. New York Borsası'nda işlem gören hisse senetlerinin hızlı bir şekilde değer kaybetmesi ile ortaya çıkmıştır. Hisse senetlerinin ani değer kaybetmesini gören yatırımcılar ellerindeki hisse senetlerini bir an önce ellerinden çıkartmak için bir yarış haline girmiş ve bu nedenle oluşan panik havası borsanın daha da fazla düşmesine neden olmuştur (Cengiz, 2007). Bu süreçte yaklaşık olarak 16 milyon hisse senedinin değeri büyük oranlarda düşmüş ve bankalar bu düşüşü engelleyebilmek için büyük miktarlarda hisse alımlarına gitmiştir ancak bu önlemler fayda etmemiş ve bunun yanı sıra bankaları iflasa kadar götürmüştür (Yıldız, 2007).

Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik olarak yaşanan bu kriz, ülkenin dünya ekonomisindeki önemli yeri nedeni ile hemen yayılma eğilimi göstermiştir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri ekonomik darboğazdan çıkmak için mevcut yabancı yatırımlarını ana vatana çağırıyor ve bu geri dönüş Avrupa ve Asya ülkelerinin de ekonomilerini dar boğaza sokuyordur. Diğer bir ifade ile Amerika Birleşik Devletleri dünya piyasasına yönelttiği talebini azaltıyor ve ana vatan sınırları içerisine çekiyordur.

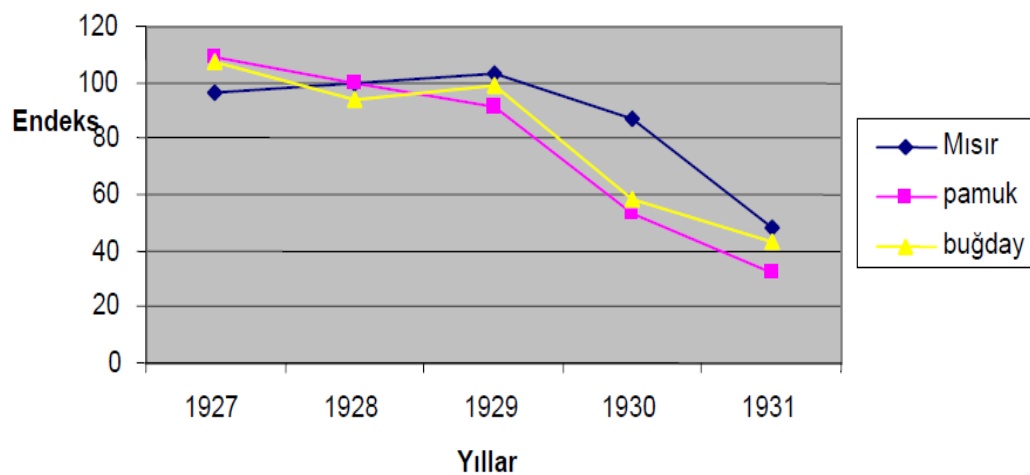
Amerika Birleşik Devletleri'nin bu hareketi başta Almanya olmak üzere bütün Avrupa ülkeleri üzerinde ciddi ve derin ekonomik yaralar açmıştır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranının neden olarak görünen yüzü borsa çökmesidir. Ancak daha önce değindiğimiz Kriz öncesi ekonomik durum aslında bu Krizin bir borsa krizinden çok daha öte olduğunu göstermektedir. 1929'dan önceki dönemde ortaya çıkan tarım krizi ve bu krizin tam anlamı ile bertaraf edilememiş olması 1929 Dünya Ekonomik Buhranının yapı taşlarından bir tanesidir.

I. Dünya Savaşı'nın sonrasında Amerika Birleşik Devletleri mevcut tarım alanlarının üzerine yenilerini ekleyerek dünyanın en büyük buğday ihracatçısı konumuna gelmiştir ve 1928-1929 yılları arasında buğday üretimini son derece fazla yaparak buğday fiyatlarını aşağıya doğru çekmiştir. 1929 yılında Sovyetler Birliği'nin 100.000 ton olan ihracatını 1930'da 2.300.000 tona, 1931 yılında ise 5.220.000 tona çıkararak dumping yapması uluslararası dengeyi daha da bozmuştur. Sadece buğday için değil diğer tarım ürünlerinde de her ülke ulusalcı bir tutumla kendi tarımsal ürünlerini koruma yolunu seçmiş ve tarım ürünlerinde ortaya çıkan kriz dünyayı sarsmıştır (Tekeli & İlken, 2009).

1929 Dünya Ekonomik Buhranı öncesi ve sonrası tarımsal fiyat göstergeleri aşağıdaki gibi oluşmuştur.

Tablo 3.2 : Tarımsal Fiyat Göstergeleri

Kaynak: (Nere, 1980)

1929 Dünya Ekonomik Buhranı I. Dünya Savaşı sonrasında aşırı, hızlı ve dengesiz büyüyen Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin kendisine has zayıflıkları ve bu zayıflıkların düzeltilememesi ve bu zayıflıklara rağmen Dünya'nın her açıdan süper gücü konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri'nin her ülkeyi direkt veya indirekt olarak etkileyecek bir ekonomiye sahip olması nedeni ile tüm dünyaya yayılmış ve tarihe “Büyük Buhran” olarak anılan en yıkıcı finansal kriz olarak geçmiştir.

3.1.2. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Sonuçları

Etkileri son derece yıkıcı olan 1929 Dünya Ekonomik Krizinin sonuçlarını irdelemek, bu krizin ne denli yıkıcı olduğuna ilişkin fikir sahibi olunmasına yardımcı olacaktır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin en yıkıcı etkilerinden bir tanesi sanayileşmiş ülkelerin sanayilerinde çöküş yaratmasıdır. Krizin sanayiler üzerinde yarattığı yıkıcı etkiyi dünyanın sanayileşmiş ülkelerindeki toplam sanayi indeksini inceleyerek gözlemlemek mümkündür.

Tablo 3.3 : Toplam Sanayi Üretimi (1929 = 100)

Ülke	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
İngiltere	94	100	94	86	89	95	105	114
Kanada	94	100	91	78	68	69	82	90
Fransa	94	100	99	85	74	83	79	77
Almanya	100	100	86	72	59	68	83	96
Hollanda	94	100	109	101	90	90	93	95
İtalya	99	100	93	84	77	83	85	99
İsveç	88	100	102	97	89	93	111	125
ABD	90	100	83	69	55	63	69	79

Kaynak: (Eğilmez, 2009)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin patlak vermesinden sonra bazı ülkelerin sanayi üretim indekslerinin hemen bazı ülkelerin ise daha sonraki yıllarda önemli oranda azaldığı görülmektedir. Bu analiz bir anlamda krizin etkilerinin kısa sürede bertaraf edilemediğine ilişkin bir kanıt niteliğindedir.

Sanayi üretim indeksleri incelendiğinde en sert düşüşün Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşandığı görülmektedir. Bu ülkedeki çöküş hem derin, hem de uzun vadeli olarak ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri sanayi üretim indeksinde oluşan bu çöküş ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası üzerinde de oldukça olumsuz bir etki bırakmıştır. Ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası yaklaşık on bir yıllık bir sürenin sonunda kriz öncesi değerlerine ulaşmıştır ki bu süre oldukça uzun bir süre olarak kabul edilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Gayri Safi Milli Hasılası üzerindeki krizin olumsuz etkileri aşağıdaki tablo yardımı ile özetlenebilir.

Tablo 3.4: 1929 Dünya Ekonomik Krizinden Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Gayri Safi Milli Hasılası (Milyar Amerikan Doları)

Yıl	Gayri Safi Milli Hasıla (Cari Fiyatlarla)
1928	98,7
1929	104,6
1930	91,2
1931	78,5
1932	58,6
1933	56,1
1934	65,5
1935	76,5
1936	83,1
1937	91,2
1938	85,4
1939	91,2
1940	100,5
1941	124,7

Kaynak:(Eğilmez, 2009).

Yeni kapitalist dünyanın lideri konumundaki Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan bu çöküş pek tabii bir şekilde diğer ülkeleri de etkilemiştir. 1929 yılından sonra dünya genelinde ticarete korumacılığın arttığını, gümrük tarife ve kota uygulamalarının yayıldığını, ticareti kısıtlayıcı önlemlerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

1929 Dünya Ekonomik Krizi enflasyon, işsizlik, arz-talep dengesizliği gibi birçok ekonomik olumsuzluğa neden olduğu gibi siyasi bir takım değişimlerinde tetikleyicisi olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Krizi bir anlamda Klasik İktisat Yaklaşımının çöküşü olmuştur ve bu anlayışın ekonomilerdeki kapitalist etkisini yitirmesi ile birlikte ülkelerin faşist düzenlere doğru yol alması ortaya çıkmıştır (Hobswan, 2008).

Faşist düzenin güçlenmesi bu düzenin güçlendiği ülkelerde savaş naralarının atılması anlamına gelmektedir ki bu durum silahlanmayı ve beraberinde II. Dünya Savaşı'nı getirmiştir.

3.2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ

1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra küresel anlamda ciddi yıkıcı etkileri olan 2008 Küresel Ekonomik Krizi, tarihsel süreçte dünya üzerinde yaşanan tüm diğer krizlerden farklılaşmış bir krizdir. 2008 Küresel Ekonomik Krizi gerek oluşumu, gerek gelişimi ile diğer krizlerden ayrılmaktadır.

2008 Küresel Ekonomik Krizin nedenleri ve sonuçları detaylandırılmadan önce, kriz öncesi Dünya'nın sermaye piyasası lideri olan Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik durumunun incelenmesinde yarar vardır.

Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nde dünyanın yeni ekonomik yapısı üzerinde etkili roller üstlenecek bazı kuruluşlar kurulmuştur. Bu kuruluşlardan bazıları International Monetary Fund (IMF), World Trade Organization (WTO), International Finance Corporation (IFC)'dir. Kurulan bu kuruluşların temel amacı, dünya ekonomisinde ve dünya ticaretinde bazı değer olan altının yerine doların ikame edilmesini sağlamaktır (Gup, 2004) . Bu kuruluşların ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetleri tarafından uygulanan ekonomik ve mali politikalar sonucunda Amerika Birleşik Devletleri Dünya'nın süper gücü halini almış ve yerel para birimleri olan Amerikan Doları Dünya'nın dört bir yanında değişim aracı

olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumdan anlaşılacağı gibi, Amerika Birleşik Devletleri, tüm dünyanın ekonomik yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu ülke ekonomisinde ya da siyasetinde oluşacak herhangi bir olumsuzluk tüm Dünya'yı etkileyecek güçtedir (Kama, 2009). 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin nedenleri kapsamında Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin incelenmesinin temel nedeni işte bu ülke ekonomisinin tüm Dünya'yı etkileyecek güçte olduğunun altının çizilmesidir.

3.2.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri

2008 Küresel Ekonomik Krizinin ortaya çıkması bir anlık bir olay olarak değerlendirilmemelidir. 2008 Küresel Ekonomik Krizi bir süreç boyunca yaşanan bir takım olumsuzlukların ve bu olumsuzluklara karşı alınan önlemlerin yetersiz kalmasından dolayıdır.

Bilindiği gibi 2000'li yılların başında tüm Dünya üzerinde hâkim olan bilgi teknolojileri yaygınlaşmış ve internet teknolojileri üzerine birçok şirket ciddi yatırımlar yapmaya başlamıştır. Yatırım yapan güçlü sermayeli şirketlerin birçoğu Amerikan şirketleridir. Bu yatırımların, yeni teknolojinin popüleritesi ve kârlılığın artacağı beklentisi ile borsa değerleri yükselmiştir. Amerikan Borsası'ndaki bu yükseliş, ülkenin enerji devi firmalarının arka arkaya iflaslarını açıklaması ile tepetaklak olmuştur.

Aslında, Amerikan enerji devi firmalarının bir anda arka arkaya iflas etmeleri pek de beklenen bir durum değildir. Çünkü bu şirketlerin açıklanmış süregelen zararları bulunmamaktadır. Fakat bu skandal iflasların patlak vermesinden sonra, şirketlerin muhasebe hileleri ile mevcut finansal durumlarını yatırımcılarından gizledikleri ortaya çıkmıştır ve bu durum skandalın daha da büyümesinde neden olmuştur. Yaşanan bu seri iflasların ortaya çıkarttığı ekonomik olumsuzluklar sadece Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmamıştır. Daha önce açıklandığı üzere, bu ülkede yaşanan olumsuzlukların Dünya'nın diğer ülkelerine sıçraması kaçınılmazdır ki böyle olmuştur ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan olumsuzluklar Avrupa şirketlerini de etkisi altına almıştır. Amerika ve Avrupa bölgesinde durum böyle iken Orta Doğu'nun güçlü ekonomilerinden kabul edilen ülkemiz ekonomisinde 2000 yılının Kasım'ında ve 2001 yılının Şubat'ında iki önemli ekonomik kriz yaşanmış ve ülke ekonomisi ciddi bir dar boğaza girmiştir. Bunun yanı sıra, Güney Amerika'nın lokomotif ülkelerinden biri olan

Arjantin’de yaşanan borç krizi ve ülkenin borçlarını artık ödeyemeyeceğini açıklaması ile birlikte tüm Dünya’da bölgesel olarak ekonomik dar boğazlar yaşanmaya başlamıştır.

2008 Küresel Ekonomik Krizi’nin ortaya çıkmasında 2000’li yılların başlarında yaşanan bu ekonomik olumsuzlukların yanı sıra, yine 2000’li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kulelerine düzenlenen terör saldırısı, öncelikle Amerika’da sonrasında da bütün Dünya’da bir güvensizlik ve siyasi belirsizlik durumunun hâkim olmasına neden olmuştur.

2000’li yılların başlarında yaşanan gerek ekonomik gerekse siyasi olumsuzluklar Dünya ekonomisinin bir resesyon tehdidi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuş ve küresel bir deflasyon beklentisi ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz beklentilere karşı önlem olması amacı ile Amerika Birleşik Devletleri’nin Merkez Bankası FED likiditeyi arttırmak istemiş bu amaçla faiz indirimine gitmiştir. Bu hareketi takip eden Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin Merkez Bankaları da faiz indirimine gitmiş ve global likidite de bir artış olmuştur. Ancak faiz indirimi bir süre sonra Merkez Bankaları üzerindeki baskıyı arttırmıştır ve 2004 yılında FED faiz artışına gitmiştir. Bu adım, 2000’li yıllarda uygulanan ucuz konut kredilerini de bünyesinde barındıran mortgage sistemi için bir handikap olmuştur. Artan faiz oranları nedeni ile konu kredi geri ödemelerinde zorluklar baş göstermiştir (Yılmaz D., 2008) . Konut kredisi geri ödemelerinde ortaya çıkan zorluklar beraberinde bankalar bünyesindeki hacizli konutların sayısını arttırmıştır ve bankalar bu olumsuzluğa karşı önlem olarak kredi geri ödemelerini mali kuruluşlara satmıştır. Bu adımla beraber zarar hızla yayılmıştır ve mali kuruluşlar iflas açıklamaya başlamıştır (Alantar, 2009). Yaşanan bu domino etkisine bir de Amerika Birleşik Devletleri’nin ve Dünya’nın sayılı köklü bankalarından biri olan Lehman Brothers’ın iflasının eklenmesi ile 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra küresel anlamda yaşanan en büyük kriz olarak tanımlanan 2008 Küresel Ekonomik Krizi patlak vermiştir (Ünal & Kaya, 2009).

2008 Küresel Ekonomik Krizi ya da diğer bir adı ile Mortgage Krizi, bankacılık sisteminin kredilendirme konusunda hassas davranmaması ve bunun sonucunda riskli kredi sınıfına giren alt gelir grubu kredilerinin geri ödenmemesi ile başlayan süreç krizi ortaya çıkarmıştır (Demir, Karabıyık, Ermişoğlu, & Küçük, 2008).

2008 Küresel Ekonomik Krizi “Mortgage Krizi” olarak da adlandırılmaktadır. Mortgage Krizi olarak adlandırılmasının nedeni, Krizin patlak vermesindeki temel nedeninin mortgage piyasasına dayanmasıdır. Mortgage piyasasındaki temel sorun konut kredilerinin 2000’li yıllara kadar sadece üst düzey müşterilere yani kredibilitesi yüksek müşterilere verilirken 2000’li yıllardan itibaren ucuz konut kredilerinin kullanıma sunulması ile birlikte müşteri profilinde bir düşüş olmuştur. Piyasalardaki olumsuz hareketler konut kredisi alan ve kredibilitesi düşük olan müşterilerin geri ödemelerini zorlaştırmıştır. Bu esnada düşük kaliteli müşterilere verilen mortgage kredisinin toplam hacmi 1,5 trilyon dolar olarak kadar yükselmiştir. FED’ in faizleri sürekli arttırması ve konut fiyatlarının buna paralel olarak düşmesi düşük kaliteli müşterilere verilen kredilerin geri ödeyememesine neden olmuştur (Eğilmez, 2009). Bankalar mortgage işlemlerinden kaynaklanan ve geri ödenemeyen borçları finanse etmek amacıyla türev ürünleri kullanmaya başlamıştır. Türev sözleşmeleri ve özellikle mortgage işlemlerinden kaynaklanan zararları sübvans etmek için kullanılan hedge fonlar, finans piyasalarının hacminin artmasını sağlamıştır ve piyasa hacmini arttırıcı etkilerinden dolayı iyi denetlenmemiştir (Özatay, 2009). Denetimdeki eksiklikler nedeni ile mevcut mortgage krizini gidermek yerine daha da derinleşmesine neden olan hedge fonlar kolaylıkla el değiştirebilme özelliğine sahiptir. Bu özellikleri nedeni ile hedge fonlar Avrupa bankalarına da satılmış ve kriz Avrupa’ya sıçrayarak küresel bir hal almıştır.

2008 Küresel Ekonomik Krizi, mortgage krizi olarak başlamış ve sonuçta küresel bir likidite krizi halini almıştır. Krizin başlangıcından patlak verdiği döneme kadar olan değişimini aşağıdaki tabloda incelemek mümkündür.

Tablo 3.5 : Mortgage Krizinin Küresel Likidite Krizine Dönüşmesinin Süreci

2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007 Eylül ve Sonrası
Mortgage Kredi Krizi	Likidite Krizi	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor	
* Piyasalar düşük kaliteli müşterilerin almış olduğu mortgage kredilerinin geri ödemesinin yapılamaması ile şoka girmiştir. * Yüksek kalitede müşteriler zarar etmeye başladı. * Yatırımcılar riskten kaçmaya başladı.	* İlk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı. * Risk iştahı azaldı. * Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonusu almakta isteksiz davranmaya başladı. * Kısa vadeli finansman talepleri oluşmaya başladı. * Bankalar kısa vadeli finansman taleplerini karşılamak için nakit tutmaya başladı. * 3 aylık LIBOR oranlarında yükselmeler başladı. * Borçlanma maliyetlerinde artış başladı.	* Likidite açığı devam etti. * Bankalar hala kısa vadeli borçlanmaya devam etti ve dönem faizlerinde yükseliş başladı. * Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırılmaya başlandı. * Avrupa Merkez Bankası, FED ve İngiltere Merkez Bankası acil likidite sağladı ancak bu likidite piyasa koşulları göz önüne alındığında gecikmeli oldu. * FED faizlerde % 0,5 puan indirime gitti.	* Yüksek dönem faizleri oluştu. * Spekülatif davranışlar kredi kullanan yatırımcıları olumsuz etkiledi. * Tüketiciden kaynaklanan risklerin yerini piyasa riskleri, finansal riskler ve politik riskler aldı.

Kaynak: (Demir, Karabıyık, Ermişoğlu, & Küçük, 2008).

Yukarıda yer alan tabloda 2008 küresel krizinin kriz öncesi süreci görülmektedir. 2008 krizinin nedenleri derinlemesine incelenirken, 2008 krizini diğer ekonomik krizlerden ayıran bir özelliği olan ve krizin derinleşmesinin en önemli sebeplerinden biri olan menkulleştirme.

Menkulleştirme; “belirli tipteki varlıkların (aktiflerin) bir havuzda toplanması ve sonra faiz getirisi sağlayan menkul değerler olarak yeniden paketlenmesidir. Varlığın sahip olduğu faiz ve anapara ödemesini elde etme hakkı böylece bu menkul değeri satın alana geçer” (Jobst, 2008).

Menkulleştirmenin ortaya çıkmasının temelinde yine Amerika Birleşik Devletleri mortgage piyasasındaki gelişmeler etkilidir. Menkulleştirmenin pek çok iyi yanı olduğu gibi özellikle yaşanan 2008 Krizinden sonra tartışılan olumsuz yanları da vardır. Özellikle menkulleştirme ile ortaya çıkan en önemli sorun; ortaya çıkarttığı riskli portföylerdir. Menkulleştirme sonucunda ortaya çıkan bu riskli portföylerin portföy bedeli dünyanın milli gelirini dahi aşmakta idi. Menkulleştirmenin büyük bir risk yaratmasının nedeni aşağıdaki gibi açıklanabilir.

“ Tıpkı bir kaç damla mikroplu suyun bir depo dolusu temiz suya karışmasıyla bütün deponun mikroplu olması gibi riskli hele de riskleri iyice bilinmeyen menkulleştirilmiş borçların katıldığı portföylerin tamamı şüpheli hale geliyordu. Nitekim mortgage krizini 2008 kredi krizine dönüştüren asıl unsur hangi portföylerde ne kadar sorunlu mortgage’a dayalı menkul olduğunun bilinmemesi yüzünden yapılandırılmış finans araçları taşıyan her portföyden panikle kaçılmasıydı. Ayrıca mortgage’a dayalı menkullerin birçoğunun da ödeme problemi yoktu ama hangi mortgage’a dayalı menkulün içinde ne kadar eşik altı mortgage veya ne kadar örneğin araba kredisi vb. var o da bilinmiyordu. Çünkü son zamanlarda sadece çeşitli mortgage borçları bir pakette çeşitli araba kredileri bir havuzda, çeşitli leasng borçları veya öğrenci kredileri bir havuzda toplanmakla kalmamış; bunlar da özel havuzlarda isteğe göre karıştırılıp kokteyl portföyler hazırlanmıştır” (Akman, 2010).

Bu noktaya kadar açıklanan, 2008 Küresel Ekonomik Krizinin nedenleri en temelde Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan mortgage krizine dayanmaktadır. Kimi iktisatçılara göre Amerika Birleşik Devletleri’ndeki mortgage krizi olmasaydı da 2008 Küresel Ekonomik Krizi patlak verecekti. Diğer bir ifade ile menkulleştirilmiş eşik altı mortgagelar küresel krizi tetikledi ancak, böyle bir finansal kriz menkulleştirme olmasaydı dahi patlak verecekti. Bu görüşü savunan iktisatçıların dayanağı olan temel nokta, dünya çapındaki riskin düşük olarak fiyatlandırılmasıdır. Örneğin; 2007 yılının Haziran ayında Amerika Birleşik Devletleri’nde CCC- olarak derecelendirilmiş “çöp bonolar” ın risk derecesi, 10 yıllık ve son derece güvenilir kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri Hazine bonolarından sadece 4 yüzdellik puan olarak fazlaydı ki Ekim 2002 yılında bu iki bono arasındaki risk puan farkı % 23 seviyesindeydi (Greenspan, 2008).

Finansal krizin mortgage'a dayalı menkulleştirmeler olmasa dahi patlak vereceğini savunan görüşe göre bu finansal krizin nedenlerinden bir tanesi de bankacılık sektörünün önemli aktörlerinden biri olan yatırım bankalarıdır.

Bilindiği gibi yatırım bankaları; şirket finansmanı, danışmanlık, kendi hazine bölümü için alım satım, yatırım yönetimi ve menkul değer alım satımı olarak sınıflandırılan beş çeşit işlem yapabilmektedir(International Financial Services, 2008). Bu işlemler içerisinde yatırım bankalarının en çok yaptığı işlem menkul kıymetlerin ilk defa halka arz edilmesi sürecine aracılık etmek ve birleşme-devralma süreçlerine aracılık etmektir. Bu aracılık hizmetleri kapsamında elde ettiği komisyonlar haricinde yatırım bankacılığının en önemli gelir kaynaklarından bir tanesi de future ve option piyasalarında metaller üzerinde yapılan alım satım işlemleri ve petrol ile sair emtia fiyatlarındaki büyük yükselişler ve oynamalardır (International Financial Services, 2008).

Yatırım bankalarının ciddi finansal dar boğaz ile karşılaşmasının nedeni yaşanan eşik altı krizi ve türev piyasalarda oluşan riskin ve belirsizliğin ortaya çıkarttığı kredi riskidir. Bunun yanı sıra önemli bir türev ürün olan hedge fonların hızlı değiş tokuşu ve belirsizlik durumunu arttırıcı yöndeki olumsuzlukları yatırım bankalarının ticari bankalar gibi ciddi zararlar ile karşılaşmasına ve bu zararları tolere edememesine neden olmuştur. Bu noktada 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Hedge Fonlar ile olan ilişkisinin incelenmesinde yarar vardır. Çünkü hedge fonlar 2009 Küresel Ekonomik Krizinin ana aktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Hedge fon, varlıklı kişilerden ve büyük kuruluşlardan toplanan fonları getiri sağlamaya ve sermayeyi değerlendirme amacına yönelik olarak oluşturulmuş finansal varlık alım satımında kullanan özel bir yatırım fonudur (Chambers, 2008). Diğer bir tanımlamaya göre ise;

“Hedge Fonlar birçok farklı yatırım faaliyetinde bulunmaktadır. Daha çok sofistike yatırımcılara hitap etmektedir ve yatırım fonlarına uygulanan yasal düzenlemelere tabi değildirler. Fon yöneticileri varlıkların belirli sabit bir yüzdesinden ziyade performanslarına göre kompanse edilmektedirler. “Performans fonları” daha doğru bir tanım olacaktır” (Vaughan & Partner, 2003).

Diğer yatırım araçlarının tersine hedge fonlar, bir gösterge endeksle karşılaştırılan getiri sağlamak yerine, kesin ve sürekli getiri sağlamaya odaklanmıştır. 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz ile hedge fon ilişkisinde değişik görüşler mevcuttur. Bir bakış açısına göre; ürettiğinden fazla harcayan Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi, varlık ve mal piyasalarından kopuk finansal sistemi, yıllarca dünyaya dolar pompalayarak destekledi. Üstelik dolar cinsinden piyasaya sürülen türev finansal ürünlerle, küresel ekonomideki sermaye bolluğu 5-10 kat arttırıldı; fakat bir noktadan sonra şişirilen sanal balon patladı. Bu patlama küresel anlamda bir felakete yol açtı ve felakete yol açan bu balonun en önemli yapı taşlarından bir tanesi de hedge fonlar oldu.

Küresel ekonomik kriz ile hedge fonların temel rolü üstlenmediğini savunan görüşlerde bulunmaktadır. Bu görüşe göre; riskin devredildiği araçlar olan hedge fonların krizin nedenini oluşturan ana aktör olması mümkün değildir. Hedge fonların krizin nedeni olmadığı 16 Aralık 2008 de NewYork JP Morgan’da gerçekleştirilen “Hedge Fund Paneli’nde” de vurgulanmıştır. Zira hedge fonlar, bu boyutta bir krizi yaratabilecek büyüklükten çok uzaktadır (Network, 2008).

2005 yılında tasfiye olan hedge fon adedi 848 adet iken 2008 yılında tasfiye olan hedge fon adedi 920 adete çıkmıştır. Piyasa beklentileri 2009 ortalarında da hedge fonlarda yüklü satışlar yaşanacağı yönündedir. Bu durum nedeniyle hedge fonlar ekonomik olarak yaşadıkları sıkıntıların önüne geçmek için çalışanlarını işten çıkarmaya başlamıştır. Dünyanın en büyük hedge fonların biri olan Blackrock finansal kriz nedeniyle çalışanlarını işten çıkarma kararı almıştır. New York merkezli Options Group’un tahminlerine göre hedge fonlar 2009 yılında dünya genelinde işgücünün % 14’ü olan 20 bin kişiyi işten çıkarabilecek gibi görünmektedir. 2007 yılında söz konusu sektörde çalışan sayısı 155 bin kişi ile zirve yaparken 2008 yılında ise hedge fon sektöründe 10 bin kişinin işini kaybettiği tahmin edilmektedir (Finanstrend, 2010). Bu noktada hedge fonların küresel finansal krizin en önemli sonuçlarından biri olan işsizlik oranını arttırıcı yönde etki yaptığı söylenebilir.

Hedge fonlar için milat kabul edilen olay Lehman Brothers’ın konkordato ilanidir. Bu iflastan sonra yatırımcılar arasında panik havası hâkim olmuş ve yatırımcılar hedge fonlardan paralarını çekmeye başlamıştır. Likiditenin hedge fonlardan çekilmesi hedge fonların değerinin düşmesine neden olmuştur. Hedge fonların değer kaybetmesi 2007

yılıının son çeyreğinden itibaren başlamıştır. 2008 yılıının son çeyreğine gelindiğinde ise hedge fonlar en düşük seviyelerine inmiştir ve bu düşüş küresel finansal kriz için bir tetikleyici olmuştur.

2008 Küresel Ekonomik Krizinin nedenleri arasında saydamlık eksikliği de gösterilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde birbirinden ayrı her fonksiyon için ayrı bir mali kurum ve mali araç oluşturulmuştur. Bu kurum ve araçlar birbiri ile irtibatlı ilişkilere sahiptir. Finansal araçların bu karmaşık yapısının anlaşılmasında önemli bir zorluk söz konusudur (Şahin, 2009). Dolayısıyla bu karmaşık yapı saydamlık eksikliği yaratmıştır. Saydamlık ile finansal krizler arasında ters korelasyon ilişkisi mevcuttur. Yani saydamlık ne kadar artarsa kriz oluşumu o derece zorlaşır. Ancak tam tersi şekilde saydamlıktaki eksiklik finansal kriz oluşumunu o derece tetikleyen bir unsur olarak oluşur. Dolayısıyla saydamlıktaki eksiklik son küresel finansal krizin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Banka ve brokerların sahip olduğu varlıkların şeffaf bir şekilde belirlenememesi ve türev diye adlandırılabilen kompleks ticari sözleşmelere sahip Lehman Brothers gibi firmaların iflasları sonucu ortaya çıkan riskin hesaplanması ve analiz edilmesi zorlaşmıştır (Wasserstom, 2008).

Derecelendirme kuruluşlarının küresel finansal krizdeki etkisi yadsınamaz. Derecelendirme en basit anlamıyla, borçlunun anapara ve faiz yükümlülüklerini ödeme isteği ve kabiliyetinin zamanında ve tam olarak yerine getirilip getirilmemesini ölçen bir araçtır. Derecelendirme işlemi yapan kuruluşlar da derecelendirme kuruluşları olarak adlandırılır. Derecelendirme kuruluşları tarafından yapılan derecelendirme işlemleri başta yatırımcı ve fon sahiplerinin derecelendirilen menkul kıymet ya da kurum hakkında doğru ve etkin bir bilgiye sahip olmasını sağlar. Kurumlar hakkında yatırımcıların yapamayacağı bağımsız analizleri yapan derecelendirme kuruluşları riski bildirerek yatırımcıların alacağı pozisyonları etkiler. Derecelendirme kuruluşlarının yaşanan son finansal krizdeki etkisi yeterli ve etkin çalışmamalarıdır. Derecelendirme kuruluşlarının etkin olarak çalışmamasının nedeni objektif değerlendirme yapma kabiliyetlerini yitirmeleridir. Bankaları ve finans kuruluşlarını denetleyen derecelendirme kuruluşları yine bu firmalar tarafından finanse edildikleri için objektif değerlendirme kabiliyetini yitirmiştir. Dolayısıyla son finansal krizde ancak kriz başladıktan sonra kredi notlarını düşüren derecelendirme kuruluşları çıkar gruplarına

doğru ve etkin bilgi sağlayamadığı için yatırımların yanlış yönleneğine neden olmuştur.

Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların yaşanan son finansal krizde etkisi olduğu da göz önünde tutulması gereken bir gerçektir. Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların önlem almakta gecikmesi finansal krizin patlak vermesindeki en önemli nedenlerden biridir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası FED'in değişen risk ortamına göre önlem almakta gecikmesi Amerika'da başlayan krizin tüm Dünya'ya yayılmasında neden olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak Dünya'nın 1929 Buhranından sonra karşılaştığı en yıkıcı etkili ve etkileri derin ve uzun süren küresel finansal krizi olan 2008 Küresel Krizinin birçok nedeni ve etkeni mevcuttur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde 2008 Küresel Krizinin sonuçları ve piyasalara olan etkileri detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.2.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Sonuçları

2008 Küresel Ekonomik Krizinin son derece yıkıcı ve uzun süreli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin en çarpıcı sonuçlarından bir tanesi kapitalizmin yeniden yorumlanması hususunda olmuştur. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin sonucunda “düzenleyici kapitalizm” kavramı iktisat literatürüne katılmıştır ve bu kavram; kapitalist piyasalarda olsa gerekli durumlarda piyasaların düzenlenmesini önermektedir (Yılmaz & Filiz, 2009).

2008 Küresel Ekonomik Krizi Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamış ve kısa sürede domino etkisi ile önce Avrupa'ya daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Kriz özellikle bankacılık sektörü üzerinde yıkıcı etkilere sahip olmuş bir krizdir ve krizin gelişmekte olan ülkeler üzerinde gelişmiş ülkelere kıyasla çok daha ciddi etkileri olmuştur.

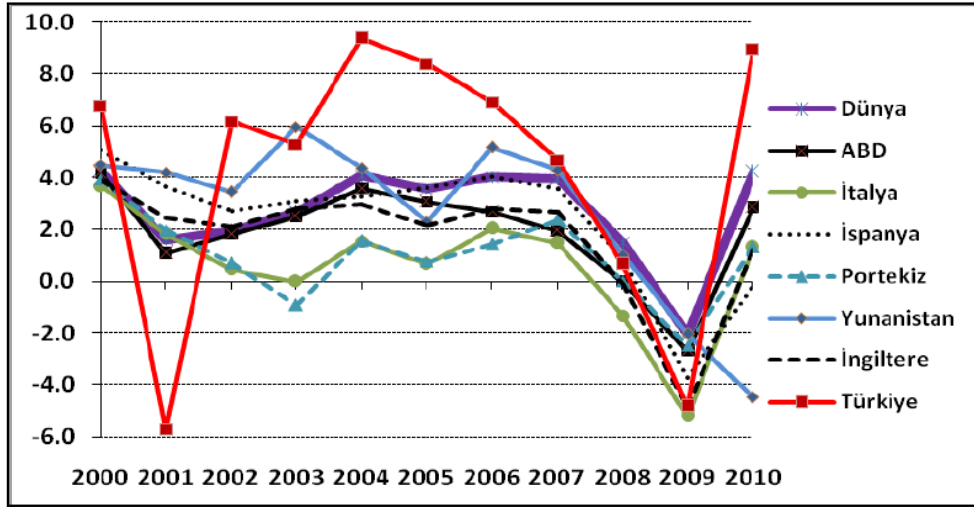
2008 Küresel Ekonomik Krizi'ne ilişkin sonuçları detaylandırmadan önce genel anlamda krizin olumsuz etkilerini sıralamakta fayda vardır. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin genel olarak etkileri (Arslan & Bozkurt, 2010);

- Ekonomik küçülme,
- Reel faizlerin düşmesi,
- Döviz kurlarının artması,
- Enflasyon oranlarının yükselmesi,
- İşsizlik oranlarındaki artış

şeklinde ortaya çıkmıştır.

2008 Küresel Ekonomik Krizin en beklenen ve de en şiddetli şekilde gerçekleşen etkisi ekonomik küçülme ya da diğer bir deyişle ekonomik büyüme oranlarındaki sert düşüşlerdir. Tıpkı diğer ekonomik krizler gibi 2008 krizi de ekonomik büyüme oranları üzerinde olumsuz etkiye sahip olmuştur ancak diğer krizler ile kıyaslandığında tüm dünya ülkeleri genelinde ekonomik büyüme oranlarını en dip noktaya çekmesidir. Diğer ekonomik krizlerde dünya ülkelerinin ekonomik büyüme oranları dalgalı bir seyir seyrederken 2008 krizi sonucunda ekonomik büyüme oranları 2001 ekonomik krizinden sonra yaşanan en dip seviyelere ulaşmıştır. Aşağıda yer alan grafik yardımı ile ekonomik büyüme oranları üzerinde 2008 krizinin etkileri incelenebilir.

Şekil 3.1: 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Ekonomik Büyüme Oranları (%)

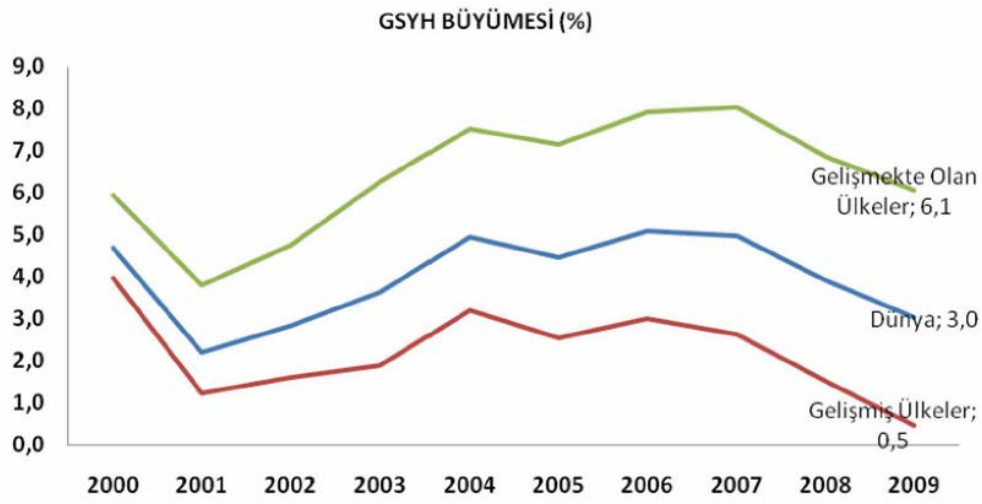
Kaynak: (Göçer, 2012).

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2008 Küresel Ekonomik Krizi sonunda tüm dünya genelindeki ekonomik büyüme oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Ve yine tablodan takip edilebildiği gibi kriz önce dönemde ekonomik büyüme oranları düşüşe geçmiştir ki bu durum ekonomik bir krizin habercisi olarak yorumlanmış ancak alınan tedbirler yeterli gelmediği için dünya küresel anlamda yıkıcı sonuçlar doğuran 2008 Küresel Ekonomik Krizi'ni yaşamak zorunda kalmıştır.

2008 Küresel Ekonomik Krizi'nden sonra oluşan büyüme oranlarındaki olumsuzluğa birde genel bir çerçeveden bakmak yararlı olacaktır. Diğer bir ifade ile bir önceki tabloda dünya ekonomisindeki önemli aktörler bazında solo olarak verilen büyüme oranlarını, gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler genelinde incelemek yararlı olacaktır. Çünkü bu oranların incelenmesi ile birlikte 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin ülke ayrımı gözetmeksizin tüm dünya ülkeleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Şekil 3.2: Küresel Ekonomik Krizin Büyüme Oranlarına Etkisi (%)

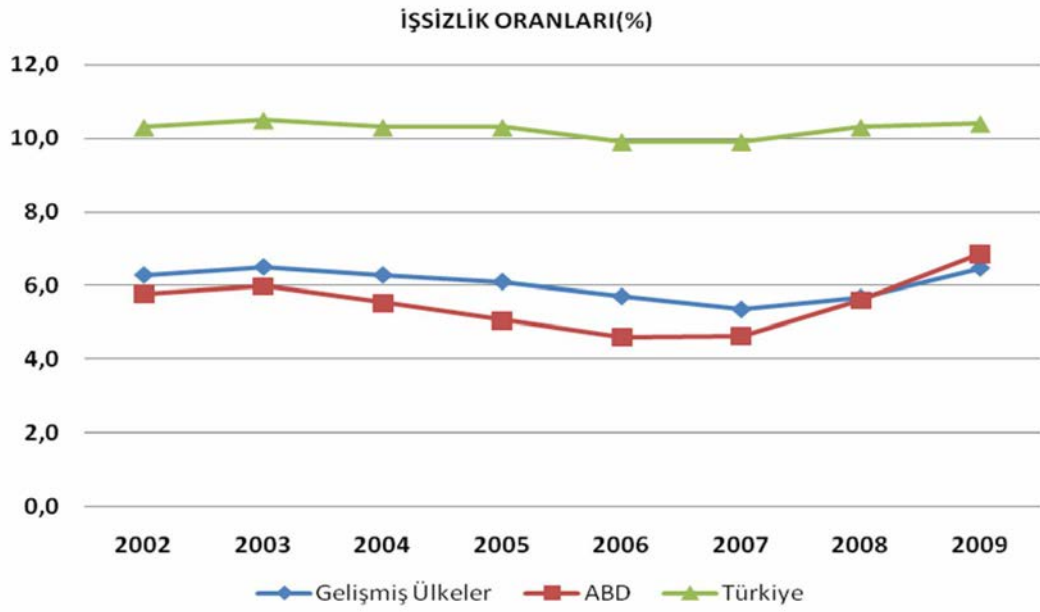
Kaynak: (Alantar, 2008).

Yukarıda yer alan grafikte küresel anlamda büyüme oranlarındaki düşüş takip edilebilmektedir. Grafikte de yer aldığı gibi, gerek gelişmekte olan ülkelerde gerekse gelişmiş ülkelerde kriz sonrasında büyüme oranı azalması yaşanmıştır.

2008 Küresel Ekonomik Krizin tek etkisi elbette ki ülkelerin büyüme oranları üzerinde olmamıştır. Büyüme oranlarındaki azalma, üretim dar boğazlarına neden olmuştur. Üretimde yaşanan dar boğazları yatırımların arttırılması yolu ile engelleyemeyen hükümetler bu noktada işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır.

2008 Küresel Ekonomik Krizi başta krizin patlak verdiği ülke olan Amerika Birleşik Devletlerinin işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Pek tabii, işsizlik oranlarındaki artış Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmamıştır. Aşağıda yer alan grafik yardımı ile 2008 Küresel Ekonomik Krizin işsizlik üzerindeki etkileri takip edilebilir.

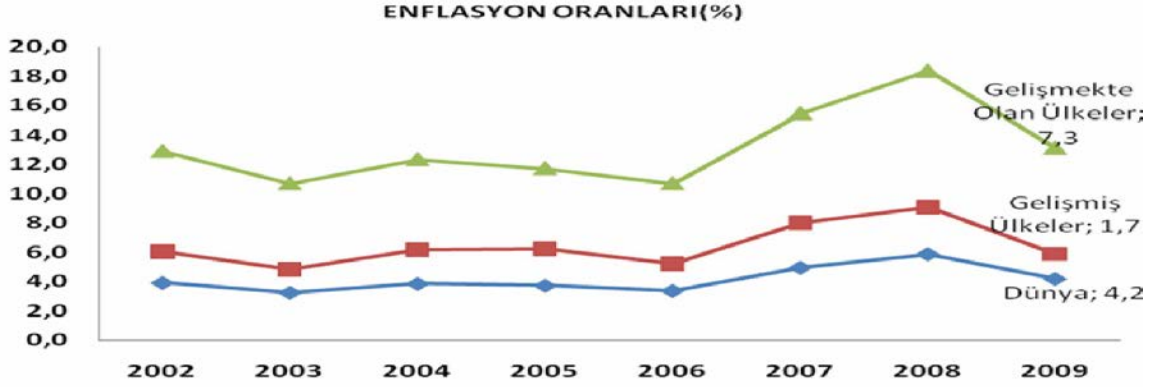
Şekil 3.3: Küresel Ekonomik Krizin İşsizlik Oranları Üzerindeki Etkisi

Kaynak: (Alantar, 2008).

Ekonomilerde yaşanan daralmaların ve işsizlik oranlarındaki artışın yanı sıra 2008 Küresel Ekonomik Krizi enflasyon oranları üzerinde de olumsuz etki yaratmıştır. Bu noktada özellikle 2008 Küresel Ekonomik Krize ortam hazırlayan süreçlerin yaşandığı önceki yıllardaki (2006-2008 yılları arası) enflasyon oranlarındaki artışlara dikkat etmek yararlı olacaktır. Aşağıda yer alan grafik yardımı ile 2008 Küresel Ekonomik Krizin patlak verdiği 2008 yılına kadar yaşanan ekonomik gelişmelerin enflasyon oranları üzerindeki olumsuz etkilerini görmek mümkündür.

Şekil 3.4: 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Enflasyon Oranları

Kaynak:(Alantar, 2008).

Küresel ekonomik kriz ile birlikte birçok dev firma iflas bayrağını çekmiştir. Bu büyük firmalar,2008 elbette ki arenadan tek başına çekilmemiştir. Etrafındaki birçok firmayı da etkilemiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli yatırım bankalarından Lehman Brothers 14 Eylül 2008 tarihinde konkordato açıklamıştır. Bu konkordatonun nedeni Lehman Brothers'ın likidite sıkıntısına düşmesidir. Likidite sıkıntısının temel nedeni mortgage kredileridir. Lehman Brothers piyasalardan silinirken kendi ile birlikte Lehman'ın 132 milyar dolarlık tahvilini de elinde tutan Citigroup ve Bank of New York'u da tehlikeye sokmuştur.

Etkileri dünya çapında olan küresel mali krizin etkilerini hafifletmek ve ortadan kaldırmak için dünya genelinde finansal sistemleri kurtarmaya yönelik paketler uygulanmaya başlamıştır. Bu paketlerin tam anlamıyla krizin sonunu getirdiği söylenemez. Finansal çevrelere göre krizin etkilerinin tamamen ortadan kalkması için biraz daha zaman geçmesi gerekmektedir.

3.3. 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi küresel anlamda yıkıcı etkileri olmuş iki önemli krizdir. Bu iki krize ilişkin karşılaştırma yapmaya öncelikle bu krizlerin nedenleri ile başlamak yararlı olacaktır.

Tablo 3.6 : 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi Karşılaştırma (Kriz Nedenleri Açısından)¹

Kriz	Nedenleri
1929 Dünya Ekonomik Buhranı	<ul style="list-style-type: none"> • New-York Borsasındaki aşırı değerlenme sonucu arzın artması • Arz artışı ile doğru orantılı olarak talebin düşmesi ve fakat yılsonunda aniden talep patlaması yaşanması • Arz ve talep dengesinin ani bir şiddetle bozulması • Sanayileşme sonrasında fabrikaların aşırı üretim yapması ve bu üretim sonucu biriken stokların eritilememesi nedeni ile fabrikaların iflas etmesi • Dünya genelinde satın alma gücünün zayıflaması • Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ekonomik dalgalanmaların tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkilemesi • Rusya ve Çin gibi dünya ekonomisindeki görece önemli piyasaların kapanması
2008 Küresel Ekonomik Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Amerika Birleşik Devletleri mortgage piyasasında yaşanan sorunlar • Kredibilitesi düşük kesimlere mortgage kredisi verilmesi • Yaşanan terör olayları • Faiz indirimi nedeni ile konut kredilerinde yaşanan hızlı artış • Bankaların düşük faizle verilen ve geri ödenmeyen mortgage kredilerinden doğan zararını türev piyasa araçları ile (hedge fonlar) sübvansane etmeye çalışması • Asimetrik bilgi sorunu • Finansal piyasalara karşı oluşan güvensizlik • Kontrolsüz alınan risk

¹ Aslan Şendoğdu ve Yunus Emre Öztürk, "Küresel Krizin Büyüyen Etkisi ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Bağlantıları Işığında Türk Bankacılık Sektörü" *Journal of Azerbaijani Studies*, 2006, s. 426; Arif Yavuz, "Küresel Kriz ve İstihdama Etkisi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 58, 2009, s. 4; Ali Çimen, "1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Dünyaya, Türkiye'ye ve İzmir'deki Üzüm Fiyatlarına Etkisi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, s. 18 kaynaklarından derlenerek oluşturulmuştur.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizinin nedenleri açısından karşılaştırılmasının ardından bu iki krizin sonuçları açısından da karşılaştırılması yararlı olacaktır.

Tablo 3.7 : 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi Karşılaştırma (Kriz Sonuçları Açısından)

Kriz	Sonuçları ve Etkileri
1929 Dünya Ekonomik Buhranı	<ul style="list-style-type: none"> • Dünya borsaları değer kaybetme sürecine girmiştir. • Banka iflasları yaşanmıştır • İşsizlik oranlarında anormal artışlar yaşanmıştır • Tüm dünya ülkelerine sıçramıştır ve tarihsel süreçte etkileri en derin olan ekonomik krizlerden ilki olmuştur. • Dış ticaret hacimlerinde önemli ölçüde daralmalar yaşanmıştır. • İngiltere Pound'u devalüe etmek zorunda kalmıştır. • Dünyadaki birçok ülkenin ekonomi politikalarını değiştirmesi ile sonuçlanmıştır.
2008 Küresel Ekonomik Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Finans-sigorta, gayrimenkul, inşaat, madencilik başta olmak üzere sektörlerde büyüme hızının yavaşlaması • Kredi piyasalarının daralması • Ülkelerin dış ticaret hacimlerinin daralması • Avrupa Para Birliği (Eurozone) içerisinde yer alan ülkelerde yaşanan sert durgunluk dönemi • Bankaların kredi verme standartlarındaki önem arz eden yükselme nedeni ile konut yatırımlarının daralması • Hisse senedi ve emlak fiyatlarındaki düşüş • Hane halkı bazında yaşanan servet kaybının piyasalara talep azalması olarak yansımaları • Toplam talep daralması nedeni ile istihdamda azalma ve doğru orantılı olarak işsizlikteki artış • Reel sektör ve finansal sektör arasındaki uçurumun derinleşmesi • Gelişmekte olan ülke piyasalarından çok ciddi oranlarda yatırım fonu çıkışı • Küresel ekonominin yavaşlaması ve emtia fiyatlarındaki azalma

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik krizlerinin sonuçları farklı olmakla birlikte genel anlamda bahsedildiğinde ekonomiler ve sosyal refah üzerinde olumsuzluklara neden oldukları söylenebilmektedir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin sonuçları farklı şekillerde ortaya çıkmış olsa dahi bu krizlerin bir takım ortak özelliklerinin ve farklı noktalarının olduğunu söylemek

mümkündür. Bu kapsamda 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin karşılaştırılmasına ilişkin maddeler aşağıda yer almaktadır;

- Her iki kriz finansal piyasalarda başlamış ve reel sektöre sıçramış krizlerdir.
- Her iki krizin sonucunda otomotiv sektörü olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.
- Her iki krizin sonucunda yatırımlar azalmıştır ve üretim süreçlerinde azalma yaşanmıştır (Akın & Ece, 2009)
- İmalat sanayi her iki kriz sonunda olumsuz etkilenen bir sektördür ancak, 2008 Küresel Ekonomik Krizi sonunda imalat sanayi, 1929 Dünya Ekonomik Buhranına kıyasla daha hafif etkilenmiştir.

İmalat sanayinin iki kriz etkisi kapsamında oluşan göstergelerine ilişkin tablo aşağıdaki gibidir;

Tablo 3.8 : İmalat Sanayi Üretimi

	Büyük Buhran				2008 Krizi	
	1929/1921	1932/1929	Z/2000	Z/1990	2009	2009/2008
Avusturya	52,1	-39,0	33,0	77,2	-15,3	-20,5
Almanya	51,8	-41,20	21,2	33,5	-21,8	-24,3
Belçika	113,0	-36,5	12,3	29,8	-19,0	-16,9
İspanya	48,1	-6,4	8,5	23,8	-22,7	-22,8
Fransa	127,8	-26,0	2,4	13,4	-18,2	-24,6
Finlandiya	134,6	-13,1	25,4	108,6	-24,3	-28,2
İsveç	94,1	-10,6	19,1	73,9	-22,3	-26,9
İngiltere	57,3	-10,8	0,9	7,1	-12,9	-18,4
ABD	87,9	-46,0	7,3	56,6	-13,0	-15,7
Japonya	50,0	-2,6	8,9	4,7	-32,2	-32,1
Dünya	72,2	-29,5	8,0	34,3	-16,5	-18,9

Kaynak: (<http://www.oecd.org/dataoecd>)

- 1929 Dünya Ekonomik Buhranında ihracat oranları ciddi anlamda düşmüştür. Bu durum 2008 Küresel Ekonomik Krizi için de geçerlidir. Ancak, ihracat oranlarında

yaşanan düşüşlerin bölgesel dağılımı iki kriz kapsamında farklılaşmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nin ihracat oranları Avrupa ile kıyaslandığında daha fazla düşerken, 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nde Avrupa'nın ihracat oranları Amerika Birleşik Devletleri'ne göre daha fazla düşmüştür.

Büyük Buhran ve 2008 Krizi kapsamında nominal ihracat oranlarının karşılaştırılmasına ilişkin tablo aşağıdaki gibidir;

Tablo 3.9 : İhracat Oranlarının Karşılaştırılması

	Büyük Buhran				2008 Krizi	
	1929/1921	1932/1929	Z/2000	Z/1990	2009	2009/2008
Avusturya	68,1	-41,0	68,6	247,0	-22,9	-26,2
Almanya	45,3	-28,9	66,1	193,8	-21,0	-22,9
Belçika						-24,2
İspanya						-25,7
Fransa	153,6	-39,3	25,6	128,7	-21,1	-21,5
Finlandiya						-40,7
İsveç	65,2	-38,1	47,9	249,7	-30,0	-20,7
İngiltere	3,6	-45,8	32,7	138,3	-19,8	-14,8
ABD	17,3	-54,0	66,4	230,6	-10,6	-28,3
Dünya	67,5	-43,3	150,0	359,2	-18,4	-30,0

Kaynak: (<http://www.oecd.org/dataoecd>)

- Her iki krizde de borsalarda ciddi ve sert düşüşler yaşanmıştır.
- Her iki krizde finansal piyasalar çökmüştür ve daralan talep nedeni ile istihdam azalmıştır (Çolak, 2009). Ancak iki kriz kendi arasında kıyaslandığında istihdam kaybının 1929 Dünya Ekonomik Buhranının da çok daha ciddi seviyelerde olduğu söylenebilir.

- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi arasındaki temel farklardan bir tanesi likidite sağlama sürecinde ortaya çıkmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının da likiditenin artırılması yönünde kararlar verilirken, 2008 Küresel Ekonomik Krizinde böyle bir süreç seyretmemiştir.
- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi para arzı kapsamında karşılaştırıldığında, 2008 Küresel Ekonomik Krizde para arzındaki artışın 1929 Dünya Ekonomik Buhranına göre daha sınırlı olduğu söylenebilir (Ünal & Kaya, 2009).

2008 Küresel ekonomik krizi 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra yaşanan en büyük küresel kriz olarak kabul edilmektedir. Dünyanın ekonomi devi Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere dünyanın dev ekonomilerinde yıkıcı etkileri olan bu kriz tahvil sistemlerinin çökmesine ve yatırım bankacılığı modelinin sonlanmasına kadar giden yıkıcı etkilere sahip olan bir krizdir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ise, 2008 Küresel Ekonomik Krizinden önce yaşanmış kapitalist düzenin ilk büyük krizidir. O dönem şartları altında değerlendirildiğinde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeleri ciddi oranda etkilemiş, başta o dönemin de süper gücü olan Amerika Birleşik Devletleri'nin finansal olarak sarsılmasına neden olmuş bir krizdir (Oran, 2009).

Her iki küresel krizden sonra bir takım önlemler alınmıştır. Bu önlemler bir sonraki finansal krizi tam anlamı ile önlemeye yönelik olamamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinden sonra daha korumacı politikalar uygulamaya karar veren ülkeler, 2008 Küresel Ekonomik Krizinden sonra finans piyasasının bel kemiği olan bankacılık sistemine ilişkin, kredi derecelendirme kuruluşlarının güvenilirliğine ilişkin çalışmalar yürütmüştür.

Yaşanan küresel finansal krizlerin etkileri ile uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler, değişimler ve buna bağlı olarak uygulanan risk yönetim politikalarının değişmesi, yeni sermaye standartlarına olan ihtiyacı arttırmıştır. Diğer bir ifade ile denetim yaklaşımlarında oluşan değişiklikler ve riskin daha hassas olarak ölçülmesinin gerekliliği yeni sermaye standartlarının gerekliliğini ortaya çıkartmıştır.

- Sermaye tamponlarının güçlendirilmesi,

- Bankaların sermayelerinin kalitesinin arttırılması,
- Kaldıraç oranı ölçütüne olan ihtiyacın giderilmesi,
- Asgari sermaye gereksinimindeki döngü oranının azaltılması ve karşılık ayrılmasının gerekliliği,
- Bankacılık sektörünün sermaye ve likidite düzenlemelerinin kuvvetli bir tabana dayanması,
- Bankaların risk yönetimi uygulamalarının yeni piyasa koşullarına göre geliştirilmesi ve bankaların yüksek stres ortamlarında dayanıklı kılınarak sürdürülebilirliklerinin korunması, (BDDK, 2010)

gibi nedenler ile ortaya çıkan uzlaşlar ile güdülen temel amaç, küresel bir finansal kriz yaşanmasını önlemektir.

BÖLÜM 4. 1929-1935 İLE 2008-2014 DÖNEMLERİNDE YAŞANAN KRİZLERİN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

1929-1935 İle 2008-2014 dönemlerinde yaşanan krizlerin Türk ekonomisi üzerine yansımalarının karşılaştırılması, İşsizlik oranları , Enflasyon oranları , Büyüme oranları , Gayri Safi Milli Hasıla oranlarına ait veriler dikkate alınarak yapılmıştır.

4.1. İŞSİZLİK ORANLARI

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin uğraştığı en önemli sosyal sorunların başında işsizlik olgusu gelmektedir. Ülkeler özellikle teknolojik olarak gelişirken, üretim sistemleri değişmekte ve işgücünün bu gelişmelere ayak uydurması zorlaşmakta, nüfus artışına bağlı olarak artan işgücüne istihdam imkanları yaratmak sorun haline gelmektedir. Bir ekonomik düzenin düzgün şekilde çalışıp çalışmadığı, geçerli ücret karşılığı çalışmak isteyen herkese iş temin edilip edilemediği ile ölçülür. Bir ülkede bazı kişilerin çalışmak istedikleri halde iş bulamamaları uygulanan ekonomik politikaların kusurudur (Aren, 1975).

İşsizlik modern sanayinin bir sorunudur. İşsizlik sanayiye dayalı ekonomik sistemin yapısından kaynaklanmaktadır, bu nedenle de kişisel değil, sosyal bir sorundur (Zaim , 1997)..

Ülkelerinin gelişme hızlarına paralel olarak ekonomik hayatta iş bölümü ve insan ihtiyaçları sürekli artmaktadır. Ülkelerdeki sanayileşme ve hızla şehirleşme, yaşam şartlarındaki değişiklikler, kadınların çalışma hayatına katılma oranlarının artması, işgücüne katılım oranını hızla yükseltmektedir (Zaim, 1997).

İşsizlik; başka şekilde ifade edilecek olursa, toplumda ortaya çıkan çalışma istek ve zorunluluğu ile orantılı olarak istihdam olanaklarının yaratılmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. İşsizliği; çalışma gücü ve arzusu olduğu halde cari ücret seviyesinde iş arayıp da bulamayanların toplamı olarak tanımlamamız mümkündür (Zaim, 1997).

Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan başlanarak yaşanan sanayileşme ve büyüme çabaları, üretim ve istihdam yapısında da değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler hem küreselleşmenin hem de ülkenin kendi dinamiklerinin de etkisiyle son yıllarda ciddi bir sosyoekonomik dönüşüm getirmiştir. Yaşanan gelişmeler bir takım yapısal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkede özellikle 1980 sonrasında yaşanan hızlı değişim sosyal yapıda olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır (Mahiroğulları & Korkmaz, 2005).

Hızlanan kentleşme, yoğun iç göç, göçün getirdiği gecekonduleşme ve tarım işçisi olan kadının kentte işsiz kalması (veya kayıt dışı olarak ev temizliği, çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalışması), kayıt dışı istihdamın büyümesi, çocuk emeğinin istismar edilmesi, sosyal yapıda yaşanan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de işsizlik, ekonomik ve sosyal yapı değişikliklerine bağlı olarak 1980’den itibaren en temel problemlerden biri olmuştur. Ülkemizde Ocak 2009 istatistiklerine göre üç milyon altı yüz elli bin kişi işsizdir (TÜİK, sayı 64). Türkiye’de işsizlik, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi büyük ölçüde tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörü ağırlıklı bir yapıya geçmekten kaynaklanmaktadır.

4.1.1. Türkiye’deki İşsizlik Oranları

Gelişme üç sektör kanununa göre olmaktadır. Üç sektör kanununa göre tarımda çalışanların gelişmelere uygun olarak önce sanayiye geçip, oradan sonra yine gelişmelere uygun olarak hizmetler sektörüne geçmesi gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ve tabii ki Türkiye’de de gelişme bu şekilde olmadığından tarımda çalışanlar doğrudan hizmetler sektörüne geçmek durumunda kaldıklarından ve hizmetler sektörünün talep ettiği vasıflara da sahip olamadıklarından tarım sektörü daralmakta ama istihdam aynı ölçüde hizmetler sektöründe genişlememektedir. Bu dönüşüm, işsizliği ve bazı yapısal sıkıntıları beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2006).

Nitekim 2000-2009 Ocak ayı arasında tarımda istihdam % 36 dan % 22'ye inerken hizmetler sektöründe aynı oranda artış yaşanmamıştır (TÜİK).

Türkiye'de işgücü piyasalarına bakıldığında; tarımsal istihdamın orantısız büyüklüğü, emek arz fazlalığı, işgücünün çoğunluğunun genç ve niteliksiz oluşu, emek piyasalarının kurumsallaşamaması, toplam istihdam içinde ücretlilerin az oluşu gibi temel sorunlarla karşılanmaktadır (Gündoğan & Biçerli ,2009).

Tablo 4.1 : 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de İşsizlik Oranları Tablosu

1923-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANLARI TABLOSU							
YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI%	YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI%	YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI%	YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI%
1923	9.1	1951	1.7	1979	8.9	2007	9.9
1924	6.9	1952	1.9	1980	8.3	2008	13.6
1925	5.3	1953	2.8	1981	7.3	2009	15.5
1926	5.1	1954	3.2	1982	7.2	2010	11.1
1927	4.2	1955	3.1	1983	7.9	2011	9.1
1928	3.8	1956	3.2	1984	7.8	2012	8.4
1929	3.2	1957	2.8	1985	7.3	2013	9.0
1930	3.2	1958	2.9	1986	8.1	2014	10.1
1931	4.5	1959	2.9	1987	8.5		
1932	4.5	1960	3.1	1988	8.4		
1933	3.9	1961	3.4	1989	8.7		
1934	3.2	1962	3.4	1990	7.4		
1935	3.3	1963	3.4	1991	8.5		
1936	2.9	1964	3.5	1992	8.4		
1937	2.7	1965	3.7	1993	9.2		
1938	2.1	1966	3.6	1994	8.3		
1939	2.1	1967	4.8	1995	7.3		
1940	2.4	1968	5.2	1996	6.3		
1941	3.0	1969	5.9	1997	7.2		
1942	3.4	1970	6.4	1998	6.7		
1943	2.9	1971	6.8	1999	7.4		
1944	3.1	1972	6.3	2000	6.5		
1945	3.1	1973	6.8	2001	8.4		
1946	2.7	1974	7.3	2002	10.3		
1947	2.5	1975	7.6	2003	10.5		
1948	2.3	1976	9.0	2004	10.3		
1949	1.8	1977	10.0	2005	10.3		
1950	1.5	1978	10.1	2006	9.9		

Kaynak: (1923-1987 arası Tuncer Bulutay dan aktaran M. Kemal Biçerli 1988-2014 arası TÜİK hane halkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları www.tuik.gov.tr/VeriBilgi). Verileri dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Yukarıdaki 1923-2014 yılları arasında Türkiye'de İşsizlik Oranları Tablosundaki veriler doğrultusunda yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, Türkiye'de

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960'ların sonuna kadar işsizliğin genel olarak % 3-% 4 civarlarında seyrettiğini görüyoruz. İlk üç yıl hariç işsizliğin % 5'in üzerine çıktığı ilk yıl 1968 olmuş, bu yıldan itibaren de geçen kırk altı yıl içinde % 6'nın altına düşmediği görülmüştür. İşsizlik oranları 1970'li yılların basından itibaren artış eğilimine girmiş, işsizlik oranlarındaki bu artış eğilimi kısa sürelerle üst üste yaşanan ekonomik krizlerle daha da hızlanmıştır (Mahiroğlu & Korkmaz, 2005).

2000-2009 yılları arasında işsizlikte yaşanan değişimi incelediğimizde, işgücüne katılım oranında çok değişiklik olmamasına karşın işsizlik oranının 2000'de % 6.5'dan 2002 yılında %10.3'e yükseldiğini görmekteyiz. Emeklilik yaşının yükselmesi, ekonomik krize bağlı olarak ekonominin küçülmesi, izlenen iktisadi ve sosyal politikalar neticesinde tarımdaki istihdamın küçülmesi işsizlik oranlarının yükselmesine sebep olmuş ve 2003 yılında rekor seviyeye; %10.5'e yükselmiştir (Biçerli, 2007).

Bu hızlı yükselişin sebebinin temel olarak 2001 ekonomik krizi olduğu çok açıktır. Yaşanan krizin işsizlik açısından etkisi 2006'da azalmaya başlamış ve işsizlik %9.9'a gerilemiştir. 2008 Temmuz ayı itibariyle de 9.4'e gerilemiş, ama yaşanan küresel krizde etkisiyle Ağustos ayında tekrar yükselerek %9.8'e, Aralık ayında %13.6'ya çıkmış ve 2009 Ocak ise ayında %15.5'e ulaşmıştır. 2000 yılında Türkiye OECD ülkelerine yakın işsizlik oranına sahipken, yaşanan kriz ve sonrasında OECD ülkelerinin (OECD ülkeleri işsizlik oranı 2000:% 6.28, 2007:% 5.74) (OECD, 2008) yaklaşık iki katına yaklaşan bir işsizlik olgusu ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye 2007 verilerine göre AB içinde Slovak Cumhuriyeti'nden (%11) sonra en yüksek işsizliğe sahip ülke görünümündedir (OECD, 2008). Bu yüksek işsizliğin Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik çalışmalarda önemli bir engel olacağından kuşku yoktur (Özdemir, 2006). Türkiye 2010 verilerine göre işsizlik oranının azaldığını 2013-2014 yıllarında ise tekrar yükselişe geçtiğini görmekteyiz.

2009 yılında işsizlikte yaşanan bu artış, kriz nedeniyle Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerde talep daralmasının yaşanması ve ihracat yapan sektörlerin bu durumdan olumsuz etkilenmesinden kaynaklanmıştır. Bu doğrultuda, 2009 yılında küresel ekonomik krizin oluşturduğu olumsuzluklardan kurtulmak amacıyla bir takım tedbirler devreye sokulmuştur (Karagöl, 2011).

Kriz nedeniyle durgunlaşan ekonomik aktivitenin canlandırılması için üretim ve istihdam üzerindeki potansiyel etkilerin sınırlandırılması yönünde önlemler aşağıda sıralanmıştır;

- İstihdam kayıplarının önüne geçebilmek amacıyla kısa çalışma ödeneği ve işsizlik sigortası ödeme koşulları iyileştirilmiştir.
- Mahalli idarelere aktarılan kaynak miktarları artırılmış, GAP ve diğer altyapı projelerine ek kaynak sağlanmıştır.
- Bu dönemde, kriz nedeniyle ortaya çıkan dış likidite sıkıntısının giderilmesi için vergi kolaylıkları hayata geçirilmiştir.
- İşgücü maliyetlerini düşürmek ve istihdam imkânlarını arttırmak için, işveren sigorta primini düşürücü düzenlemeler yapılmıştır.
- Yurtiçi talebin desteklenmesi amacıyla krizden önemli ölçüde etkilenen sektörlerde çeşitli vergi indirimlerine gidilmiştir.
- Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması ve bölgelerarası gelişmişlik düzeyinin asgari seviyeye indirilmesi için teşvik sistemi kapsamında vergi indirimi uygulamalarına gidilmiştir. Ekonomide kaydedilen toparlanma, diğer gelişmiş ülkelerden farklı olarak işsizlik rakamlarında gerilemeyi de beraberinde getirmiştir. (Ulusal İstihdam Stratejisi, Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı (2012–2023). Küresel kriz dalgasının yaratmış olduğu işsizlik baskısı sorunun istihdam odaklı bir zeminde ele alınmasını zorunlu kılmış, aktif işgücü piyasası politikaları girişimleri ön plana çıkmıştır. İstihdamın artırılması, Dokuzuncu Kalkınma Planında belirlenen gelişme eksenlerinden biri olmuş ve bu amaçla Plan'da işgücü piyasasının geliştirilmesi, eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve aktif işgücü piyasası politikalarının geliştirilmesi politika öncelikleri olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten de Ulusal İstihdam Stratejisinin hazırlanması öngörülmüştür. Bu amaçla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), “Ulusal İstihdam Stratejisi” hazırlık çalışmalarına 2009 yılında başlamıştır.

Tabi ki, 2023 hedefleri doğrultusunda bu “Ulusal İstihdam Stratejisi” nin uygulanması gerekir. 2011 yılında yüzde 9,8'e ve 2012 yılı ilk 9 aylık dönemde de yüzde 9,1 seviyesine inmiştir. Bu düşüşün esas kaynaklarında birisi şüphesiz, bu dönemde artış trendine devam eden ihracat önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, küresel

ekonomik kriz etkilerinin asgari düzeye indirilmesi ile birlikte, OECD tahminlerine göre ise Türkiye'deki işsizlik oranı 2012 yılında yüzde 9 ile yüzde 11,1 olan Euro Bölgesi ülkelerinden daha düşük olacaktır. 2013 ve 2014 yıllarında ise Türkiye'deki işsizlik oranının yüzde 9,3 ve yüzde 8,7 oranında gerçekleşerek yine Euro Bölgesi ülkelerinden daha iyi bir oranda gerçekleşeceği öngörülmektedir (OECD, 2012). OVP' de işsizlik oranının 2012 yılında yüzde 9 ve 2015 yılında yüzde 8,7 olacağı hedeflenmiştir.

4.1.2. Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması

Tablo 4.2 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranlarının Karşılaştırılması.

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLAN ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI			
1929-1935 YILLAR ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ İŞSİZLİK ORANLARI		2008-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ İŞSİZLİK ORANLARI	
YILLAR	İŞSİZLİK ORANI %	YILLAR	İŞSİZLİK ORANI %
1929	3.2	2008	13.6
1930	3.2	2009	15.5
1931	4.5	2010	11.1
1932	4.5	2011	9.1
1933	3.9	2012	8.4
1934	3.2	2013	9.0
1935	3.3	2014	10.1

Kaynak: (Tarafımızdan düzenlenmiştir).

Tablo' daki verilere göre 1929 -1935 yılları arasında yaşanan işsizlik oranlarının %3-% 4,5 civarlarında olduğunu görüyoruz. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında yaşanan ilk ekonomik kriz olmasına rağmen , işsizlik olarak etkilenmemizin az olduğu görülmektedir. Tarıma dayalı ekonomiye sahip olmamız bu değerler üzerinde

olumlu etki yaratmış. Ekonomileri sanayiye dayalı ülkelerin krizden daha çok etkilendiğini gözlemlenmektedir.

2008-2014 yılları arasındaki işsizlik oranlarının % 8,5 -% 15,8 civarında olduğunu görülmektedir. Sürekli ve hızlı artan ülke nüfusunun istihdam edebileceği iş alanlarının çoğaltılamamış olması, sanayi sektörünün sayılarını artırma konusundaki yetersizliği verilere bakıldığında ortaya çıkmaktadır. Tarımsal işgücü payının ülkemizde azalmasının nedenleri olarak, tarımda gelişen teknolojilerle donatılmış makineleşmenin kullanımının günden güne artması, tarım alanlarının nüfusu artan ailelere düşen paylarının azalması, tarım dışı kesimlerde verimliliğin daha fazla olması, tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne kontrolsüzce işgücünün ihraç edilmesine yol açmıştır. İşgücü ihracı beraberinde köyden kente göçü getirmiştir. Gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de emek yoğun üretimleri terk ederek sermayenin yoğun olduğu üretilere yönelmiştir. Kentlere göç eden tarım işçisi gerekli vasıflara sahip olmamasından dolayı “ kentlerin işsizleri ” haline dönüşmüştür. Yaşanılan bu durum kentteki işsizlik oranları artırırken tarım alanında çözümlerin kaynağını oluşturmuştur. Kentte işsizlik durumundan en çok erkek işgücü etkilenmektedir. Erkeklerde eğitim yükseldikçe işsizliğin azalmakta, kadınlarda ise eğitim azaldıkça işsizliğinde azalmaktadır. Kadınlar çocuk bakımı, gündelikçilik gibi kayıt dışı iş sahibi olarak yaşamak zorunda kalmıştır.

İşsizliğin sebebi, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde yeterli iş yeri ve kapasitenin olmamasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik tarım ağırlıklı ekonomiden, sanayi ve hizmet ağırlıklı ekonomiye geçişin yarattığı değişimlerden kaynaklanmaktadır. Genç bir nüfus yapısına sahip ülkemizin hala tarım ülkesi özelliğini koruması, istihdam politikalarının yetersizliği işsizliği ortadan kaldıramamaktadır. Kentlere olan göçlerde formel sektörde iş bulamayınca informal işlerde çalışması işsizlik oranlarını etkilemektedir. Ülke sanayisinin nüfusa göre yetersizliği tarım alanındaki çalışanların hizmet sektöründe istihdam ettiği görülmektedir. Tarımdan sanayiye atlayarak hizmet sektörüne olan geçişlerin hizmetler sektörünün aradığı nitelikleri taşımayan iş gücünün de işsiz kaldığı, bunun da kent işsizliğinin artmasına, köylerin boşalmasına ,tarım arazilerinin ekilip dikilmeyip boş kalmasına neden olmaktadır. İleri teknolojilerin ülke sanayilerinde varlığını yarı otomasyondan, tam otomasyona geçirme istek ve girişimleri sanayide emeğin daha az

talep edilmesine neden olmaktadır. Bu gibi değişimler işgücünde aranan nitelikleri değiştirmiştir. Değişime ayak uyduramayan nitelsiz işgücü ya işsiz kalmakta yada daha düşük ücretle düzgün olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. İş imkanlarının bu denli azalmış olması çalışanları, ülkemizde “ işin önemi yok, önemli olan bir işe sahip olmak” görüşünden “maaşın önemi yok yeter ki işimiz olsun” anlayışını getirmiştir. İşsizliğin olması emek gücünün bir kısmını kullanmayıp daha az üretim yapılması durumunu ortaya çıkarmaktadır.

İşsizlik oranındaki her %1’lik artış GSMH ’nın %2,5 oranından da az olmasına neden olmaktadır (Okun yasasına göre¹). İşsizliğin arttığı bir ülke ekonomisinin büyümesi ancak önündeki “işsizlik” engelinin kaldırılması ile olmaktadır. İşsizlik, ekonomik güvenceyi de yok etmektedir. Maddi ve manevi yoksunluk, psikolojik sorunların yaşanılmasını sağlamaktadır. İşsizlikle, boşanmalar, alkol ve uyuşturucu kullanımı, suç işleme eğilimi, intihar gibi sosyal rahatsızlıklar yaşanmaktadır. Bu durum toplumun sağlığı bozmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de işsizlikle mücadelenin başarılı olabilmesi için mutlaka yeni iş alanlarının açılması, eğitim sisteminin ihtiyaca göre yeniden düzenlenmesi, tarım sektörü daha verimli hale getirilerek köyden kente göçün önüne geçilmesi ve bazı bölgelerin çeşitli teşviklerle desteklenerek oralarda yatırım yapılması gerekmektedir.

4.2. ENFLASYON ORANLARI

Latince de şişme anlamına gelen enflasyon hakkında kesin bir tanım yapılmamıştır. Fiyatlar genel seviyelerindeki sürekli artış ve buna karşılık yerli paranın değerini yitirmesi enflasyon olarak kabul edilmiştir. Bu tanımlamada enflasyonun ne olduğunu belirtmekten çok ne gibi sonuçlar doğurduğu göze çarpmaktadır (Frisch, 1989). Diğer bir tanımlamayla enflasyon; cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan yada parasal gelirin reel gelirden fazla olması durumudur.

OKUN YASASI¹ ; Amerikan ekonomisine ilişkin büyüme ile işsizlik rakamlarını inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının arttığını saptamıştır. Arthur Okun' un reel büyüme oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi bir formülle ifade etmesi, bu görüşün daha sonra Okun yasası diye ifade edilmesine neden olmuştur.

Elde edilmesi mümkün olmayan, bir gelir düzeyini yada bir harcama büyüklüğünü devam ettirme çabası da enflasyon tanımlamasına dahil edilir (Enç, 1993). Ayrıca; bir ekonomide, işgücü mali, para, mal ve dış ticaret piyasalarında meydana gelen talep artışları da enflasyona yol açabilmektedir (Kıvılcım,1993). İktisat kuramında en çok kabul gören enflasyon tanımı ise şu şekildedir; fiyatlar genel düzeyinde yaşanan, sürekli, ve önemli yükselmelere enflasyon denmektedir (Uslu, 1993).

4.2.1. Türkiye’deki Enflasyon Oranları

Fiyatların yükselmesi anlamına gelen enflasyon ile Türkiye ilk kez 1939 yılında karşı karşıya gelmiştir .Türkiye 1929 Dünya Ekonomik Buhranından kısa bir süre önce Lozan Antlaşması’nın özel koşulları nedeniyle 5 yıllık geçiş dönemi sonunda gümrük resimlerini yükseltmiştir (Cillov, 1962). Böylece birçok ülkenin buhran içinde aldığı tedbirleri Türkiye Buhran öncesinde almıştır. Buhrana bir ön hazırlıkla girmesine rağmen Türkiye’nin dış ticareti önemli ölçüde etkilenmiş ve Türk lirası üzerindeki enflasyon baskısı giderek artmış, fakat Atatürk’ün hükümeti uyarması sonucu alınan önlemlerle Türk lirasının aşırı değer kaybı önlenmiştir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1961).

Türkiye miktar olarak daha fazla ihracat gerçekleştirmesine rağmen fiyatlar hızla gerilediğinden, daha az döviz girdisi sağlanmıştır. Dünya ticaretinin daraldığı bu dönemde Türkiye’nin ihracatını miktar olarak %40 artırabilmesi ihracat gelirlerindeki açığı kısmen de olsa kapatmıştır. Ayrıca ihraç mallarına prim vermek, bir ihraç bankası kurmak ve ihraç mallarında standardizasyon sağlamak amacıyla bir takım çalışmalar yapılmıştır (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973).

Buna ilaveten 25.02.1930’da 1567 sayılı “Türk Parasını Koruma Hakkında Kanun” yürürlüğe konularak döviz işlemleri üzerinde kontrol uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca hükümete gerektiğinde korumaya ilişkin tedbirleri hemen alabilme yetkisi verilmiş ve ithal yasakları konulmuştur (Sağlam, 1978).

Türkiye ekonomi piyasalarında, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkisiyle tüm dünya

ile eş zamanlı 1933 yılından itibaren devletçi politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde devletin müdahaleleri artmış ve tarımdan sanayiye doğru bir yönelme başlamıştır (Şener, 2004).

Tablo 4.3 : 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Enflasyon Oranları

1929-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE ENFLASYON ORANLARI %					
YILLAR	ENFLASYON ORANI	YILLAR	ENFLASYON ORANI	YILLAR	ENFLASYON ORANI
1929	-24.2	1958	15.8	1987	38.9
1930	-13.9	1959	24.4	1988	73.7
1931	-14.5	1960	5.2	1989	63.3
1932	-11.3	1961	1.6	1990	60.3
1933	2.1	1962	3.4	1991	63.8
1934	10.4	1963	7.9	1992	72.3
1935	11.3	1964	1.2	1993	66.1
1936		1965	5.8	1994	125.5
1937		1966	5.7	1995	76.0
1938		1967	8.3	1996	79.8
1939	2.0	1968	3.7	1997	99.1
1940	9.6	1969	7.8	1998	69.7
1941	19.7	1970	8.1	1999	68.8
1942	68.0	1971	16.5	2000	39.00
1943	44.1	1972	13.7	2001	68.50
1944	2.7	1973	16.0	2002	29.70
1945	3.6	1974	18.6	2003	18.40
1946	-1.0	1965	19.8	2004	9.35
1947	-1.5	1976	16.4	2005	7.72
1948	2.4	1977	28.0	2006	9.65
1949	8.1	1978	47.2	2007	8.39
1950	-4.4	1979	56.8	2008	10.06
1951	0.2	1980	115.6	2009	6.53
1952	5.1	1981	33.9	2010	6.40
1953	3.8	1982	21.9	2011	10.45
1954	9.5	1983	31.4	2012	6.16
1955	12.2	1984	48.4	2013	7.40
1956	9.9	1985	45.0	2014	9.50
1957	11.9	1986	34.6		

Kaynak ;DİE (1996-2006 yılları), TÜİK (1939-1995 yılları), (http://www.belgenet.com/eko/enflasyon_01.html) Verileri dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Tablodaki veriler doğrultusunda yapılan açıklamalara göre; Cumhuriyetin ilan edildiği (1923) tarihten buhranın yaşandığı (1930) tarihe kadar ki dönem, ekonomik sorunların tartışıldığı ve ekonomi politikalarının belirlenmesine yönelik çalışmaların yapıldığı I. İktisat Kongresi'nin izlerini taşımaktadır (Uğur, 2004).Kongre de alınan kararlar devletin doğrudan ekonomiye müdahalesi, girişimcilikte bulunması ve bu

girişimleri işletmesi şeklindedir (Parasız, 1998). Bu dönemde devletin özel sermaye birikimi için yaptığı çeşitli dolaysız müdahaleler göz önüne alındığında söz edilen dönemin “liberal” olarak tanımlanmaması gerektiği yönündeki düşünce önem kazanmaktadır (Vural, 2008).

Bunun içindir ki; 1930-1946 yılları arasındaki dönem, devletçilik dönemi olarak değerlendirilmektedir Devletçilik politikalarının benimsemesinin başka bir nedeni de, ülkelerin ekonomik buhranlardan Keynesyen iktisatçıların ileri sürdüğü devletin ekonomiye müdahalesi görüşleriyle başa çıkabileceği düşüncesidir. Bu düşüncenin oluşmasının temel nedeni, özel sektörün yeterli sermaye birikimine sahip olamaması ve yabancı sermayeye olan güvensizlik olarak sayılmaktadır (Palamut ve Giray, 2001).

1929 yılında dünya genelinde yaşanmış olan ekonomik bunalım, Türkiye’de özellikle, ödemeler dengesi açıkları ve parasal kriz olarak ortaya çıkmıştır (Ateş, 2007). 1929 dünya ekonomik krizinin Türkiye’deki etkisinin sonucu olarak küçük imalat işletmelerinde iflâslar hızlı bir artış göstermiş, özel sektör sanayileşme yönünde beklentilerin altında bir performans göstermiştir (Galbraith, 1961). Özel sektörün bankacılık ve sanayileşme çabalarının beklentilerin altında kalması, 1933 yılından itibaren devleti gerek sanayileşme gerekse bankacılık alanlarında doğrudan girişimleri hızlandırmasına neden olmuştur (Çeçen, 1996). 1929 yılında cari fiyatlarla milli hasılanın % 9,9’unu oluşturan sanayi kesiminin payının 1939’da % 18,3’e çıkması sanayileşme yönünde hızlı bir yapısal değişimin gerçekleştiğini göstermektedir (Boratav, 1998). Bu dönem aynı zamanda iktisat politikalarının amaçları doğrultusunda elde edilen sonuçlar açısından yeniden sanayileşme dönemi olarak da adlandırılabilir.

Türkiye’nin kuruluş yıllarında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yer verilmediği için dış dünyaya olan bağıllık daha çok dış ticaret yoluyla olmuştur. Bundan dolayı kriz etkisini daha çok dış ticarete göstermiştir (Tezel, 1994). Çünkü Türkiye’nin dış ticareti genel olarak tarımsal ürün ihracatı ile sanayi maddeleri ithalatına dayalı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle tarımsal ürün fiyatlarında yaşanan büyük değer kayıpları Türkiye’nin dış ticaret hacmini daraltmış ve ekonomik krizle birlikte Türkiye’de iflasların yaşanmasına neden olmuştur. Ticaret şirketleri, sanayiciler, çiftçiler üretimi arttırmak üzere almış oldukları kredileri ödeyememe sorunuyla karşılaşmış o zamana

kadar kendiliğinden işlediği görünümündeki piyasa mekanizmasının artık işlemediği görülmeye başlamıştır.

1929 yılındaki dünya ekonomik krizinin ve olumsuz iklim şartlarının etkisiyle tarım sektörünün gerilemesi, büyüme oranını da düşürmüştür. 1939 yılında % 6.9 olan büyüme oranı 1940 yılına gelindiğinde % 4.9 oranında azalmıştır. 1939 yılında % 1.7 olan enflasyon oranı 1940 yılında % 25.4 gibi yüksek bir seviyeye yükselmiş ve bu yükseliş 1944 yılına kadar sürmüştür (Tezel, 1994).

2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisini enflasyon üzerine etkileri incelendiğinde, ABD'deki mortgage krizinin başladığı subprime (eşik altı) kredilerinin Türkiye'de mevcut olmayışı gayrimenkul piyasasında ABD'deki gibi bir sorunla karşılaşılmasını önlemiştir. Ancak ABD'de başlayan küresel krizin Türkiye'ye etkisinin olmadığını söylemek yanlış olur (Apak ve Aytaç, 2009). 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Mehmet Yörükoğlu tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir: “Artan belirsizlik ortamında risk algılamalarının bozulmasının ve güven kaybının etkisiyle kredi piyasasında kaynak akışının durması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı olmaksızın, iktisadi faaliyetlerde keskin bir yavaşlama yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle Ekim ayında finans piyasalarındaki dalgalanmanın boyutunun büyümesi, hem borçlanma imkanlarını sınırlamış, hem de borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Krizin reel kesim üzerindeki etkileri 2008 yılının son çeyreğinde belirgin bir şekilde hissedilmeye başlamıştır. Tüketici ve reel kesim güven endekslerinde süregelen olumsuz seyir ve düşük kapasite kullanım oranları göz önüne alındığında dünyada iktisadi faaliyetteki gerilemenin önümüzdeki dönem içerisinde de süreceği düşünülmektedir” (Yörükoğlu, 2009).

Küresel Krizin ekonomik aktivite üzerindeki olumsuz etkilerinin ve gelecek döneme ilişkin belirsizliğin sürdüğü bir ortamda hazırlanmış olan 2009 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı'nda, krizin Türkiye ekonomisini; dış ticaret, finansman ve beklenti kanallarından etkilediği vurgulanmaktadır (DPT, 2009). Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ihracatımızın olumsuz etkilenmiştir. Ülkede artan belirsizlik ileriye dönük beklentileri de bozmuş, ekonomide daralma yaşanmıştır. Yukarıda değinilen kanalların ekonomik aktiviteyi ne boyutta etkilediğine ilişkin gerçekleşmiş veriler çerçevesinde

değerlendirmelerin yapıldığı 2011-2013 Katılım Öncesi Ekonomik Programı'nda ise (Kalkınma Bakanlığı, 2011), küresel ticaretin önemli oranda azaldığı 2009 yılında Türkiye'nin reel mal ve hizmet ihracatının %5,3, ithalatının ise %14,3 oranında daraldığı ifade edilmektedir. Yine finansman imkanlarının daralması nedeniyle 2009 yılında özel sabit sermaye yatırım harcamaları %22,3 oranında azalmıştır. Bu düşüşte ileriye dönük iyimser beklentilerdeki bozulmanın da etkili olduğunu belirtmek gerekir. 2010 yılı ile birlikte ekonomide başlayan toparlanma sonucu yıl sonunda ekonomide %8,9'luk bir büyüme gerçekleşmiş ve Türkiye Avrupa'da en hızlı büyüyen ülke olmuştur (Işık , & Duman, 2012).

4.2.2. Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması

Tablo 4.4 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki Enflasyon Oranlarının Karşılaştırılması

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLAN ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI			
1929-1935 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ ENFLASYON ORANLARI %		2008-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ ENFLASYON ORANLARI %	
YILLAR	ENFLASYON ORANI %	YILLAR	ENFLASYON ORANI %
1929	-24.2	2008	10.06
1930	-13.9	2009	6.53
1931	-14.5	2010	6.40
1932	-11.3	2011	10.45
1933	2.1	2012	6.16
1934	10.4	2013	7.40
1935	11.3	2014	9.50

Kaynak : hazine.org.tr (2008-2014 yılları arasındaki veriler) , DİE (1929-1935 yılları arasındaki veriler)

Türkiye Cumhuriyeti 1929 yıllarında devüasyon yaşamaktadır. 1929 yıllarında yıllık enflasyon oranı % 24.2, 1930 yılında enflasyon oranı % 13.9, 1931 yılında enflasyon

oranı % 14.5, 1932 yılında enflasyon oranı % 11.3, 1933 yılında enflasyon oranı % 2.1 sayısal rakamlara sahiptir. Ülke deflasyon yaşamaktadır. Deflasyona rağmen büyümekte olan bir ülke ile karşı karşıyayız. Türkiye'deki deflasyon ülke ekonomisinin iç dinamiklerinden kaynaklanmamaktadır. Tamamen küresel deflasyonun Türkiye ekonomisindeki etkileri görülmektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin enflasyon ile tanışma ve olumsuz gelişmelerin önüne geçme çalışmaları amacıyla 1932 yılında Türkiye'de devletçilik uygulaması ile yasalar çıkarılmış, özel sektörü güçlendirici önlemler de alınarak 1935 yılında planlı ekonomiye geçilmiştir. Devletçilik uygulamaları Sümerbank, Etibank, Madencilik Bankası gibi önemli yatırımları gerçekleştiren bankaların kurulması ile görülmektedir. Dokuma, şeker, kağıt sanayi işletmeleri kurulduğu, demiryolu, liman inşaatlarının gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile hesaplanan Türkiye'nin enflasyon oranı, 2008 yılında %10.06 değerinden, 2009 yılında % 6.53 oranına düşmüştür. 2010 yılında % 6.40 olan TÜFE, 2011 yılında % 10.45 değerlerine tekrar çıkarak enflasyon artmıştır. Yapılan müdahaleler ile 2012 yılında enflasyon değeri % 6.16 değerine ulaşarak 1969 yılından beri unutulmuş değerlere tekrar erişmiştir. 2014 yılında enflasyon oranında tekrar artış yaşanmış % 9.50 değerlerine yükseliş olmuştur. Ekonomik büyüme başarısı gösteren ülkelerin enflasyon değerlerinin düşük, yatırım oranlarının yüksek olduğu, fert başına düşen gelir dağılımının artmış olduğu gözükmektedir. Ülke iktisadi refahını sağlamak için iç ve dış borçlanmalara, yeni yeni vergilendirmelere, zamlara başvurmaktadır. Türkiye'de uzun yıllar yüksek enflasyonlu hızlı büyüme beraberce yürütülmüş politikalar görmekteyiz, Enflasyonun zararları göze alınarak borçlanma politikası ile enflasyonu baskı altına alma, kısa vadede hızlı büyüme bazı yıllar da sağlanmıştır. Bu uygulama ülkeyi krize açık hale getirmektedir. Bu beklentiler uzun vadede sağlanamamıştır. Türkiye yatırımlarında gereken başarıyı gösterdiğinde düşük enflasyonla hızlı büyümeyi sağlayabilecektir. Ekonomik dengeleri sağlayacak tedbirlerle yol almak daha sağlıklı olacaktır.

4.3. BÜYÜME ORANLARI

Ekonomik büyüme hakkında çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Basit bir tanımlamayla; mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişlemedir ve reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki (GSYH) artışa bağlı olarak ölçülmektedir (Parasız, 1997). İşgücü, doğal kaynaklar, sermaye gibi ekonomik değerlerdeki fert başına bir yıldan diğer yıla doğru daha yüksek gelir sağlayacak şekilde artışlara büyüme adı verilmektedir (Ülgener, 1976). Diğer bir tanımlamaya göre ekonomik büyüme; emek ve sermaye gibi faktörlerin arzındaki artışların veya üretimde kullanılan faktörlerdeki birim başına düşen hasıla oranındaki artışın potansiyel milli gelirden yaptığı yükselmedir (Lipsey vd, 1984). İktisadi büyüme temelde iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan birincisi; eksik istihdamda bulunan bir ekonominin bu durumdan kurtulmak amacıyla, üretim arttırması sonucu ortaya çıkan kısa dönemli konjonktürel dalgalanmaya dayalı iktisadi büyüme, bir diğeri ise ekonomi tam istihdamdayken, yeni girdi eklenerek yada mevcut teknoloji geliştirilerek gerçekleştirilen uzun dönemli ekonomik büyümedir (TEK, 2003) .

Bir ekonomide nüfus, işgücü ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerindeki artışlara büyüme, ekonominin bünyesinde meydana gelen değişmelere ise kalkınma adı verilmektedir (Acar, 2002). Bu tanıma dayanarak, kalkınmanın büyümeden daha geniş anlamı olduğu söylenebilir. Kalkınma bir toplumun iktisadi yapısının yanında sosyal kültürel ve siyasi yapısında da değişimlerden bahseder. Diğer bir ifadeyle kalkınma; kişi başına gelir artışıyla beraber, az gelişmiş ülkelerdeki, yaşam standartlarının da gelişmiş ülkeler kadar yükselmesi, üretim faktörlerinin sadece miktar olarak değil nitelik olarak da artması ve milli gelir içinde sanayi sektörünün payının yükselmesi gibi yapısal değişikliklerdir.

Büyüme ise kalkınmaya göre daha dar kapsamdadır. Sadece ülke ekonomisinde görülen rakamsal büyüklüklerle ifade edilmektedir. Örneğin; bir ekonomide gerçekleştirilen GSYH oranının bir önceki yıla göre artmasıyla veya azalmasıyla ifade edilir. Büyüme rakamları; o ekonomiye ait yapısal dönüşüm, sosyal ve kültürel gelişim hakkında bilgi vermemektedir. Bu sebepten, bir ülkenin büyümesi aynı zamanda kalkındığı anlamına gelmemektedir. Buna göre; her ekonominin amacı, ekonomik büyümeyle beraber yaşam standartlarını yükseltecek şekilde, sosyal ve kültürel gelişimi sağlayacak, ekonomik kalkınma hızına ulaşmaktır (Kar ve Taban, 2005).

Buna göre bir ülkede ekonomik büyümeyle beraber ekonomik kalkınmadan da bahsedebilmek için; ekonomide sanayi sektörünün payının, tarım sektörüne göre daha yüksek olarak gerçekleşmesi, nüfusun kırsal kesimden kentlere doğru yoğunlaşması, nüfus artış hızının başlarda yüksekken ilerleyen dönemlerde azalmaya başlaması, tüketim eğilimlerinin zorunlu mallardan lüks tüketim mallarına doğru kayması gerekmektedir. Buna göre büyüme kalkınma için gerekli bir şart olup, tek başına yeterli değildir (Yalçın, 2005).

4.3.1. Türkiye’de Büyüme Oranları

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda, 1923 ile 1929 yılları arasında sıkı para politikasına ve denk bütçe politikasına dayanan maliye politikasının başarıyla uygulanması sonucunda önemli bir enflasyon olayına rastlanılmadığı, 1929 yılından Atatürk’ün öldüğü 1938 yılına kadar geçen sürede ise tüm dünyada etkili olan 1929 ekonomik buhranının Türkiye üzerinde de etkili olması ve tarımsal ürünlerde ve hammadde fiyatlarındaki düşmeye bağlı olarak, genel fiyat düzeyinde azalmalar (deflasyon) meydana gelmiştir. 1923-1938 yılları arasında ortalama %29 oranında bir fiyat düşüşü yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca bu dönemde sağlıklı bir fiyat tespiti yapılmadığı için, özellikle enflasyon değerlerine ait net veriler elde edilmemektedir (Eren, 2002). Cumhuriyet tarihi boyunca 2006'ya kadar yıllık ortalama yüzde 4.8 büyüme oranını tutturmuş Türkiye, 15 ekonomik krizle sarsılmıştır. Dünyayı da sarsan 1929 ekonomik krizinden bu yana Türkiye ortalama her 5 yılda bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, kriz yılları hariç bırakıldığında yıllık ortalama yüzde 7.8 gibi çok yüksek bir büyüme oranı tutturmuştur.

Tablo 4.5: 1923-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Büyüme Oranları Tablosu

1923-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE BÜYÜME ORANLARI TABLOSU							
YILLAR	TÜRKİYE'DEKİ REEL BÜYÜME %	YILLAR	TÜRKİYE'DEKİ REEL BÜYÜME %	YILLAR	TÜRKİYE'DEKİ REEL BÜYÜME %	YILLAR	TÜRKİYE'DEKİ REEL BÜYÜME %
1923	0.0	1951	12.8	1979	-0.4	2007	4.7
1924	14.9	1952	11.9	1980	-1.1	2008	0.7
1925	12.8	1953	11.3	1981	4.2	2009	-4.7
1926	18.2	1954	-3	1982	4.6	2010	9.2
1927	-12.8	1955	7.9	1983	3.3	2011	8.5
1928	11.0	1956	3.2	1984	5.9	2012	3.0
1929	21.6	1957	7.8	1985	5.1	2013	4.1
1930	2.2	1958	4.5	1986	8.1	2014	2.8 (9 aylık)
1931	8.7	1959	4.1	1987	7.5		
1932	-10.7	1960	3.4	1988	3.6		
1933	15.8	1961	2	1989	1.9		
1934	6.0	1962	6.2	1990	9.2		
1935	-3.0	1963	9.7	1991	0.72		
1936	23.2	1964	4.1	1992	5.04		
1937	1.5	1965	3.1	1993	7.3		
1938	9.5	1966	12	1994	-5.0		
1939	6.9	1967	4.2	1995	8.1		
1940	-4.8	1968	6.78	1996	7.9		
1941	-10.4	1969	4.08	1997	8.0		
1942	5.5	1970	3.23	1998	3.8		
1943	-9.8	1971	10.2	1999	-3.37		
1944	-5.1	1972	7.43	2000	6.77		
1945	-15.3	1973	3.26	2001	5.7		
1946	32.1	1974	5.59	2002	6.2		
1947	4.2	1975	8.0	2003	5.3		
1948	15.9	1976	10.5	2004	9.4		
1949	-5	1977	3.41	2005	8.4		
1950	9.4	1978	1.5	2006	6.9		

Kaynak:(Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu , 2000) verileri dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Tablodaki verilere göre ; Türkiye ekonomisi 1927 yılında %12.8, 1932 yılında % 10.7, 1935 yılında % 3, 1940 yılında % 5, 1941 yılında % 10.3, 1943 yılında % 9.8, 1944 yılında % 5.1, 1945 yılında % 15.3, 1949 yılında % 5.0, 1954 yılında % 3 oranında küçülmüştür. Bu tarihten 1979 yılına kadar 24 yıl kesintisiz büyüyen Türkiye ekonomisi, 1979 yılında yeniden krize girmiştir. Aynı yıl % 0.5 küçülen ekonomi, 1980 yılında da % 2.8 geriledi. Bu tarihten itibaren yeniden büyüme trendi yakalayan Türkiye 13 yıl ardı ardına büyüdü. Türkiye 1990'lı yıllarda birbiri ardına gelen krizlerle sarsıldı. Türkiye 1994 yılında % 6.1, 1999 yılında % 6.1, en son 2001 yılında da % 9.5 küçüldü. Türkiye, toplam milli gelirin azalmadığı ama kişi başı gelirin azaldığı yıllardaki yavaşlamaları da sayarsak toplam 21 yıl büyüme sorunu yaşanmıştır. (gedik yatırım ,2008 ekonomide durgunluk (resesyon dönemleri).

Büyüme rakamlarına ait verilere Tablo 4.5'e da baktığımızda 2008 Küresel krizin yaşandığı yıllarda % 0,7 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında da bu oran % - 4.8 olarak düşük büyüme hızı görülmektedir.(son 8 yılında en düşük büyüme hızı gerçekleşmiştir.) Büyüme hızı 2010 yılında % 9.2 seviyelerine yükselmiştir. 2011 yılında da % 8.5

oranları ile büyüme seviyesini hemen hemen korumaktayken, 2012 yılında % 3.0 oranlarına ulaşılması ve bu düşük büyüme yüzdelerinin 2013 yılında % 4.1 oranlarına ulaşması, 2014 yılının 9 aylık büyüme ortalamasının % 2.8 değerlerinde olması 2012 yılından itibaren düşüşe geçen büyüme grafiği ile karşılaşmaktayız.

4.3.2. Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması

Tablo 4.6 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLAN ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI			
1929-1935 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ REEL BÜYÜME ORANLARI %		2008-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ REEL BÜYÜME ORANLARI %	
YILLAR	ORANI %	YILLAR	ORANI %
1929	21.6	2008	0.7
1930	2.2	2009	-4.7
1931	8.7	2010	9.2
1932	-10.7	2011	8.5
1933	15.8	2012	3.0
1934	6.0	2013	4.1
1935	-3.0	2014	2.8 (9 aylık)

Kaynak : (Tarafımızdan düzenlenmiştir).

Dünyayı sarsan 1929 ekonomik krizinin yaşandığı yıllarda Türkiye'deki reel büyüme oranının kayıtlara göre % 21.6 olduğu görülmektedir. 1930 yıllarındaki % 2.2 reel büyüme oranı ülkemizin dünya krizinden etkilendiğini, bir önceki yılın büyüme oranına göre büyüme oranı düşmüştür. 1931 yılında % 8.7 oranlarını yakalayan büyüme görülmektedir. 1932 yılında % 10.7 ve 1935 yılında % 3.0 oranlarında küçülmüştür. 1933 yılında %15.8 ve 1934 yılında % 6.0'lık değerlere ulaşan ülke ekonomisinde büyüme olmuştur. 1932 ve 1935 yıllarında ülke ekonomisi resesyona yaşamaktadır.

Dünyayı etkisi altına alan 2008 küresel krizin yaşandığı yıllardan 2014 yılına kadar olan süreci incelediğimizde Türkiye'deki reel büyüme oranları Tablo 4.6'daki şekildedir.

2007 yılının ortalarında dünyada baş gösteren küresel kriz, ülkemiz ekonomisinde de etkisini 2008 yılında hissettiren büyük düşümlere sebep olmuştur. 2008 yılında % 0.7'lere düşen büyüme rakamlarında ki düşüşler 2009 yılında Türkiye'de etkilerini daha çok gösteren % - 4.7 rakamlara ulaşmıştır. Türkiye dış kaynaklı krizden, uyguladığı gerek para politikaları gerekse mali disiplin uygulamaları ,yapısal reformlarla az etkilenen ülke olmuştur. 2010 yılında % 9.2, 2011 yılında % 8.5 yüksek büyüme hızlarına erişilmiştir. 2012, 2013 yıl ortalamalarına ve 2014 yılının 9 aylık verilerine bakıldığında büyüme hızı yavaşlamıştır.

4.4. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA

GSMH tanım itibariyle, bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle bir yılda) üretilen nihai mal ve hizmet toplamının piyasa fiyatlarıyla çarpılıp, çıkan değerlerin hesaplanarak, toplanmasıyla elde edilen büyüklüktür. GSMH, bir ülkenin üretim gücünü ve refah seviyesini gösterir. Ancak bu büyüklük net bir büyüklük değildir. Bu büyüklüğün saf olmamasının sebebi şu şekilde açıklanabilir; her ülkenin belirli bir sermaye stoku vardır ve bu stok üretim faaliyetlerine katıldıkça eskime ve aşınma payları da hesaplama dahil edilecektir. İşte bu sebepten dolayı hesaplanan milli gelir büyüklüğü saf değil, gayri safidir. (Turhan, 2007)

GSMH hesaplanırken kullanılan bir diğer kavram da nihai mal ve hizmet kavramıdır. Bu kavram; gerekli üretim aşamasından geçmiş ve artık kullanılmaya hazır mal ve hizmet anlamına gelmektedir. Bu sebepten ara mallar GSMH hesaplanmasına dahil

edilmez. Bu duruma örnek vermek gerekirse, ekmeğin GSMH hesaplamasına dahil edilirken, ekmeğin yapımında kullanılan buğday veya un hesaplamaya dahil edilmez (Pekin, 1993).

GSMH hesaplaması yapılırken, bir ülkede yerleşik olarak yaşayan vatandaşların belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmet toplamı hesaplanmaktadır. Oysa bir ülkede yerleşik olarak yaşayan bir kişi başka bir ülkede çalışarak elde ettiği geliri yada bazı şirketler çeşitli ülkelerde yatırımlar yaparak elde ettikleri karları ülkesine transfer etmektedir. Tüm bu gelirler GSMH hesaplamalarına dahil edilmektedir. Ülkelerin kendi vatandaşları aracılığıyla başka ülkelere elde ettiği gelir arttıkça, ülkelerin karşılaştırılmasına GSMH büyüklüğü sağlıklı analiz yapılmasını engel olmaktadır. Buna göre; bir ülke sınırları dahilinde üretilen nihai mal ve hizmet toplamının piyasa fiyatlarıyla çarpılarak toplanmasına GSYH denmektedir. (Turhan, 2007)

$GSYH = GSMH - (\text{Net Dış Alem Faktör Gelirleri} - \text{Net Dış Alem Faktör Giderleri})$

Bir ülkenin net dış alem faktör geliri, net dış alem faktör giderlerinden ne kadar büyükse, söz konusu ülkenin gayri safi yurt iç hasıla oranı da o kadar büyük olacaktır. Bununla beraber, GSMH oranı ise düşük bir seviyede gerçekleşecektir (Dinler, 2000).

Tablo 4.7 : Türkiye Ekonomisinde 1929-1935 Yılları İle 2008-2014 Yılları Arasındaki GSMH Oranlarının Karşılaştırılması

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI VE 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE OLAN ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI			
1929-1935 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ REEL GSMH ORANLARI %		2008-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYEDEKİ REEL GSMH ORANLARI %	
YILLAR	ORANI %	YILLAR	ORANI %
1929	27	2008	3.68
1930	-23.8	2009	5.52
1931	-12	2010	5.01
1932	-15.8	2011	4.12
1933	-2.5	2012	5.0
1934	6.5	2013	TÜİK tarafından GSMH verisi bu yıllarda üretilmemiştir.
1935	7.7	2014	

Kaynak:(Tarafımızdan düzenlenmiştir.)

Yukarıdaki tabloda elde edilen verilere göre; Türkiye'nin GSMH 'sı,1929 yılında % 27 oranında, 1930 yılında % 23.8 oranına ulaşarak bir düşüş göstermektedir. 1931 yılında %12 oranlarında, 1932 yılında % 15.8 oranlarında,1933 yılında ise GSMH değeri % 2.5 oranlarındadır. 1930-1933 yılları arasında Türkiye'nin milli geliri sürekli olarak düşmüştür. 1929 Buhranını takiben 1930 yılında ekonomi yaklaşık %24 oranında daralırken, söz konusu yılda tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri de daralmıştır. 1933 yılına kadar GSMH' daki düşüş sürmüştü ve nihayet 1934 ve 1935 yıllarında ekonomi %6.5 ve %7.7 oranında büyümüştür.

Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri incelendiğinde 1930 yılında bu sektörler yaklaşık olarak sırasıyla %33, %12, %15 oranında daralmıştır. 1934 yılında tarım sektörü %2,7 oranında küçülmüş, buna karşın, sanayi sektörünün %18, hizmetler sektörünün ise %10.1 oranında büyümüş olması sonucu GSMH %6.5 oranında artmıştır. Tarım sektöründe 1930 yılında başlayan daralma ancak 1935'te yerini %11,5'lik büyümeye bırakmıştır. (<http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler>)

Türkiye'nin GSMH'sı , 2008 yılında % 3.68 oranında , 2009 yılında %5.52 oranına ulaşarak bir artış göstermektedir. 2010 yılında % 5.01 oranında olarak bir önceki yılın GSMH değerini koruyabilmiştir. 2011 yılında ise GSMH'nın % 4.12 oranına düştüğü görülmektedir. 2012 yılında bir önceki yıla oranla artan GSMH değeri % 5.0 oranına ulaşmıştır.

Bölüm 4'te yapılan çalışmamızda öncelikli olarak Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarından günümüze kadarki olan süreçlerde İşsizlik, Enflasyon, Büyüme, GSMH Oranlarına yönelik veriler tablolarda toparlanarak genel açıklamalara yer verilmiştir.

Bölüm 4'ün alt bölümlerinde ise Dünyayı sarsan iki büyük krizin başlangıcı ve sonrası etkilerini gösteren tablolar yapılmıştır.1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın başladığı tarihten 1935 yılına kadar olan süreçteki İşsizlik, Enflasyon, Büyüme, GSMH Oranları ile 2008 Küresel Ekonomik Krizinin başladığı tarihinden 2014 yıllarına kadar olan süreçteki İşsizlik, Enflasyon, Büyüme, GSMH Oranlarının karşılaştırılması ayrı ayrı alt bölümler olarak incelenmiş elde edilen değerler tablo şeklinde toparlanarak açıklamalara yer verilmiştir.

Bölüm 4'ün son kısmında ise bölüm 4 te yer alan çalışmanın hepsini gösteren genel bir tablo düzenlenmiştir. Tablo 4.8'de yer alan "Genel Tablonun" değerlendirilmesi ise Bölüm son.sonuç ve öneriler kısmında yer almaktadır.

Tablo 4.8' de Türkiye Ekonomisinde ; 1929 Dünya Ekonomik Buhranın Başlangıç Yılından 1935 Yılına Kadar Olan Süreç İle , 2008 Küresel Krizinden 2014 Yılına Kadar Olan Süreçler Arasındaki İşsizlik Oranları, Enflasyon Oranları, Büyüme Oranları, GSMH Oranlarının Karşılaştırılması

İŞSİZLİK ORANLARI		ENFLASYON ORANLARI		BÜYÜME ORANLARI		GSMH ORANLARI	
YILLAR	% ORAN	YILLAR	% ORAN	YILLAR	% ORAN	YILLAR	% ORAN
1929	3.2	1929	-24.2	1929	21.6	1929	27
1930	3.2	1930	-13.9	1930	2.2	1930	-23.8
1931	4.5	1931	-14.5	1931	8.7	1931	-12
1932	4.5	1932	-11.3	1932	-10.7	1932	-15.8
1933	3.9	1933	2.1	1933	15.8	1933	-2.5
1934	3.2	1934	10.4	1934	6.0	1934	6.5
1935	3.3	1935	11.3	1935	-3.0	1935	7.7

İŞSİZLİK ORANLARI %		ENFLASYON ORANLARI %		BÜYÜME ORANLARI %		GSMH ORANLARI %	
2008	13.6	2008	10.06	2008	0.7	2008	3.68
2009	15.5	2009	6.53	2009	-4.7	2009	5.52
2010	11.1	2010	6.40	2010	9.2	2010	5.01
2011	9.1	2011	10.45	2011	8.5	2011	4.12
2012	8.4	2012	6.16	2012	3.0	2012	5.0
2013	9.0	2013	7.40	2013	4.1	2013	TÜİK tarafından GSMH verisi bu yıllarda üretilmemiştir.
2014	10.1	2014	9.50	2014	2.8 (9 aylık)	2014	

Kaynak: Tarafımızdan düzenlenmiştir.

BÖLÜM SON . SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya tarihinde birçok krizin yaşandığı bilinmektedir. Ancak, küreselleşmenin etkileri sonucu, yaşanan küresel krizlerin etkilerinin daha ciddi ve daha derin olmasına neden olmaktadır. Çünkü küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler ile birlikte artık dünya tek bir piyasa halini almıştır ve bir piyasada ortaya çıkan olumsuzluk otomatik olarak diğer piyasaları etkilemekte ve domino etkisi ile piyasadan piyasaya, ekonomiden ekonomiye sıçramaktadır. Bu sıçrama her defasında bir adım derinleşmekte ve gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke, gelişmemiş ülke ayrımı yapmaksızın krizin derinleşmesine ve uzun süreli olmasına neden olmaktadır.

Dünya tarihindeki krizler ele alındığında özellikle 1990'lı yıllardan sonra krizlerin daha sık aralıklar ile yaşandığı görülmektedir. Dünyayı da sarsan 1929 ekonomik krizinden bu yana Türkiye'nin tarihsel sürecini incelediğimizde ülkenin, ortalama her 5 yılda bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmış olduğunu görüyoruz. Dünyadaki Krizlerin oluşma sıklığının nedenlerinden bir tanesi küreselleşmenin etkileri ile krizlerin yerellikten küresellik boyutuna çok ivedi bir şekilde çıkması ve oluşan olumsuzluklara ilişkin olarak küresel boyutta domino etkisi yaşanmasıdır. Bir diğer neden ise, sınırları ötesinde oluşan bir krizden etkilenen ekonomilerin, bu krizlere hazır olmaması, diğer bir ifade ile beklenmedik krizler ile karşılaşan ekonomilerin, bu krizlere ilişkin olarak doğru ve etkin adımları anında atamamasıdır. Ayrıca, oluşan krizlere ilişkin olarak alınan önlemlerin son yıllara kadar, kriz odaklı olması ve krizin etkileri geçtikten sonra, yeni bir kriz çıkmaması için derinlemesine küresel bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla, 1990'lı yıllardan sonra, kriz dönemleri, krizlerden sonra istikrarsızlık dönemleri ve sonra tekrar kriz dönemleri şeklinde devam eden ekonomik konjonktür, ülke ekonomilerini ve sosyal refah düzeylerini olumsuz etkilemiştir. 1990'lı yıllarda yaşanan bu gelişmeler özellikle gelişmekte olan ülke piyasaları üzerinde olumsuz etkilerini daha sert bir şekilde göstermiş ve istikrarsız ekonomilerin oluşmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin istikrarsızlığı sürdürmesi nedeni ile krizlerin etkin

ve etkili bir şekilde yönetilmesi hatta krizlere ilişkin korunma önlemlerin nasıl ve ne şekilde hayata geçirilebileceği önemli ekonomik konulardan biri halini almıştır.

Dünya tarihinde yaşanmış küresel finansal krizlerden en yıkıcı olan krizler, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi'dir. Her iki küresel krizde son derece derin, uzun süreli ve yıkıcı etkilere sahip olan krizlerdir. 2008 Küresel ekonomik krizi 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra yaşanan en büyük küresel kriz olarak kabul edilmektedir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın başladığı tarihten 1935 yılına kadar olan süreçteki İşsizlik, Enflasyon, Büyüme, Gayri Safi Milli Hasıla Oranlarının Türkiye Ekonomisine ait verilerinin, 2008 Küresel Ekonomik Krizinin başladığı tarihinden 2014 yıllarına kadar olan süreçteki İşsizlik, Enflasyon, Büyüme, Gayri Safi Mill Hasıla oranlarının Türk Ekonomisine ait verilerinin karşılaştırılması Tablo 4.8 görülmektedir.

Belirlenen kriterlere ait sayısal verileri içeren tablo 4.8'e baktığımızda, Türk Cumhuriyetinin ilk yıllarından 1935 yılına kadar işsizlik oranlarının % 3 - % 4,5 oranlarında olduğunu görüyoruz. Şayet 2008 yılından 2014 yılına kadar ülkemizin işsizlik verilerinin % 8,5 - % 15,5 oranlarına ulaştığını görüyoruz. Dünyada yaşanan ekonomik krizlerin ülkemizin ekonomisini etki altında bırakması, izlenen politikaların neticesinde tarım ekonomisine sahip olan ülkemizin tarıma dayalı üretimden uzaklaşması ve tarım istihdamının başka istihdamlar yaratılmadan küçültülmüş olması işsizlik oranlarının günümüzde yüksek değerlere ulaşmasına sebep olmuştur. Yeni kurulmuş olan Türk Cumhuriyetinin ilk yıllarında, dünyayı sarsan en büyük krizin yaşandığı dönemlerde güçlü sanayisi, güçlü ekonomi politikaları olan ülkelere daha az etkilenmesi istihdamının tarıma dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de emek yoğun üretimlerinin yerine sermayenin yoğun olduğu üretilere yönelmiş ve kontrolsüzce işgücünü hazırlığı yapılmamış istihdamlara kaydırarak işsizlik sorununun katlanarak artmasına sebep olmuştur.

Tarafımızdan düzenlenmiş olan Tablo 4.8'deki Enflasyon Oranlarına ait sayısal verileri incelediğimizde, 1929 yılından 1933 yılına kadar ülkemizde deflasyon

yaşanmaktadır. Türkiye'deki deflasyon ülke ekonomimizin iç dinamiklerinden değil tamamen küresel deflasyonun Türkiye ekonomisindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin enflasyon ile tanışma ve olumsuz gelişmelerin önüne geçmek amacıyla 1932 yılında devletçilik uygulaması ile yasalar çıkarılarak alınan önlemler sayesinde 1935 yılında planlı ekonomiye geçiş görülmektedir. 2008 yılının enflasyon değerinin 2009 ve 2010 yılında düşüş yaşarken 2011 yılında enflasyon oranının arttığı görülmektedir. 2012 yılında yapılan müdahale ile düşürülen enflasyon değeri 2013 yılında artışa başlamış, 2014 yılında ise yüksek enflasyon değerlerine dönüşmüştür. Türkiye'de uzun yıllar yüksek enflasyonla, hızlı büyümeyi beraberce yürütülmüş politikalar görmekteyiz, Enflasyonun zararları göze alınarak borçlanma politikası ile enflasyonu baskı altına alma, kısa vadede hızlı büyüme bazı yıllar da sağlanmıştır. Böyle uygulamalar ülkeyi krize açık hale getirebilmektedir. Ülkemizdeki yüksek enflasyon faiz getirisi olmayan bireylerin satın alma gücünü azaltarak geçim sıkıntısına ve yaşam kalitesinin düşmesine yol açmıştır. Ayrıca yüksek enflasyon Türk halkının karar alma sürecini etkileyerek, kredi ve işgücü piyasasında, dış piyasalarda, yatırım sürecinde, gelecekle ilgili beklentilerinde belirsizliğin yaşanılmasına sebep olmaktadır. Bu durum insanımızı çaresizliğe, umutsuzluğa düşürmektedir. Enflasyon Oranlarında istikrar sağlamak politika uygulayıcılarının alacağı uzun vadeli önlemlerle olacaktır.

Tablo 4.8'deki Büyüme Oranlarına ait verilerde ise, 1923-1929 yılları arasında dünya ekonomisi ağır bunalım yaşarken Türkiye ekonomisinde uygulanan korumacı, devletçi politikalar sayesinde yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu, büyüme ve sanayileşme sürecinde olduğu görülmektedir. Tarihi verilere baktığımızda ulusal sanayileşme hamleleri yapılmıştır. 2008-2014 yılları arasındaki dönemlerde yapılan sanayileşme hamlelerinin yıllar önce yapılan atılım ve büyüme hamlelerine oranla daha az yapıldığı ve yetersiz olduğu, yetersizliğin beraberinde işsizlik sorununu tırmandırdığını görmekteyiz.

2008 Küresel Krizden sonra Türkiye Ekonomisinde Gayri Safi Milli Hasıla Oranlarında dengenin sarsılmamasına dikkat edilen politikaların var olduğu görülmektedir. GSMH' da hızlı yükselişler veya hızlı düşüşler gözlenmesinin istenilen bir durum olmadığı, şayet böyle bir durum yaşanılıyorsa ülkede istikrarsızlık, istikrarsızlığın ise ekonomi de krizlere davetiye çıkartabileceği bilinmektedir.

Ülkemizdeki yaşanılacak bir istikrarsızlığın ülkenin güçlü firmalarını derinden etkileyeceği, ülke ekonomisini zora sokacağıının bilinmesi, ülke iktidarında herhangi bir değişikliğin yapılmasını istenilmez hale getirmektedir.

Sonuç olarak bir ekonomide işsizliği azaltmak amacıyla yönelik olarak alınan talebi artırıcı önlemler, enflasyon oranını yükseltmekte, aksine enflasyon oranını düşürmek için alınan önlemler de işsizliği arttırmaktadır .Bu durumda enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişki ters yönde olduğu için, ekonomilerde ikisi üzerinde belli bir oran bulunması isteniyor. Örneğin işsizlik oranının %10.3 olduğu halde enflasyonun % 4.5 değerlerinde olması uygun gözükebiliyor. İşsizlik ve enflasyonun birlikte belli oranda en az olabildiği durumlar toplum için en uygun olduğu dönemi oluşturmaktadır. İşsizlik sorununu Türk halkı enflasyona göre çok daha derinden hissediyor . Enflasyon büyüme performansını düşürüyor. Enflasyon gelişmiş ülkelerde %1-3, gelişmekte olan ülkelerde ise % 7-13 eşliğini geçtikten sonra büyümeyi olumsuz etkilemeye başlıyor.

Krizlerin birçoğunun finansal nedenlere dayanmasından dolayı Finansal piyasaların düzenlenmesi hususunda atılan adımlar bir anlamda bu piyasaların liberalleşme sürecini devam ettirmektedir. Ancak bu noktada finansal piyasaların aşırı kâr elde etme güdüsünün varlığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile kâr iştahı olan bu piyasaların aynı oranda da risk iştahı vardır ve bu durum yapılan düzenlemelerin kimi zaman yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle son yıllarda piyasaların derinleşmesi ile birlikte türev enstrümanların da sıklıkla kullanılması risk olgusunun artmasına neden olmuştur. Aşırı risklilik durumu piyasaları daha kırılgan bir yapıya büründürmüş ve bu doğrultuda, alınan önlemlerin daha sıkı ve sert olması durumunu gerektirmiştir.

1929-1935 Ekonomik krizinin asıl sebebi bütün dünyanın uzun yıllar süren savaş içerisinde olmasıydı. Ancak 2008-2014 dönemlerinde ortaya çıkan krizin küreselleşen dünyada Türkiye'yi etkilemesinin ana sebebi 90'lı yıllardan sonra ülkenin daha dışa açık politikalar uygulaması ve uluslararası piyasalara entegre olmasıdır. Dolayısıyla 90'dan sonra ortaya çıkan krizler Türkiye Ekonomisinin daha da dışa açılmasını sağlamış ama bununla beraber daha da küresel krizlerden etkilenir hale gelmiştir.

2008 Krizinin asıl sebebi bankacıların kredi verme heveslerinin arkasında yatan hızla düşen faizlerdir. Bunun yanında dünyada ortalama enflasyon düşüşüne paralel olarak ABD'deki faiz oranları da düşerek bir ekonomik krize neden olmuştur.

Kısaca 2008 Küresel krizinin nedenleri ve gelişimi 1929 Dünya ekonomik krizi ile benzerlikler taşımaktadır. Real piyasalarda talebin daralması ile büyüme oranları düşmüş bununla birlikte işsizlik oranı yükselmiş ve ayrıca finans piyasalarında büyük çöküşler ortaya çıkmıştır. Bu iki krizin boyutları çok büyük olmuş ve daha geniş bir alana yayılmıştır. Dolayısıyla da ortalama her beş yılda bir oluşan krizlere oranla sonuçları daha ciddi olmuş ve etkisi daha uzun sürmüştür.

KAYNAKLAR

- [1] Acar, Y.: (2002), “*İktisadi Büyüme Ve Büyüme Modelleri*”, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Vipaş Yayınevi, Bursa, 171.
- [2] Akdiş, M.:(1992),“*Rasyonel Beklentiler Okulu'nun Enflasyon Yaklaşımı ve Türkiye'deki Faiz Oranları*”,Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 6-7, 62.
- [3] Akın, F., & Ece, N.:(2009),“*Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri*”,Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXVII(II),153-168.
- [4] Akman, C.:(2010),“*Marksist Kriz Teorileri Işığında Küresel Kriz*”, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- [5] Akmeşe, H., & Çetin, H.:(2009),“*2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri*”,Journal of Azerbaijani Studies, 12.
- [6] Aktan ve Şen.: (2001),“*Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri*”, Yeni Türkiye Dergisi (2002/1),
- [7] Alantar, D.:(2008),“*Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*”,Maliye Finans Yazıları(81),Haziran 3, 2014 tarihinde <http://www.finanskulup.org.tr/html/maliyefinans/maliye-finans-yazarlar-dizini.html> adresinden alındı.
- [8] Alantar, D.:(2009, Ekim),“ *Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme* ”,Maliye Finans Yazıları,81.
- [9] Apak, S. ve Aytaç,A.:(2009), “*Küresel Krizler, Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*”,İstanbul:Avciol Basım Yayın., 218.
- [10] Aren, S.:(1982),“ *İstihdam-Para ve İktisadi Politika* ”. Ankara: Savaş Yayınları , 21-22, (1975), 17, “*İstihdam, Para ve İktisadi Politika* ”, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 1975 (Beşinci Basım)
- [11] Ateş .:(2007), www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01. Sayı.136, 3.
- [12] Arslan, İ., & Bozkurt, C.:(2010),“ *Küresel Ekonomik Kriz ve Kapitalizm* ”, Malatya: Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1.
- [13] Balkan, N.:(1995),“ *Kapitalizm ve Borç Krizi* ”, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- [14] Baytar, Y.:(2006),“ *Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadelede Dikey Denetim Yönetimi* ”. Adana: Çukurova Üniversitesi SBE , 26-27.
- [15] Bekiroğlu, C.:(2010),“ *Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi* ”,Kadir Has Üniversitesi Yayınlanmamış SBE Yüksek Lisans Tezi, 15.
- [16] Bernstein, M.:(1989),“ *The Great Depression: Delayed Recovery and Economic Change in America*” : 1929-1939. Cambridge: Cambridge University Press.

- [17] Biçerli M.K.: (2007), “*Çalışma Ekonomisi*,” İstanbul, BETA Yayınevi, Eylül 2007 (Dördüncü Baskı) , 471.
- [18] Boratav.:(1998), www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01, 31.
- [19] Cengiz, M.:(2007),“ Uluslararası Finansal Krizler. *Marmara Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisat Ders Notları*”. İstanbul.
- [20] Chambers, N.:(2008),“ *Hedge Fonlar*”.Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 1(1), 5-13.
- [21] Çapraz, N.:(2001),“*Ekonomik Bunalımların Dünya'da ve Türkiye'de Yansımaları*”. İstanbul : Der Yayınları.3.
- [22] Çeçen, A., S., D., & Doğruel, F.:(1996),“*Türkiye'de Ekonomik Büyüme Yasal Dönüşüm ve Kriz*”. İstanbul: Ege Yayınları, 3.
- [23] Cillov, H.:(1962),“ *Türkiye Ekonomisi* ”, İstanbul.
- [24] Çolak, F. Ö.:(2009),“*2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz*”. TİSK Akademi Özel Sayı, 2.
- [25] Delice, G.:(2002),“ *Arjantin'de Finansal Reformlar ve 2001 Krizi*”,DEÜ İşletme Fakültesi Dergisi, 3(2).
- [26] Demir, F., Karabıyık, A., Ermişoğlu, E., & Küçük, A.:(2008),“*ABD Mortgage Krizi*” Mortgage Krizi, Ankara, Mayıs 03 , 2014 tarihinde http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/raporlar/calisma_raporlari/5176abdmortgage05082008x.pdf , adresinden alındı.
- [27] Dinler, Z.:(2000),“*İktisada Giriş*”, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 525.
- [28] DPT .: (2009),“*2009 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı*”. <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/7832/KEP2009030210%5B1%5D.pdf>. E.T:25.11.2010
- [29] Edwards, S.:(1998),“ *Interest Rates, Contagion and Capital Controls*”. NBER Working Paper Series, Workin Paper: 7801. <http://faculty.oxy.edu/mcintyre/Econ495-F04/Edwards-R-Contagion-NBER-w7801.pdf> adresinden alındı.
- [30] Eğilmez, M.:(2009),“*Küresel Finans Krizi Piyasa Sİsteminin Eleştirisi*”, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [31] Ekodiyalog.:(2014),“*Rusya Krizi*”.01 04, 2014 tarihinde <http://www.ekodialog.com/Makaleler/rusya-ekonomik-krizi.html> adresinden alındı.
- [32] Erdemir, N.:(2005),“*Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarında Meydana Gelen Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri*”,Konya: Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- [33] Erdoğan, B.:(2006),“*Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*”,Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş , 1.

- [34] Erdoğan, M.:(2008),“*Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunları ve Çözüm Önerileri*”,Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(5), 5.
- [35] Eren, A.:(2002),“*Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar*”, Muğla Üniversitesi Yayınları:11, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları:02., Muğla, 288
- [36] Esquivel, G., & Larrain, F.:(1998),“*Explaining Currency Crises*”. 01 03, 2014 tarihindehttp://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2&ved=0CEMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F228257757_Explaining_Currency_Crises%2Ffile%2F79e41508573d784836.pdf&ei=ygkZU82bMGAYwOtjoLwDQ&usg=AFQjCNFcUWlTFaUp adresinden alındı.
- [37] Finanstrend.:(2010),“*Hedge Fonlar 20 Bin Kişiyi İşten Çıkarabilir*”,Mayıs 12, 2013 tarihinde,http://www.finanstrend.com/Haber_detail.asp?haber_id=21365 adresinden alındı.
- [38] Frisch, H.: (1989),“*Enflasyon Teorileri*”, (Çev.: Oktay E ve A. Yiğidim), Elif Matbaa, Ankara.
- [39] Galbraith.:(1961), www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01, 241.
- [40] Gedik Yatırım.:(2008),“*Ekonomide Durgunluk (resesyon dönemleri)*”.
- [41] Gedikli, A.:(2009), “*Finansal Kriz Riskini Azaltabilecek Küresel Mali Araçlara Yönelik Ortak Karar Alma Problemleri ve Olası Çözümler*”,Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul , 28.
- [42] Göçer, İ.:(2012), “2008 Küresel Ekonomik Krizinin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri”,*Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*(17).
- [43] Greenspan, A.:(2008),“*The Age of Turbulance: Adventures in a New World*”,London : Penguin Books.
- [44] Guerrin, B.:(1988),“*Neo-Klasik İktisat*”,(E. Tokdemir, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları, 14.
- [45] Gündoğan, N. &Biçerli, K.:(2009),“*Çalışma Ekonomisi*”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Yayın No:1461, 2004 (İkinci Baskı)
- [46] Gup, B.:(2004),“*Too Big to Fail: Policies and Practices in Government Bailouts*”, U.S.A.: Praeger Publisher.
- [47] Hamitoğulları, B.:(1978),“*Çağdaş İktisadi Sistemler*”,Ankara: Sevinç Matbaası.
- [48] Hobswan, E.:(2008),“*Kısa 20.Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*”,(Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.
- [49] International Financial Services, L.:(2008),“*Banking 2008*”,Londra, Mayıs 02, 2014 tarihinde <http://www.ifsl.org.uk> adresinden alındı.
- [50] Işık, N. ve Duman, E.:(2012),“*Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*” ,Cilt: 2, Sayı: 1, 73-101.

- [51] İslatince, H.:(2007),“*İktisatta Denge ve Dengesizlik Kavramlarına Yönelik Kuramsal Tartışmalar*”,Dumplupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 208-210.
- [52] Jobst, A.:(2008),“Back to the Basics. *IMF Finance and Development*”.Kalkınma Bakanlığı.:(2011), *Katılım Öncesi Ekonomik Program*, http://www.sp.gov.tr/documents/KEP_2010.pdf,E.T:29.02.2012,8.
- [53] Kama, F. E.:(2009),“*2008 Global Finansal Krizi ve KOBİ'lere Etkisi*”,İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- [54] Kar, M. ve Taban, S.: (2005),“*İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları*”,İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ekin Kitabevi, Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban, Bursa, 7-51.
- [55] Kasalak, M. A.:(2007),“*Avrupa Birliği'ndeki İstihdam Stratejileri ile Türkiye'deki İstihdam Stratejilerinin Ekonomik Anlamda Karşılaştırılması*”, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,15.
- [56] Kibritçiöğlü, A.:(2001),“*Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler*”-1969-2001. Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1(41) ,174-182.
- [57] Kula, F.:(2003),“ *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği*”, “*Türkiye Üzerine Gözlemler*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2.
- [58] Kuyucuklu, N.:(1982),“*İktisadi Olaylar Tarihi*”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- [59] Küçükaksoy, İ., & Dayar, H.:(2009),“*Fiyat İstikrarsızlığının Türkiye'nin Bütçesi Üzerindeki Etkisi*”,12 02, 2013 tarihinde <http://www.idc.sdu.edu.tr> adresinden alındı.
- [60] Lipsey, R.G., Steiner, P. O. ve Purvis D. D.:(1984),“*Economics, Harper and Row Publishers*”, New York, 981.
- [61] Mahiroğulları, A. - Korkmaz ,A.:(2005) ,“*İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları (Türkiye ve AB Ülkeleri)*”,İstanbul, Filiz Kitapevi, 34-35.
- [62] Marks, K.:(1990),“*Kapital*” . Ankara: Sol Yayınları , 221.
- [63] Nere, J.:(1980),“*1929 Krizi*”,(N. Toprak, Çev.) Ankara: AİTİA Yayınları.
- [64] Network, F.:(2008),“*Hedge Fund Paneli*”,New-York. Haziran 01, 2014 tarihinde FinansNetwork, “*Hedge Fund Paneli*”, JP Morgan New York, http://www.finansnetwork.com/index.php?option=com_content&task=view&rid=61&Itemid=42 adresinden alındı.
- [65] OECD.:(2008), *Employment Outlook 2008 Statistical Annex* ,(Karagöl, 2011,SETA analiz,53.), (Ulusal İstihdam Stratejisi, Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı (2012–2023).
- [66] Orhan, O.:(1989),“*Keynesyen ve Monetarist İstikrar Politikaları*”, İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınları , 73.
- [67] Özatay, F.:(2009), “*Finansal Krizler ve Türkiye*”,İstanbul: Doğan Kitap.

- [68] Özcan, O.:(2009),“*Liberal Yaklaşım Açısından Sosyal Politika ve Türkiye*”,Çerçeve (Sosyal Politika, Sosyal Devlet, Sosyal İşletmecilik Özel Sayısı)(49) ,97-99.
- [69] Özdemir, S.:(2006) ,“*İşsizlik Sorunun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi*”, İstanbul, İTO, Yayın No: 2006- 24, 91-92.
- [70] Palamut ve Giray.:(2001), www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm.,s.24
- [71] Parasız, İ .:(1998),“*Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*”, Ezgi Kitabevi, Bursa, 164.
- [72] Pekin, T.:(1996),“*Makro Ekonomi: Para-Milli Gelir-İstihdam*”, İzmir: Bilgehan Yayınevi , 139-140.
- [73] Seyidoğlu, H.:(2003),“*Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama*”, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- [74] Seyidoğlu, H.:(2006), “*İktisat Biliminin Temelleri*”, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- [75] Sütütemiz, N., Balaban, N., & Okutan Y., E.:(2009),“*Küresel Kriz Algısının Küçük İşletme Sahiplerinin Psikolojik Sağlığına Etkisi*”, Central Bank Review, December 03, 2013 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/research/cbrevies/jan09-3.pdf> adresinden alındı.
- [76] Şahin, S.:(2009),“*Ekonomik Kriz ve Krizden Çıkış*”,*Son Baskı*, Haziran 10, 2014 tarihinde <http://www.sonbaski.com/tr/?p=639> adresinden alındı.
- [77] Şahinöz,A.:(2005),“*Dünya Ticaret Örgütünün Dönüşümü*”, http://kisi.deu.edu.tr/dilek.seymen/Ahmet_Sahinoz.pdf adresinden alındı,2-3.
- [78] Şen, A., & Saray, M. O.:(2010),“*Küresel Krizler ve Gelişmekte Olan Ülkeler: İstikrar İçinde Büyümenin Zorlukları Nasıl Aşılır?*”,T. Ö. Kongresi-1 içinde, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı , 2266.
- [79] TEK.:(2003), “*Büyüme Stratejileri*”, *Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu, Türkiye Ekonomi Kurulu* ,http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf (10.10.2005).
- [80] Tekeli, İ., & İlken, S.:(2009),“*1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*”,İstanbul : Bilgi Kültür Sanat Yayınları.
- [81] Tezel.:(1994), www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01, 170.
- [82] Turhan ,S.E.:(2007),“*Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi : Türkiye Örneği*” (ksu.edu.tr).
- [83] Togay, S.:(1998),“*Finans Güdüsüyle Para Talebi: Önemi ve Yarattığı Sonuçlar*”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(1),133-144.
- [84] TÜİK.:(2008), “*Hane Halkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları*”,(Çevrimiçi); sayı 64 www.tuik.gov.tr/Veri Bilgi.
- [85] Ulusoy, A.:(2007),“*Maliyet Politikası*”,Trabzon: Üçyol Kitabevi , 51.
- [86] Ülgener,S.:(1976),“*Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme* ”,Der Yayınevi,İstanbul,462

- [87] Uysal, Y.:(2007),"*Devlet Merkezli Spekülatif Rant Ekonomisi: Oluşumu ve Sonuçları*".Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 44(511) , 39.
- [88] Uğur.:(2009),www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01, ilgili makaleler ,31.
- [89] Ünal, A., & Kaya, H.:(2009),"*Küresel Kriz ve Türkiye*",İstanbul. Haziran 20, 2014 tarihinde http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090317164507.pdf adresinden alındı.
- [90] Ünsal, E.:(2007),"*Makro İktisat*",Ankara: İmaj Yayınları , 32-33.
- [91] Vaughan, D. A., & Partner, D. L.:(2003), SEC. Haziran 21 2014 tarihinde <http://www.sec.gov/spotlight/hedgefunds/hedge-vaughn.htm> adresinden alındı.
- [92] Vural.:(2008) ,www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm. - İlgili makaleler, 80.
- [93] Wasserstom, E.:(2008),"*Financial Crisis: It's not Just Weak Oversight*". http://campaignstops.blogs.nytimes.com/2008/09/17/on-the-financial-crisis-its-not-just-weak-oversight/?_php=true&_type=blogs&_r=0. adresinden alındı.
- [94] Yalçın.:(2005),http://kutuphane.ksu.edu.tr/etez/sbe/T00674/Salih_Evren_Turhan
- [95] Yay, T., Gürkan, G., & Yılmaz, E.:(2001),"*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*", İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları , 29-30.
- [96] Yentürk, N.:(2001),"*Arjantin Krizi*",Dış Borç ile Tango, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 1.
- [97] Yıldız, M.:(2007),"*Uluslararası Finansal Krizler*",Marmara Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisat Ders Notları.
- [98] Yılmaz, D.:(2008, Aralık),"*Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?*",TCMB Başkan Konuşma ve Sunumları. Ankara.
- [99] Yılmaz, D., & Filiz, G.:(2009),"*2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri*",Küresel Diyalog: VIII.Oturum ,Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi.
- [100] Yörükoğlu, M.:(2009),"*Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisi*" ,http://www.tcmb.gov.tr/Yeni/iletisimgm/yorukoğlu_ActiAcademy.pdf.,E.T:28.1 1.2010
- [101] (Zaim, S.:(1997),"*Çalışma Ekonomisi* ",İstanbul, Filiz Kitapevi, 1997(10.Baskı) ,132-170-173.
- [102] Zeytinoğlu, E.:(1992),"*Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Sistemler*",İstanbul: Mim Matbaacılık

ÖZGEÇMİŞ

Gönül İŞSEVER , 14.07.1970 yılında İstanbul ilinde doğdu. İlköğretimini İstanbul Maltepe Feyzullah İlkokulu'nda tamamladı. 1988 yılında İstanbul Maltepe Lisesi'nden mezun oldu. 1993 yılında Ankara Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi (Almanca) Biyoloji Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. 1994 yılında KAR GIDA sanayisinde Kalite Kontrol ve Mikrobiyoloji Uzmanı olarak görev yaptı. 1996 yılında Öğretmenliğe başladı. Şu an öğretmenlik mesleğine Kartal Burak Bora Anadolu Lisesi'nde devam etmektedir. Evli ve 2 çocuk annesi.